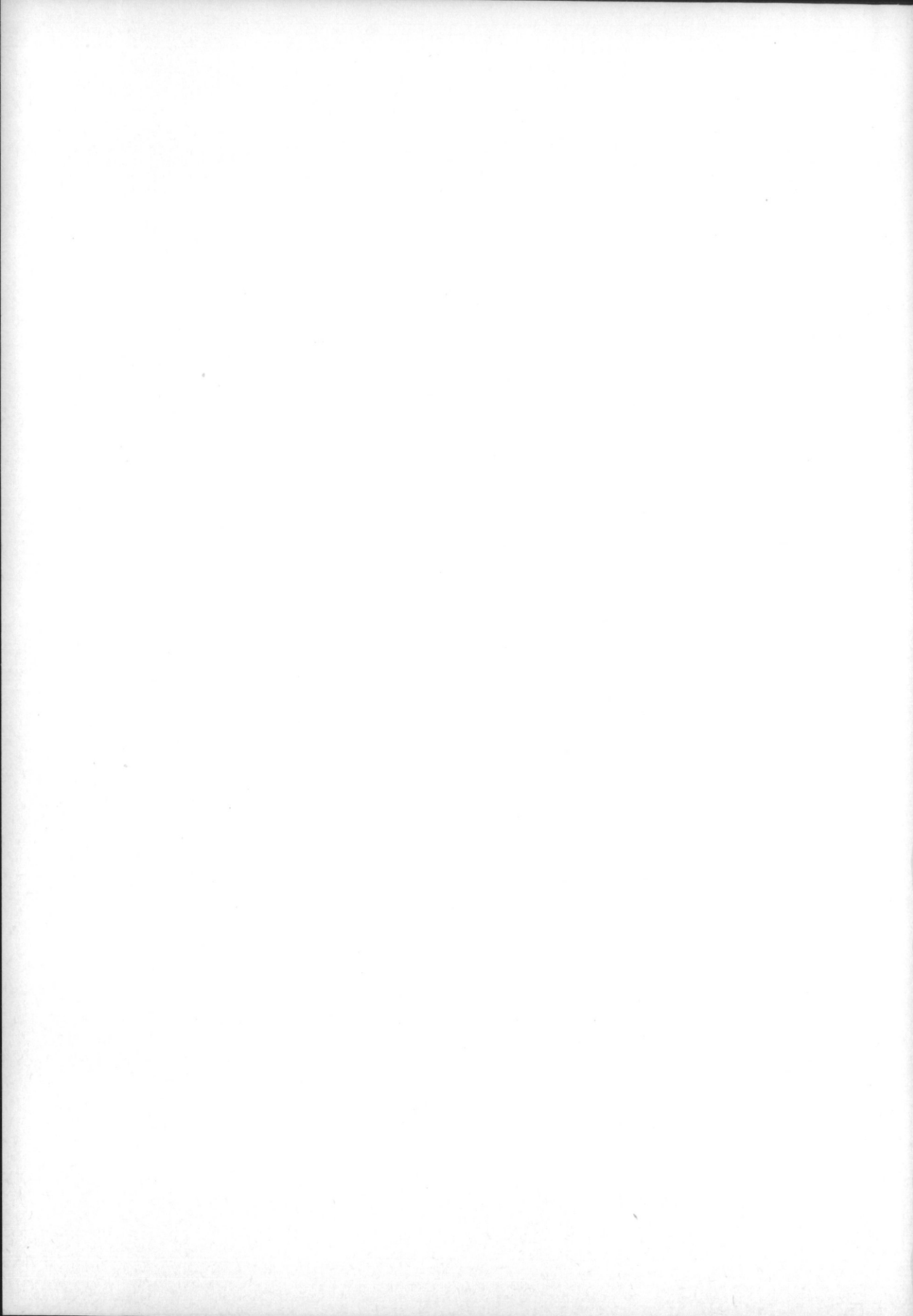

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1982

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γ. Ε. ΜΥΛΩΝΑ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

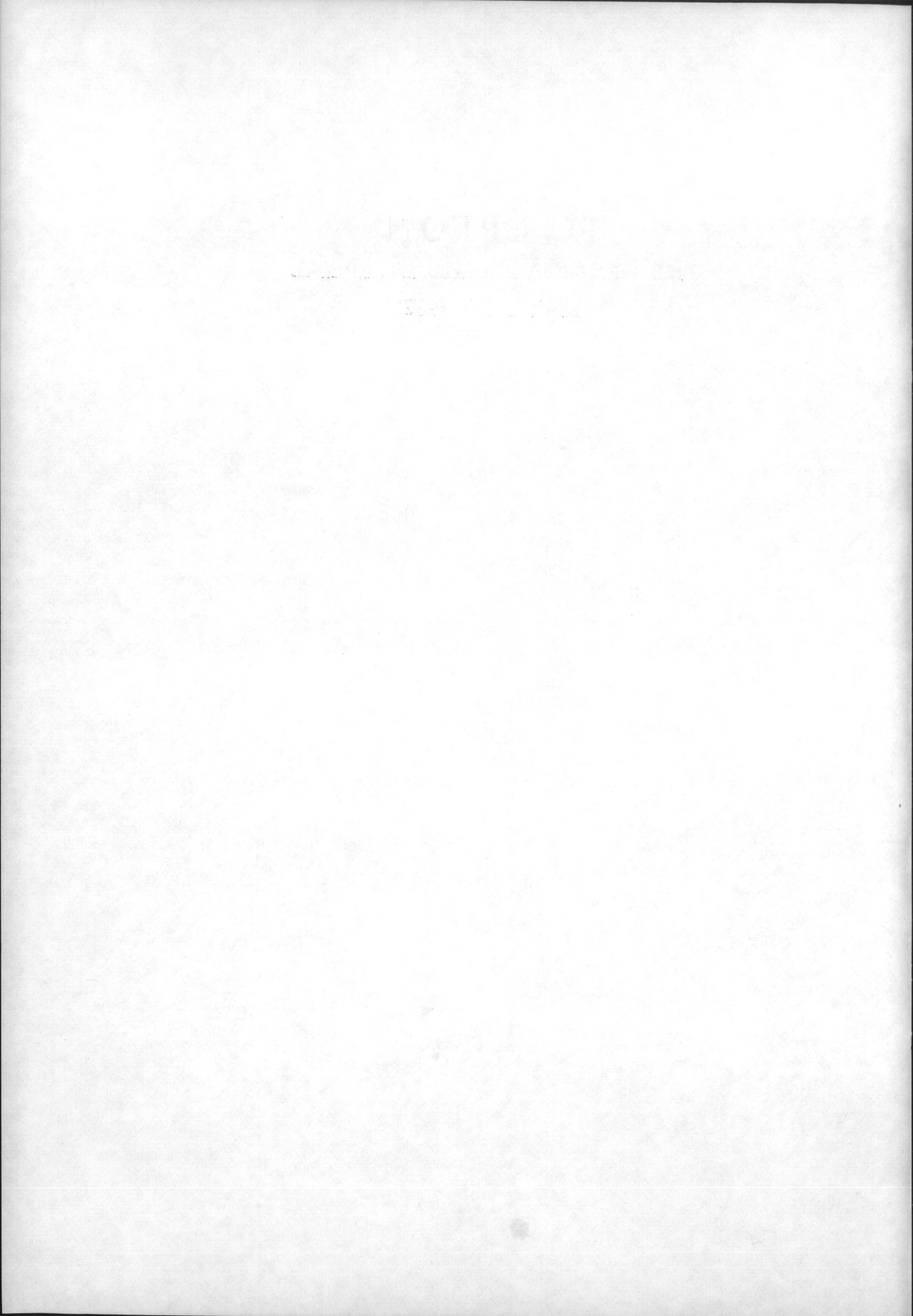

ΑΘΗΝΑΙ 1983

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1982

ΤΟ ΕΡΓΟΝ

ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΚΑΤΑ ΤΟ 1982

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γ. Ε. ΜΥΛΩΝΑ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΑΡΧ. ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1983

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΙΣ

Ἐντολῇ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας ἢ σύνταξις τοῦ Ἔργου ὑπενθυμίζει, ὅτι ὁ χαρακτήρ τῶν ἐν τῷ Ἔργῳ δημοσιευομένων εὐρημάτων ἀνασκαφῶν εἶναι προσωρινός, τοῦ οἰκείου ἀνασκαφῆς ἐπιφυλασσομένου παντός δικαιώματος ἐπὶ τῆς περαιτέρω μελέτης καὶ ὀριστικῆς δημοσιεύσεως τῶν εὐρημάτων του.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	<i>Σελίς</i>
Είσαγωγή	7
Ἐνασκαφαί :	
1. Ἀρχαῖα Ἀβδηρα	11
2. Πολύστυλον	13
3. Μαρώνεια	13
4. Φίλιπποι	14
5. Ἀρχαία Ἀμφίπολις	14
6. Βεργίνα	17
7. Πέλλα	20
8. Σίνδος	21
9. Δῖον	23
10. Τορώνη	26
11. Κασσώπη	27
12. Δωδώνη	29
13. Ἐφύρα	30
14. Μύτικας	30
15. Φθιώτιδες Θῆβαι	31
16. Γλᾶς	32
17. Τανάγρα	33
18. Σπάτα	34
19. Ραμνοῦς	34
20. Ἐρέτρια	36
21. Ἐλευσίς	37
22. Σικυὼν	38
23. Στύμφαλος	39
24. Παναχαϊκὸν	39

	Σελίς
25. Ἡλις	40
26. Πυλία	41
27. Ἐπίδαυρος Λιμηρὰ	42
28. Πάρος	43
29. Νάξος	45
30. Ἀρχαία Θήρα	45
31. Ἀκρωτήρι Θήρας	46
32. Μινώα	47
33. Βασιλικὴ Ἱεραπέτρας	48
34. Καστέλλι Χανίων	51
35. Κάτω Ζάκρος	51
36. Ἀρχάνες	54
Δημοσιεύματα καὶ μορφωτικὴ δράσις	59

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

*Πανοσιολογιώτατε,
Ἀγαπητοὶ Συνάδελφοι,
Κυρίαὶ καὶ Κύριοι,*

Εἰς τὴν μακρὰν ζωὴν τῆς Ἑταιρείας, ποὺ περιλαμβάνει ἕνα καὶ ἥμισυ αἰῶνα, προσετέθη ἀκόμη ἓν ἔτος, τὸ 1982, ἐπιστημονικῆς δράσεως καὶ προσπαθείας. Μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ὀλόψυχον συνεργασίαν τῶν ἐταίρων καὶ τὴν σταθερὰν βοήθειαν φίλων καὶ συμπαραστατῶν ἡ Ἑταιρεία συνεπλήρωσεν ἓν ἔτος πλούσιον εἰς ἔργον ἔθνικόν καὶ ἐπιστημονικῶς καρποφόρον. Ἡ συμβολή της ἔφερε καὶ πάλιν εἰς τὸ λαμπρὸν ἑλληνικὸν φῶς πατρογονικὴν κληρονομίαν ποὺ ἔχει καταστῆ καὶ κληρονομία τοῦ πολιτισμένου κόσμου. Προτοῦ ἱστορήσω τὰ τοῦ ἐφετινοῦ ἔργου της, κατὰ μακροχρόνιον ἔθιμον, ὀφείλω νὰ ἀποτίσω τὸν ὕπατον φόρον τιμῆς εἰς τοὺς ἐκλιπόντας ἐταίρους, Ἕλληνας καὶ ξένους, οἱ ὅποιοι συνέβαλον προσωπικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ τῆς Ἑταιρείας.

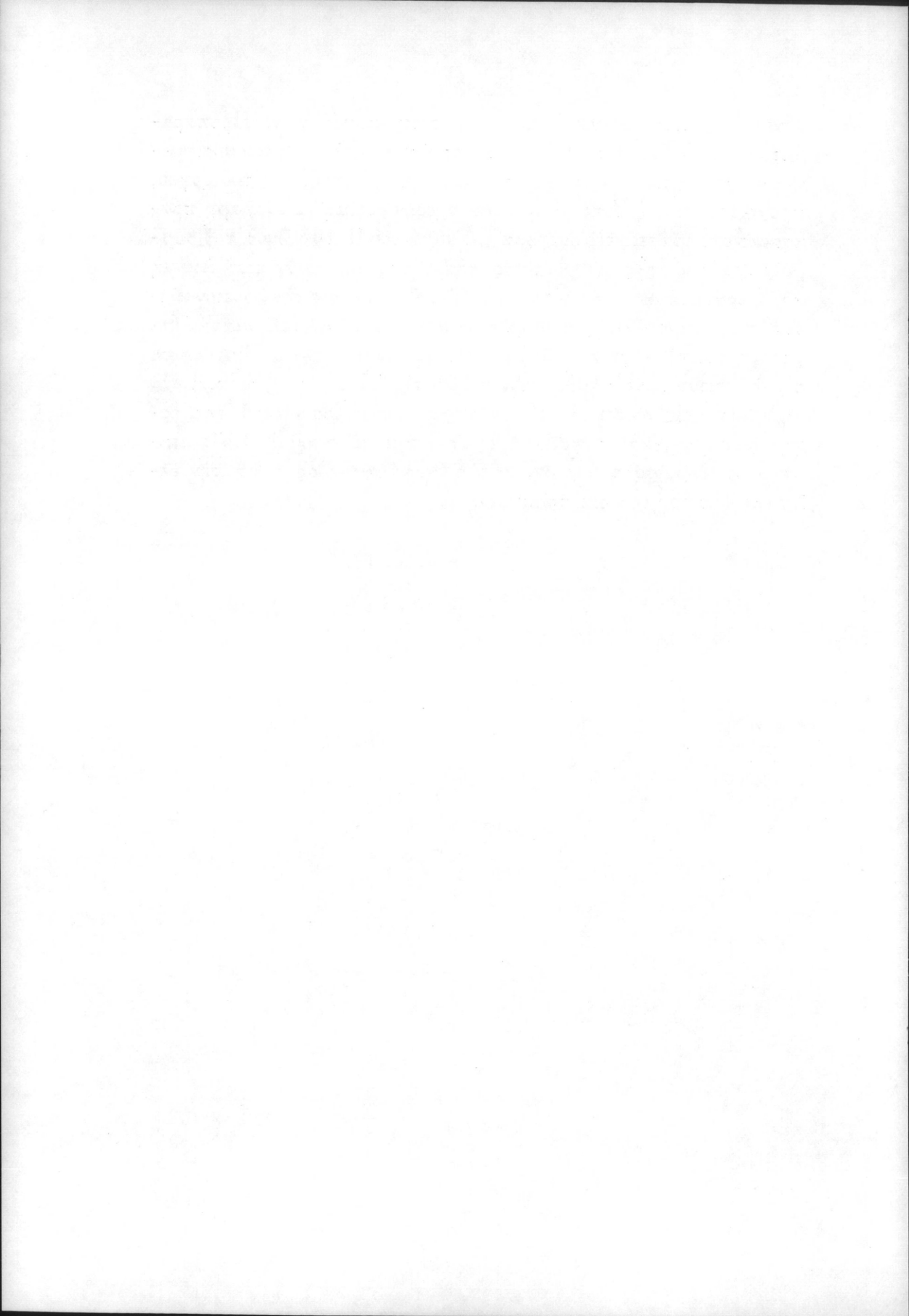
Ἡ Ἑταιρεία εἰδικῶς ἐστερήθη κατὰ τὸ 1982 τῆς παρουσίας τοῦ εὐρωδικαστοῦ Ἀλεξ. Χλωροῦ, τῆς ἀρχαιολόγου Ἑλένης Σταθάτου, τοῦ φιλαρχαίου πολιτικοῦ μηχανικοῦ Νικ. Χαρλαύτη καὶ τοῦ ἐνθέρμου ὑποστηρικτοῦ τοῦ ἔργου μας Ἰωάν. Ζαφειροπούλου. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιστήμη γενικώτερον ἐστερήθη τῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ ἔργου τοῦ πρώην διευθυντοῦ τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς R. Stillwell, τοῦ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Σορβόνης R. Flacelière καὶ τοῦ André Plassart, ἐπίσης καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Σορβόνης, ὡς καὶ τοῦ R. Hansnik, καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης.

Μετὰ τὴν ὀφειλομένην τιμὴν πρὸς τοὺς νεκροὺς συναδέλφους καὶ φίλους, ὀφείλω νὰ ἐκφράσω τὰς εὐχαριστίας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην ὄχι μόνον τῆς Ἑταιρείας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας κύριον Κωνσταντῖνον Καραμανλῆν διὰ τὸ ὀλόψυχον ἐνδιαφέρον καὶ τὴν συμβολὴν τοῦ εἰς τὸ ἔργον μας ὄχι μόνον διότι ἐξησφάλισε καὶ ἐξασφαλίζει ἀκόμη οἰκονομικοὺς πόρους ἀδιανοήτους εἰς τὸν οἰκονομικῶς περιορισμένον ἀρχαιολογικὸν κύκλον ἐρευνητῶν, ἀλλὰ καὶ διότι διήνοιξε νέους ὀρίζοντας ἐρεύνης εἰς τὸν προηγουμένως στενὸν κύκλον μας καὶ οὕτω κατέστη προπομπὸς ἐνισχυμένης προσπάθειάς καὶ ἐνθουσιασμοῦ, πού ἀπέδωσε καὶ πάλιν λαμπρὰ ἀποτελέσματα. Ἡ Ἑταιρεία καὶ ἡ ἐλληνικὴ ἐπιστήμη τοῦ ὀφείλου τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὰς εὐχαριστίας των. Ἡ Ἑταιρεία ἐπίσης ὀφείλει εὐχαριστίας εἰς τὰ Ὑπουργεῖα Ἐθνικῆς Οἰκονομίας καὶ Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν διὰ τὴν συμπαράστασιν των εἰς τὸ ἔργον μας. Προσβλέπομεν μὲ ἐλπίδα εἰς τὴν συνέχισιν συνεργασίας ἰδίᾳ μὲ τὴν Ὑπουργὸν Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν κυρίαν Μελίνα Μερκούρη, ἡ ὁποία περιέβαλε τὸ ἔργον μας μὲ ἐνδιαφέρον καὶ πρόθυμον ἐνθάρρυνσιν, ἐλπίζομεν δὲ ὅτι καὶ τὸ Ὑπουργεῖον Οἰκονομικῶν θὰ προστεθῆ εἰς τὴν χορείαν τῶν φίλων τῆς Ἑταιρείας μὲ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὄσων κατὰ δίκαιον ἀνήκουσιν εἰς αὐτήν.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς λογοδοσίας μου αὐτῆς πρέπει νὰ τεθῆ ἡ ἐργασία πού ἐπιτελεῖται εἰς τὸν ἱερὸν βράχον τῆς Παλλάδος, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν μὲ τὴν συνεργασίαν τῆς Ἑταιρείας, ὑπὸ Ἐπιτροπῆς Ἑλλήνων ἐπιστημόνων. Τὸ ἔργον τοῦτο πού ἤρχισε τὸ 1975, περιῆλθεν εἰς νάρκωσιν ἐπ' ὀλίγον καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ζωὴν σφριγηλὸν καὶ τελεσφόρον χάρις εἰς τὴν προσπάθειαν τοῦ Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας καὶ εἰς τὴν ἄμεσόν του ἐποπτεῖαν. Αἱ ἀναστηλωτικαὶ καὶ ἐνισχυτικαὶ ἐργασίαι εἰς τὸ Ἐρέχθειον παρ' ὅλας τὰς δυσκολίας καὶ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκασιούτων ὑλικῶν, ὡς καὶ τὸν περιορισμένον ἀριθμὸν πεπειρα-

μένων τεχνιτῶν βαίνουν πρὸς τὸν τερματισμὸν των. Προπαρασκευαστικαὶ ἐργασίαι διὰ τὰ Προπύλαια, μολονότι περιορισμέναι ὅπως ἐσχεδιάσθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναλήψεως τοῦ ἔργου, προχωροῦν καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ εἶναι σχεδὸν ἐτοίμη νὰ ἀναλάβῃ πρακτικὰς ἐπεμβάσεις εἰς διάφορα τμήματα τοῦ Παρθενῶνος, τοῦ συμβόλου αὐτοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ὑπερτάτης δημιουργίας. Ἀκόμη καὶ ἡ ἐργασία διὰ τὴν στερέωσιν τῶν βράχων εἰς τὴν βόρειον κλιτὸν τῆς Ἀκροπόλεως συνεχίζεται μὲ ἄριστα ἀποτελέσματα. Θὰ μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἐξάρω καὶ ἐφέτος τὸν ζῆλον, τὴν ἀνιδιοτέλειαν, τὴν λαμπρὰν συνεργασίαν τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, ὡς καὶ τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ της, ἔργον ποῦ ἔτυχε καὶ τυγχάνει τῆς ἐπιδοκίμασίας τοῦ διεθνoῦς ἐπιστημονικοῦ κόσμου καὶ δημιουργεῖ κεφάλαιον δόξης διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ πολιτείαν.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Αἱ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας γενόμεναι ἐφέτος ἀνασκαφαὶ διακρίνονται εἰς δύο κατηγορίας: εἰς ἀνασκαφὰς αἱ ὁποῖαι ἐχρηματοδοτήθησαν ὑπὸ τῆς Πολιτείας, κατόπιν τοῦ ἐνεργοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῶν ὀδηγιῶν τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας κ. Κ. Καραμανλῆ, καὶ εἰς ἀνασκαφὰς αἱ ὁποῖαι ἐχρηματοδοτήθησαν ἐκ τῶν πόρων τῆς Ἐταιρείας. Εἰς τὴν πρώτην ὀμάδα ἀνήκουν αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Βεργίνας, τοῦ Δίου, τῆς Πέλλας καὶ τῶν τάφων τῆς Σίνδου, καθὼς ἐπίσης καὶ αἱ παλαιαὶ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἐταιρείας εἰς τὴν Θράκην αἱ ὁποῖαι ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ καθηγ. κ. Γ. Μπακαλάκη, ἦτοι τῶν Ἀβδήρων, τῆς Μαρωνείας, τῆς Μεσημβρίας καὶ τῆς Ἀμφιπόλεως, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐχρηματοδοτήθησαν εἰδικῶς ὑπὸ τῆς Πολιτείας, μὲ τὴν φροντίδα καὶ πάλιν τοῦ κ. Προέδρου τῆς Δημοκρατίας.

Ὅπως ἐγένετο καὶ πέρυσι καὶ σήμερον θὰ προταχθῆ βραχεῖα περιγραφή τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐρένης εἰς τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ μετ' αὐτὴν ἡ παρουσίασις τῶν ἀνασκαφῶν τῆς λοιπῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, τῶν νήσων καὶ τῆς Κρήτης.

1. Ἡ ἀνασκαφή εἰς τὰ ἀρχαῖα Ἄβδηρα (εἰκ. 1) συνεχίσθη διὰ τῆς ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη. Κατ' αὐτὴν ἀπεκαλύφθη τὸ ἀρχαῖον τεῖχος κάτωθεν τῆς βυζαντινῆς πύλης. Περαιτέρω, εἰς μικρὰν δοκιμαστικὴν ἔρευναν εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ δευτέρου βορείου περιβόλου ἦλθεν εἰς φῶς λατρευτικὴ ἐσχάρα μὲ πολλὰ εἰδώλια γυναικείας θεότητας καὶ μικρογραφικὰ ἀγγεῖα, ἀνήκοντα εἰς τὸ γ' τέταρτον τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 4ου - ἀρχῶν τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. Ἡ ἐντόπισις

τοῦ μικροῦ αὐτοῦ ἱεροῦ (εἰκ. 2) ἐνισχύει τὴν ἄποψιν ὅτι ἡ ἀρχαϊκὴ φάσις τῶν Ἀβδῆρων πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ βορειότερον τῆς σημερινῆς παραλίας.

Εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ δευτέρου βορείου περιβόλου καὶ εἰς ἀπόστασιν 100 μ. ἀπὸ τὸ ἀρχαϊκὸν ἱερὸν ἐπεσημάνθη νεκροταφεῖον τοῦ 7ου π.Χ. αἰ. (εἰκ. 3). Ἀνευρέθησαν 81 ταφαί, κυρίως βρεφικαὶ — ἐνταφιασμοὶ ἐντὸς ταφικῶν ἀγγείων —, ἀλλὰ καὶ ταφαὶ ἐνηλίκων, ὡς καὶ ταφικαὶ πυραὶ - ἐναγισμοί. Μεταξὺ τῶν ταφικῶν ἀγγείων διακρίνονται ἀμφορεῖς μὲ γραπτὴν διακόσμησιν σπειρῶν εἰς τὸν ὦμον, ἰωνικαὶ κύλικες — bird bowl style —, δακτυλιόσχημα ἀγγεῖα μὲ ὑπογεωμετρικὴν διακόσμησιν, πρωτοκορινθιακοὶ ἀρύβαλλοι, πόρπαι κλπ. Πρόκειται προφανῶς περὶ νεκροταφείου τῆς ἀποικίας τὸ ὁποῖον ἴδρυσαν οἱ Κλαζομένοι εἰς τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰ. π.Χ., συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν. Ἐκ τῆς πρώτης αὐτῆς ἀποικίας, ἡ ὁποία εἶχε σύντομον ζωὴν, διότι κατεστράφη ἀπὸ τὰ τοπικὰ θρακικὰ φύλα, δὲν ὑπῆρχε μέχρι τοῦδε ἀρχαιολογικὸν ἕχνος καὶ οὕτω ἡ ἀνακάλυψις τοῦ νεκροταφείου ἀποτελεῖ τὸ σημαντικώτερον εὔρημα τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς.

Εἰς τὰ Β. καὶ ΒΔ. τῆς ἀρχαίας πόλεως σώζεται μέγας ἀριθμὸς τύμβων (ἐφέτος ἠριθμῆθησαν 200, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς των εἶναι πολὺ μεγαλύτερος). Ἐξ αὐτῶν ἀνεσκάφησαν τέσσαρες εἰς διαφορετικὰς περιοχὰς τῆς νεκροπόλεως. Οἱ ταφικοὶ αὐτοὶ τύμβοι καλύπτουν εἴτε μίαν κεντρικὴν ταφήν, εἴτε εἶναι οἰκογενειακοὶ τάφοι, οἱ ὁποῖοι περιέχουν μεγάλον ἀριθμὸν ταφῶν (εἰκ. 4).

Εἰς τὸν τύμβον Α7 εὑρέθησαν 45 συνολικῶς ταφαί, ἐνταφιασμοὶ καὶ καύσεις. Οἱ ἐνταφιασμοὶ εἶναι ἀπλαῖ κατὰ κανόνα ταφαὶ εἰς κιβωτιοσχήμους λιθίνους ἢ κεραμοσκεπεῖς τάφους, εἰς πηλίνας λάρνακας ἢ πίθους, καθὼς καὶ ταφαὶ ἐλεύθεραι ἐπάνω εἰς τὸ φυσικὸν ἔδαφος τοῦ τύμβου. Αἱ καύσεις τῶν νεκρῶν ἐπραγματοποιοῦντο ἐπὶ τόπου, ἐπάνω εἰς μεγάλους λάκκους, ἐσκαμμένους εἰς τὸ φυσικὸν ἔδαφος. Συχνὴ εἶναι καὶ ἡ παρουσία τῶν ταφικῶν πυρῶν - ἐναγισμῶν παρὰ τὰς ταφὰς (εἰκ. 5).

Τέλος, μικραὶ ἀναστηλωτικαὶ ἐργασίαι καὶ στερεώσεις ἐπραγματοποιήθησαν εἰς τὸ τεῖχος καὶ τὰ κτίρια τῆς περιοχῆς τῆς δυτικῆς πύλης.

2. Ἡ 12η Ἐφορία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων ἀνέλαβε διὰ τοῦ προϋσταμένου της κ. Χ. Μπακιρτζῆ, νὰ ἐρευνήσῃ τὰ ἐρείπια τῆς βυζαντινῆς πόλεως, ἡ ὁποία εἶχεν ἰδρυθῆ εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων Ἀβδήρων καὶ ἡ ὁποία ἔφερε τὸ ὄνομα **Πολύστυλον**. Ἐρείπια τοῦ ὀχυρωματικοῦ περιβόλου τῆς πόλεως αὐτῆς εἶναι ὄρατὰ εἰς τὸν χαμηλὸν γήλοφον, παρὰ τὸν λιμένα τῶν Ἀβδήρων.

Ἡ ἐφετινὴ ἔρευνα περιωρίσθη εἰς δύο τομεῖς: α) Ἐκτὸς τῶν βυζαντινῶν τειχῶν ὅπου προηγούμεναι ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι ἔχουν ἀποκαλύψει, μεταξὺ ἄλλων, καὶ ἐκτεταμένον χριστιανικὸν νεκροταφεῖον. Ἐν μέσῳ τοῦ νεκροταφείου αὐτοῦ ἀπεκαλύφθη τρίκλιτος βασιλικὴ μὲ νάρθηκα, ἡμικυκλικὴν κόγχην καὶ ἱερὸν βῆμα. Ἡ βασιλικὴ δύναται νὰ χρονολογηθῆ μὲ ἐπιφύλαξιν εἰς τοὺς ἀμέσως μετὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν περίοδον χρόνους. β) Ἐντὸς τῶν ὀρίων τῆς βυζαντινῆς πόλεως, ἀπεκαλύφθη μονόχωρος μεσοβυζαντινὴ ἐκκλησία μὲ τροῦλλον καὶ νεκροταφεῖον βυζαντινῶν χρόνων πέριξ αὐτῆς (εἰκ. 6).

3. Συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ 1982 ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἐταιρείας εἰς **Μαρώνειαν** διὰ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Εὐ. Πεντάζου. Εἰς τὸ θέατρον, τὸ ὁποῖον ἀποκαλύπτεται μὲ ἐντατικὸν ρυθμὸν, διὰ τεσσάρων δοκιμαστικῶν τομῶν διεπιστώθη τὸ ἀνάμεικτον τῶν ἐπιχώσεων σχεδὸν μέχρι τῆς ἐπιφανείας τῆς ὀρχήστρας. Ἀπεμακρύνθησαν ἐν συνεχείᾳ 2.000 κυβικὰ μέτρα χώματος καὶ ἐγένετο ἐκτροπὴ τοῦ χειμάρρου ποῦ τὰ ἐπεσώρευσε. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν εὐρέθησαν τμήματα εἰδωλίων καὶ εἰς θρόνος.

Αἱ περυσιναὶ τομαί, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀποκαλύψει τρεῖς σειρὰς εἰδωλίων, ἠνώθησαν καὶ ἡ ἔρευνα ἐπεξετάθη πρὸς τὰ Β. καὶ ΒΔ.

τμήματα τοῦ θεάτρου, ὅπου ἐπεβεβαιώθη ὅτι σώζονται τρεῖς σειραὶ ἐδωλίων (εἰκ. 7), μερικὰ τῶν ὁποίων διατηροῦν γράμματα. Ἀπεκαλύφθησαν ἐπίσης τρεῖς κλίμακες καὶ τὸ θωράκιον τῆς ρωμαϊκῆς μετασκευῆς τῆς ὀρχήστρας.

Ἡ ἐπίχωσις ἦτο ἀνάμεικτος, τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. μέχρι τῶν βυζαντινῶν χρόνων. Εὐρέθησαν ἐπίσης 12 νομίσματα Μαρωνείας τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

4. Ἡ ὁμάς τῶν συνεργατῶν τοῦ ἀειμνήστου καθηγ. Στ. Πελεκανίδη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐπιμελητοῦ ἀρχαιοτήτων κ. Χ. Μπακιρτζῆ συνέχισεν ἐφέτος τὰς ἐργασίας εἰς τὸ Ὀκτάγωνον τῶν Φιλίππων μὲ σκοπὸν τὴν διερεύνησιν ὠρισμένων προβλημάτων τῆς ἀνασκαφῆς.

Τὸ κύριον πρόβλημα εἰς τὸν ὀκτάγωνον ναὸν εἶναι ἡ ἀποκατάστασις τῶν οἰκοδομικῶν φάσεών του. Καὶ εἰς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἀφιερῶθη ἡ ἐφετινὴ ἐργασία.

Εἰς τὸ ἐπισκοπεῖον ἡ ἐφετινὴ ἔρευνα περιωρίσθη εἰς τὴν διερεύνησιν τῆς βορείας πτέρυγός του, ἡ ὁποία παρουσιάζει νεωτέραν φάσιν. Διὰ τοῦτο ἐγένοντο τομαὶ εἰς διάφορα σημεῖα. Κάτωθεν νεωτέρου δαπέδου, καὶ εἰς βάθος 1.50 μ. ἀπεκαλύφθη ἀρχαιότερον ψηφιδωτὸν δάπεδον τοῦ 4ου μ.Χ. αἰ. μὲ γεωμετρικὰ καὶ ἐσχηματοποιημένα φυτικὰ διακοσμητικὰ θέματα (εἰκ. 8).

5. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἀμφίπολιν συνέχισεν ἡ Ἑταιρεία τὴν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν διὰ τοῦ ἐπιτ. γεν. ἐπιθ. ἀρχαιοτήτων κ. Δ. Λαζαρίδη, τόσον εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως ὅσον καὶ ἔξωθεν αὐτῆς εἰς τὸν μεγάλον τύμβον «Καστάς».

Εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως ἡ κυρία προσπάθεια ἔτεινεν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ χώρου ΝΑ. τῆς ἀκροπόλεως, ἡ ὁποία ἔφερον εἰς φῶς μέγα κτιριακὸν συγκρότημα, τὸ ὁποῖον ἀπὸ ἐπιγραφῆς καὶ ἄλλα εὐρήματα ταυτίζεται πρὸς τὸ Γυμνάσιον, ποῦ ἀνήκει εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν.

Ἡ κυρία εἴσοδος τοῦ Γυμνασίου φαίνεται νὰ ἦτο εἰς τὴν Α. πλευρὰν, τὴν ὁποίαν ἀπετέλει μνημειακὴ κλιμαξ, πλ. 8.70 μ., ἀπὸ τὴν ὁποίαν δώδεκα βαθμίδες εὐρίσκονται εἰς τὴν θέσιν των (εἰκ. 9).

Ἡ Α. πλευρὰ τοῦ κτιρίου ἀπεκαλύφθη εἰς μῆκος 44.60 μ., εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι συνεχίζεται καὶ πέρα τοῦ σημείου τῆς ἀνασκαφῆς. Ἡ Ν. πλευρὰ ἔχει μῆκος 36.25 μ. καὶ ἡ Δ. ἀπεκαλύφθη εἰς μῆκος 36.10 μ.

Εἷς μεγάλος ὀρθογώνιος καὶ ἀκάλυπτος χῶρος, ὁ ὁποῖος ἀνεσκάφη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐκτάσεως, τὴν ὁποίαν καταλαμβάνει τὸ κτίριον, ἐχρησίμευε πιθανῶς δι' ἀσκήσεις καὶ ἀγωνίσματα. Ἐκ τῶν ἀποκαλυφθέντων δωματίων καὶ αἰθουσῶν τοῦ κτιρίου ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τρεῖς χῶροι: 1) Εἰς τὰ ΝΔ. τῆς κλιμακος ἀνεσκάφησαν δύο δωμάτια μὲ πλακόστρωτον δάπεδον. Τὸ ἓνα ἀνήκει εἰς λουτρόν. 2) Εἰς τὴν Δ. πλευρὰν τοῦ Γυμνασίου ἀπεκαλύφθη στοᾶ (εἰκ. 10) μὲ κιονοστοιχίαν πρὸς τὸ ἐσωτερικόν. Κατὰ μῆκος τοῦ τοίχου τῆς Δ. πλευρᾶς τῆς εὐρέθησαν 5 βάσεις ἐρμαϊκῶν στηλῶν, ἐνῶ μία ἕκτη εὐρέθη εἰς τὴν ΝΑ. γωνίαν. Πλησίον βάσεως ἀπεκαλύφθη ἐρμαϊκὴ στήλη νέου ἀθλητοῦ ἢ μέλους τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, ὅπως εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ἀπὸ τὸ διάδημα ἢ στρόφιον, τὸ ὁποῖον στολίζει τὴν ὠραίαν του κεφαλὴν (εἰκ. 11). Μία δευτέρα ἐρμαϊκὴ στήλη, μὲ κεφαλὴν Ἑρμοῦ, ἀρχαϊστικῆς τέχνης (εἰκ. 12), εὐρέθη εἰς ἀπόστασιν 1.50 μ. ἀπὸ τὸν Ν. τοῖχον τῆς στοᾶς, ἐνῶ μία κεφαλὴ στεφανηφόρου ἀθλητοῦ εὐρέθη εἰς τὴν Α. πλευρὰν τοῦ Γυμνασίου. Εἰς τὸ μέσον τῆς στενῆς δυτικῆς πλευρᾶς μικροῦ δωματίου βορείως τῆς στοᾶς εὐρέθη εἰς τὴν θέσιν του μέγα ἐνεπίγραφον βᾶθρον ἀγάλματος, τοῦ Ἀπελλᾶ Διογένους, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε προστάτης καὶ Γυμνασιάρχης τῶν νέων. Ἡ ἐπιγραφὴ χρονολογεῖται εἰς τοὺς πρωίμους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους (εἰκ. 13).

Ἐκ τῶν εὐρημάτων τῆς ἀνασκαφῆς, ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν ταύτισιν τοῦ Γυμνασίου ἔχουν ἑπτὰ ἀκόμη ἐπιγραφαί, ἐκ τῶν

όποιων μία, τοῦ Γυμνασιάρχου Ἀντιγένοῦς Διογένου, εἶναι ἀναθηματικὴ εἰς τὸν Ἑρμῆν. Εὐρέθησαν ἐπίσης πολλὰ ὄστρακα ἀγγείων διαφόρων ἐποχῶν, ἀποτμήματα λύχνων, πῆλινον ἀνάγλυφον φύλλον ἀμπέλου, καθὼς καὶ 56 νομίσματα.

Τὸ Γυμνάσιον τῆς Ἀμφιπόλεως θὰ πρέπει νὰ ἀνήκη εἰς τὴν ἐλληνιστικὴν ἐποχὴν. Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἐγένοντο προσθῆκαι καὶ ἀλλαγαί, ἐνῶ παρέμεινεν εἰς χρῆσιν μέχρι τῶν πρῶιμων αὐτοκρατορικῶν χρόνων. Τότε κατεστράφη βιαίως καὶ ἐκάη.

Δοκιμαστικαὶ ἔρευναι πρὸς Α. καὶ Δ. τοῦ Γυμνασίου ἀπεκάλυψαν δύο ρωμαϊκοὺς τάφους. Περιέκλειον μολυβδίνας θήκας, ἐν τὸς τῶν ὁποίων εἶχον τοποθετηθῆ ξύλινα φέρετρα. Ὁ πρῶτος ἦτο συλημένος, ἐνῶ ὁ δεύτερος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀσύλητος, ἀνήκει εἰς γυναῖκα καὶ χρονολογεῖται ἐκ τῶν νομισμάτων εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀδριανοῦ. Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρέθησαν ὑάλινα καὶ μαρμάρινα ἀγγεῖα, λεπτὰ φύλλα χρυσοῦ, χρυσὸ δακτυλίδι μὲ παράστασιν χερῶν τὰ ὁποῖα κρατοῦν ἄνθη (εἰκ. 14), ἀργυρᾶ δηνάρια καὶ ζεῦγος καττυμάτων ἀπὸ φελλόν, προερχομένων ἐξ ἐλαφρῶν ὑποδημάτων (εἰκ. 15).

Τὸ νότιον τμήμα τῆς πόλεως, ΝΔ. τῶν βασιλικῶν τῆς ἀκροπόλεως, ἀπεδείχθη ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρων τομεύς. Διεπιστώθη εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν μία σημαντικὴ οἰκία ἐλληνιστικῶν χρόνων, τοῦ 2ου π.Χ. αἰ., τῆς ὁποίας ἀνεσκάφη ἐν δωματίον. Οἱ τοῖχοι φέρουν τοιχογραφίας μὲ ζωηρὰ χρώματα. Ἡ διακόσμησις ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀρθογωνίους πίνακας, ὕψους 1.40 μ. (εἰκ. 17), τοὺς ὁποίους πλαισιώνουν ἰωνικοὶ κίονες. Οἱ κίονες ἀποδίδονται μὲ φωτοσκίαισιν. Ἐπάνω ἀπὸ τοὺς πίνακας ὑπάρχουν δύο ζῶναι ἐρυθροῦ χρώματος καὶ μεταξύ αὐτῶν μία τρίτη ζώνη μὲ μικρὰ ὀρθογώνια χωρίσματα διαφόρων χρωμάτων, ἄλλα ἀπλᾶ καὶ ἄλλα διακοσμημένα μὲ γραμμικὰ κοσμήματα (εἰκ. 18). Κάτωθεν τῶν πινάκων ὑπάρχει ζώνη ἢ ὁποῖα ἀπομιμεῖται πολύχρωμον ὀρθομαρμάρωσιν. Πρὸ τῆς γωνίας τοῦ δωματίου ἀπεκαλύφθη εἰς τὴν θέσιν του τὸ πώρινον προστομαῖον φρέατος, μὲ βαθείας ἀυλακώσεις σχοινοῦ.

Εἰς τὰ βαθύτερα στρώματα τῆς ἐπιχώσεως, κατὰ μῆκος τοῦ βορείου καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου, ἀπεκαλύφθη πλῆθος ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν (εἰκ. 16). Τὰ ἄλλα εὐρήματα τῆς ἀνασκαφῆς ἐπιτρέπουν τὴν χρονολόγησιν τῆς οἰκίας εἰς τὸν 2ον π.Χ. αἰ.

Εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς ἀκροπόλεως, πλησίον τοῦ τείχους, ἠρευνήθη τὸ ἐσωτερικὸν δύο δωματίων κατοικίας τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. Ἡ ἔρευνα τοῦ βορείου δωματίου ἀπέδωσε σημαντικὸν εὕρημα, χρυσοῦν στατῆρα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, νομισματοκοπέου τῆς Ἀμφιπόλεως (εἰκ. 19).

Εἰς τὸν τύμβον εἰς τὴν θέσιν «Καστὰς» ἐγένοντο μεγάλης ἐκτάσεως ἔρευναι καὶ ἀποχωματώσεις εἰς τὸ βόρειον καὶ τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ τύμβου, μέχρι τοῦ ἐπιπέδου τῶν τάφων τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς. Κατὰ τὰς ἐρεῦνας αὐτὰς εὐρέθησαν δέκα λακκοειδεῖς ἢ κιβωτιόσχημοι τάφοι. Οἱ τάφοι περιεῖχον ὀλίγα ἀγγεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ πλέον ἀξιόλογον εἶναι πρωτοκορινθιακὸς ἀρύβαλλος (εἰκ. 20). Εὐρέθησαν ἐπίσης διάφορα χρυσαῖα κοσμήματα (εἰκ. 21), χαλκᾶ νομίσματα, σιδηρᾶ ὄπλα (εἰκ. 22) καὶ ἐργαλεῖα, ὡς καὶ μαχαιρίδιον μὲ καμπυλόσχημον λεπίδα καὶ ὀστεῖνην λαβὴν, διακοσμημένην μὲ μικροῦς, ἐγχράκτους κύκλους (εἰκ. 22).

6. Εἰς **Βεργίαν** συνέχισεν ἡ Ἑταιρεία καὶ τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης διὰ τοῦ καθηγ. κ. Μ. Ἀνδρονίκου, τὴν ἀνασκαφὴν τριῶν μακεδονικῶν τάφων, τῶν ὁποίων ἡ ἔρευνα ἤρχισε τὸ 1981. Αἱ ἐργασίαι ἐπροχώρησαν τόσον εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς προσόψεως τῶν τάφων, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ χώματος ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν των.

Ὁ τάφος I (εἰκ. 23) ἔχει δρόμον κτιστόν, ὁ ὁποῖος ὀδηγεῖ εἰς τὴν δωρικὴν πρόσοψίν του: τὸ ἀνοιγμα τῆς ἐξωτερικῆς εἰσόδου ἐκλείετο μόνον μὲ ἓνα τοῖχον ἐκ παρολίθων ἐξωτερικῶς τοῦ τάφου καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἡ συνήθης μαρμαρίνη θύρα. Ὁ προθάλαμος ἔχει ἐπίπεδον στέγην, τὸ δὲ ἐπίχρισμα τῶν τοίχων μιμεῖται λιθίνους δόμους. Ὁ κυρίως θάλαμος ἐστεγάζετο μὲ καμάραν καὶ

ἡ ἐσωτερικὴ θύρα, μεταξύ προθαλάμου καὶ θαλάμου, ἦτο μαρμαρίνη. Εἰς τὴν ΒΔ. γωνίαν τοῦ θαλάμου ὑπῆρχεν ἡ νεκρικὴ σαρκοφάγος ἢ ὁποία ἔχει ἐξωτερικῶς τὴν μορφήν κλίνης.

Ὁ τάφος II εἶχε πολὺ ἀπλῆν πρόσοψιν καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν μίαν τεραστίαν σαρκοφάγον ἢ ὁποία καλύπτει τὰ 2/3 περίπου τοῦ μονοθαλάμου χώρου του.

Ὁ τάφος III εἶναι μονοθάλαμος. Ἡ πρόσοψις του ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐνιαῖον τοῖχον, ὃ ὁποῖος τελειώνει ἐπάνω εἰς ὀριζόντιον γειῶσον. Τὸ μαρμαρίνον θύρωμα μαρτυρεῖ ἐξαιρετικῶς ἐπιμελημένην ἐργασίαν. Ἡ ἰδία ἐπιμέλεια διαπιστοῦται καὶ εἰς τὰ δύο φύλλα τῆς μαρμαρίνης θύρας, τὰ ὁποῖα εὑρέθησαν εἰς τὸ ἐσωτερικόν.

Ἄνωθεν τῆς θύρας, ὡς ἀνεφέρθη εἰς τὴν περυσινήν ἔκθεσιν, ὑπάρχει ζωγραφικὴ παράστασις (εἰκ. 24). Εἰς τὸ μέσον ὀπλίτης, μὲ τὸ δόρυ, τὸ ὁποῖον κρατεῖ διὰ τῆς ὑψωμένης δεξιᾶς, ἀριστερά του ὑψηλὴ γυναικεῖα μορφή τείνει πρὸς τὸν ὀπλίτην μὲ τὴν δεξιάν χρυσοῦν στέφανον, δεξιὰ τοῦ ὀπλίτου νεανικὴ ἀνδρική μορφή, καθιστὴ. Στρογγύλη ἀσπίς, μὲ «ἐπίσημα» ἀετόν, ἀκουμπᾶ εἰς τὸ κάθισμά του καὶ καλύπτει μέρος τῶν γοφῶν καὶ τῶν μηρῶν.

Θεωρεῖται βέβαιον ὅτι ὁ κεντρικὸς ὀπλίτης εἰκονίζει τὸν νεκρόν, ἢ γυναικεῖα μορφή τὴν Μακεδονίαν ἢ τὴν Ἀρετὴν καὶ ἡ καθιστὴ μορφή τὸ ἰδανικὸν τοῦ πολεμιστοῦ.

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τάφου εὑρέθησαν πολλὰ μαρμάρια καὶ πώρινα τεμάχια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα συνηρημολογήθη ὁ θρόνος. Ἄνωθεν τοῦ θρόνου, τοῦ ὁποίου εὑρέθη ἡ ἀρχικὴ θέσις, ὑπῆρχεν ἔγχρωμος μίμησις ἐρεισινώτου. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐπίσης ὅτι εὑρέθη καὶ τὸ ὑποπόδιον τοῦ θρόνου.

Ἐκ τῶν στοιχείων τὰ ὁποῖα διατίθενται φαίνεται ὅτι ὁ τάφος μὲ τὴν τοιχογραφίαν εἶναι ἀρχαιότερος καὶ χρονολογεῖται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. Ὁ μεγάλος διθάλαμος τάφος I πρέπει νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὸ β' ἡμισυ τοῦ ἰδίου αἰ., ἐνῶ εἰς τὴν ἰδίαν ἐποχὴν — ἂν μὴ νεώτερος — τοποθετεῖται καὶ ὁ μικρότερος τάφος III.

Ὁ τάφος ἐξ ἄλλου τοῦ Heuzey εἶχε καταχωσθῆ πρό πολλῶν ἐτῶν καὶ ἀνεφέρετο ὡς τελειῶς κατεστραμμένος. Ἡ πλήρης ἀποκάλυψις τοῦ τάφου τούτου ἔφερεν εἰς φῶς τμῆμα ἀμφορέως μὲ ἐπιγραφὴν εἰς τὴν λαβὴν του: *Θασίων Κρινομένης*. Ἐπειδὴ εἶναι γνωστός ὁ ἄρχων Κρινομένης καὶ ἀπὸ ἄλλους ἀμφορεῖς ἐκ Θάσου, ὁ τάφος χρονολογεῖται εἰς τὸ τελευταῖον τρίτον τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

Ἀκολούθως ἠρευνήθη ἡ πόλις. Συνεχίσθη ἡ ἔρευνα ἐνὸς ἑλληνιστικοῦ κτίσματος. Μὲ δοκιμαστικὰς τάφρους εἰς τρία σημεῖα βορείως τῶν ἀνακτόρων ἐπεσημάνθησαν θεμέλια ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν κτιρίων. Ἐν ἐξ αὐτῶν ἦτο μικρὸς ναὸς (8 × 5 μ.), μὲ πρόναον καὶ σηκόν, ἀλλὰ μὲ προσανατολισμὸν Β. πρὸς Ν. Εἰς τὸν τοῖχον τοῦ σηκοῦ ὑπῆρχον δύο βάσεις ἀγαλμάτων καὶ μεταξὺ αὐτῶν βάσεις διὰ τὴν στήριξιν τραπεζοφόρων, γεγονὸς τὸ ὅποιον δεικνύει τὴν ὑπαρξιν ἱερᾶς τραπέζης. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ εὐρέθησαν δύο μαρμάριναι βάσεις ἀγαλμάτων (εἰκ. 25) — ἴσως καὶ ἡ θεμελίωσις τρίτης. Ἡ μία ἀπὸ τὰς βάσεις σώζει τὰς δύο βαθμίδας τῆς καὶ φέρει εἰς τὴν ὄψιν ἐπιγραφὴν: *ΕΥΡΙΔΙΚΑ ΣΙΡΡΑ ΕΥΚΛΕΙΑΙ* (εἰκ. 26). Ἡ μορφή τῶν γραμμάτων ἐπιτρέπει τὴν χρονολόγησιν εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰ. Ἡ Εὐκλεία εἶναι θεότης γνωστή, ἡ δὲ Εὐριδίκη Σίρρα εἶναι ἡ μητέρα τοῦ Φιλίππου τοῦ Β', σύζυγος τοῦ Ἀμύντου τοῦ Γ'. Ἰσως πρόκειται διὰ βασιλικὸν ἀνάθημα, ἀλλ' ἡ ταῦτισις, ὡς ἀναφέρει ὁ ἀνασκαφεύς, παρ' ὅτι ἀξιόλογος, εἶναι πρόωρος αὐτὴν τὴν στιγμὴν.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, νοτίως τοῦ ναοῦ καὶ βορείως τοῦ ἀνακτόρου, ἀπεκαλύφθη ὀλόκληρον τὸ πέταλον τῆς πρώτης σειρᾶς τῶν ἐδωλίων θεάτρου (εἰκ. 27, 28). Τὰ ἐδώλια διαμοιράζονται εἰς 9 κερκίδας καὶ εἶναι ἐκτισμένα ἀπὸ καλὸν πωρόλιθον. Ὅπισθεν τῶν ἐδωλίων δημιουργεῖται διάδρομος διὰ τὴν δευτέραν σειρὰν τῶν ἐδωλίων, τὰ ὅποια ἦσαν ξύλινα.

Ἡ ἀνατολικὴ πάροδος σώζει τὸ ἀνάλημμά τῆς εἰς μεγαλύτερον ὕψος, ἐνῶ ἐκ τῆς θεμελιώσεως τῆς σκηνῆς ἐσώθη μόνον τὸ ἀνα-

τολικόν τμήμα τὸ ὁποῖον σχηματίζει Γ. Τέλος εἰς τὸ κέντρον τῆς ὀρχήστρας εὐρέθη ὁ λίθος ὅπου ἐστηρίζετο ἡ θυμέλη.

Τὸ μέγεθος τοῦ θεάτρου, τοῦ ὁποῖου ἡ διάμετρος εἶναι 28.44 μ., ἡ πολὺ καλὴ κατασκευὴ του καὶ ἡ διατήρησις, καθὼς καὶ ἡ γειτνιάσις του πρὸς τὸ ἀνάκτορον συμπληροῦν τὴν ἐπιβλητικὴν εἰκόνα τὴν ὁποῖαν ἀποκομίζει ὁ θεατῆς ἐκ τῶν λειψάνων τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀνασκαφῆ μέχρι σήμερον εἰς Βεργίναν καὶ ταυτίζουν τὸν χώρον μετὰ τὴν ἀρχαίαν πρωτεύουσαν τῶν Μακεδόνων, ἡ ὁποῖα εἶναι αἱ Αἰγαί.

7. Εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῆς Πέλλας συνέχισεν ἡ Ἑταιρεία διὰ τῆς ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Μ. Σιγανίδου τὴν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν, ἡ ὁποῖα ἀπεκάλυψε σπουδαιότατον ὀρθογώνιον κτίριον, ἐξωτ. διαστ. 78.5 × 97.5 μ., ἐμβαδοῦ 7.5 στρεμμάτων, κατὰ τι μικρότερον δηλαδὴ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Βεργίνας. Εἰς τὸ κέντρον τοῦ κτιρίου ὑπάρχει περίστυλος αὐλὴ (εἰκ. 29), μετὰ στυλοβάτην 31 × 35.5 μ. Τὸ ἐμβαδὸν τῆς αὐλῆς εἶναι μεγαλύτερον τοῦ στρέμματος, μετὰ στοᾶς περιμετρικῶς, αἱ ὁποῖαι ἀνατολικῶς, δυτικῶς καὶ νοτίως ἔχουν πλάτος 6.5 μ. ἐνῶ εἰς τὴν βόρειον πλευράν, ὅπου τὸ πλάτος φθάνει τὰ 9.5 μ., σχηματίζονται δύο κόγχαι ἀνατολικῶς καὶ δυτικῶς. Εἰς τὴν βόρειον πλευράν, μετὰ τὴν στυλοβάτην καὶ τοῦ νοτίου τοίχου τῶν δωματίων παρεμβάλλεται «πόδιον» ἴσου μήκους καὶ ἴσου πλάτους πρὸς τὸ βόρειον περιστύλιον.

Ἡ ἀνατολικὴ κόγχη, ἡ ὁποῖα εἶναι μεγαλύτερα καὶ ἔχει ἀνασκαφῆ πρὸ 20 ἐτῶν, ἔδωκε πλούσιον ἀρχιτεκτονικὸν ὑλικόν, ἐνῶ ἡ δυτικὴ εἶναι μικρότερα καὶ ἀπλουστερα εἰς τὴν μορφήν της. Ὅπισθεν τῆς στοᾶς ὑπάρχει τεραστία αἴθουσα, διαστ. 21 × 18 μ., δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς ὁποῖας σχηματίζονται χῶροι ἴσου μήκους πρὸς τὴν μεγάλην αἴθουσαν, ἀλλὰ μικρότερου πλάτους. Τὸ περιστύλιον εὐρίσκεται εἰς τὸ κέντρον τοῦ συγκροτήματος.

Συνεχίσθη ἐπίσης ἡ ἀνασκαφὴ τῶν καταστημάτων - ἐργαστηρίων (εἰκ. 30), τὰ ὁποῖα εἶχον ἐντοπισθῆ τὸ 1980. Ἡ σωστικὴ

ἀνασκαφή τοῦ 1980 καὶ ἡ συστηματικὴ τοῦ 1981 ἔφεραν εἰς φῶς στρωκὸν οἰκοδόμημα, τοῦ ὁποῖου ἡ ἔρευνα ἀπετέλεσε κύριον μέλημα κατὰ τὴν ἐφετινὴν περίοδον. Οὕτω, πέρα ἀπὸ τὴν ἀποσαφήνισιν τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ σχεδίου τοῦ οἰκοδομήματος καὶ τὴν διερεύνησιν τῆς πολυτίμου κοροπλαστικῆς καὶ κεραμικῆς τῶν καταστημάτων του, ἐπιλύονται καὶ ρυμοτομικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα σχετίζονται ἀμέσως μετὰ τὴν περιοχὴν τοῦ ἀνεσκαμμένου χώρου, ἀναφέρονται δὲ γενικώτερον εἰς ὁλόκληρον τὴν ἀρχαίαν πόλιν. Ἀπεκαλύφθη, ὡς ἐκ τούτου, ὅτι ἡ ἀγορὰ τῆς πόλεως ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἐνιαῖον συγκρότημα στοῶν μετὰ καταστήματα, τὰ ὁποῖα περιβάλλουν κεντρικὸν ὀρθογώνιον χώρον, διαστ. 200.15 × 180.50 μ. καὶ καταλαμβάνουν τὸ συνολικὸν πλάτος πέντε οἰκοδομικῶν τετραγώνων τῆς ἀρχαίας πόλεως. Αἱ τέσσαρες στοαὶ μετὰ τὰ καταστήματα τῶν ἐντάσσονται ἀπολύτως εἰς τὸ ρυμοτομικὸν σχέδιον τῆς πόλεως, διασχίζονται ὑπὸ ὁδῶν, ἔχουν δὲ ἱκανὸν ἀριθμὸν ὑδραυλικῶν ἐγκαταστάσεων παροχῆς καὶ ἀποχετεύσεως ὑδάτων.

Ἡ κεντρικὴ πλατεῖα τῆς ἀγορᾶς φαίνεται ὅτι ἐκοσμεῖτο μετὰ μνημεῖα καὶ πιθανῶς καὶ ἄλλα κτίρια, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἀνευρέσεως ἀψιδωτῆς κατασκευῆς εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς πλατείας.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν κινητῶν εὐρημάτων εἶναι σημαντικός: μεγάλη ποικιλία μνημῶν (εἰκ. 31) καὶ εἰδωλίων (εἰκ. 33), ὡς καὶ χάλκινον χέρι ἐξαιρετικῆς κατασκευῆς καὶ διατηρήσεως (εἰκ. 32), προερχόμενον ἀπὸ ἄγαλμα φυσικοῦ μεγέθους, μαρμάρινον ἀγαλματίδιον Ἀθηνᾶς, ἐνσφράγιστοι λαβαὶ ἀμφορέων, λύχνοι κ.ἄ.

Ἡ τοιχοδομία, ἡ μορφή τῶν εἰδωλίων, αἱ ἐνσφράγιστοι λαβαὶ καὶ τὰ νομίσματα τοποθετοῦν τὸ συγκρότημα τῆς ἀγορᾶς εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε΄.

8. Αἱ κατὰ τὸ 1982 ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι εἰς **Σίνδον** διὰ τῆς ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Αἰκ. Δεσποίνῃ ἐπεξετάθησαν βορείως τοῦ ἀνεσκαμμένου χώρου τοῦ ἀρχαικοῦ νεκροταφείου καὶ ἀπεσκό-

πουν: α) εἰς τὸν καθαρισμόν τοῦ βορείου ὀρίου τοῦ νεκροταφείου καὶ β) εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς σχέσεως τοῦ νεκροταφείου μὲ τὰς οἰκιστικὰς ἀνάγκας τῆς παρακειμένης τούμπας τῆς Ν. Ἀγχιάλου.

Ἡ συνεχομένη πρὸς Β. τῆς περυσινῆς ἀνασκαφῆς περιοχὴ εἶχεν ἀναμοχλευθῆ εἰς τὸ μεγαλύτερον τμῆμά της. Ἐξηκριβώθη ὅτι τὸ νεκροταφεῖον δὲν ἐπεξετείνετο βορειότερον τοῦ νέου ἀγωγοῦ ὑδρεύσεως τῆς Θεσσαλονίκης, διότι, πρὸς τὸ τέλος τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., ἐποχὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν ὀλίγοι τάφοι, ἡ θέσις αὕτη ἔπαυσε νὰ χρησιμοποιῆται διὰ ταφικὰς ἀνάγκας. Τὸ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον παρουσίασεν ἡ ἔρευνα εἰς τὸ ΒΑ. τμῆμα αὐτοῦ τοῦ χώρου, ὅπου εἰς βάθος 1.20 μ. καὶ μέχρι τοῦ παρθένου ἐδάφους ἀπεκαλύφθη στρώμα πάχους 50 ἐκ. μὲ ὄστρακα τῆς ὑστερας νεολιθικῆς περιόδου. Τὸ εὔρημα εἶναι σημαντικὸν διότι μέχρι τοῦδε αἱ παλαιότεραι χρονολογικαὶ ἐνδείξεις ἦσαν ὄστρακα ἐγχωρίου κεραμικῆς τῆς πρωίμου ἐποχῆς τοῦ σιδήρου καὶ ὄστρακα εἰσηγμένων ἀγγείων τῶν πρωτογεωμετρικῶν χρόνων. Τὸ νεολιθικὸν στρώμα διεπιστώθη καὶ δυτικῶς τῶν ὑπωρειῶν τῆς τούμπας τῆς Ν. Ἀγχιάλου.

Κάτωθεν τοῦ νεολιθικοῦ στρώματος τῆς νοτίας τομῆς καὶ εἰς βάθος 3 μ., διεπιστώθη διὰ πρώτην φοράν εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ἄμμος τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ. Αἱ ἐπιχώσεις τοῦ Ἀξιοῦ δύνανται ἴσως νὰ βοηθήσουν εἰς τὴν συζήτησιν τῶν προβλημάτων τοῦ καθορισμοῦ τῶν θέσεων τῶν ἀρχαίων πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς αὐτὴν τὴν περιοχὴν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἀξιοῦ καὶ Γαλλικοῦ. Εἰς τὰ ὑψηλότερα στρώματα τοῦ τομέως διεπιστώθη πληθώρα κεραμικῶν εὔρημάτων τῆς ὑστεροαρχαϊκῆς κυρίως ἐποχῆς.

Τομαὶ εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς τούμπας ἀπεκάλυψαν ἀποθέτην μὲ ἀρχαϊκὴν κεραμικὴν (εἰκ. 34, 35). Πρόκειται διὰ προῖοντα τοπικοῦ ἐργαστηρίου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχον ἐπίσης ὄστρακα πρωίμων πρωτοκορινθιακῶν καὶ εἰσηγμένων γεωμετρικῶν ἀγγείων τῆς Ν. Ἑλλάδος. Εἰς τὸν αὐτὸν ἀποθέτην εὑρέθησαν ἐπίσης ὑπολείμματα κατεργασίας μετάλλου. Ἡ τομὴ ἤρευ-

νήθη μέχρι βάθους 3.50 μ., χωρίς να εύρεθῆ τὸ φυσικὸν ἔδαφος. Εἰς τὸ βαθύτερον στρώμα τῆς τομῆς εύρέθησαν καὶ περιορισμένα οἰκοδομικὰ λείψανα.

Ἐκ τῆς ὅλης ἐρεύνης δύνανται νὰ συναχθοῦν τὰ ἀκόλουθα γενικὰ συμπεράσματα:

Κατὰ τοὺς ὑστέρους νεολιθικοὺς χρόνους εἰς σημαντικὸς οἰκισμὸς ὑπάρχει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐγκατεστημένος εἰς τὴν τούμπαν τῆς Ν. Ἀγχιάλου, μετέκτασιν τῶν δραστηριοτήτων του εἰς τὴν νοτιάν καὶ δυτικὴν περιοχὴν, κάτωθεν τῆς τούμπας. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ κοίτη τοῦ Ἀξιοῦ εύρίσκετο πολὺ ἀνατολικώτερον τῆς σημερινῆς, πλησίον τῆς τούμπας τῆς Ν. Ἀγχιάλου, τόσον ὥστε μετὰς πλημμύρας νὰ ἀποτίθενται ἐπιχώσεις ἄμμου εἰς τὴν περιοχὴν. Μόνον ἀπὸ τὴν μέσην ἐποχὴν τοῦ χαλκοῦ δὲν ὑπάρχουν μέχρι σήμερον σαφεῖς ἐνδείξεις. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ σιδήρου καὶ ἰδιαιτέρως κατὰ τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους ὁ οἰκισμὸς παρουσιάζει κάποιαν ἀνθησιν, ἐνῶ εἰς τοὺς ὑστεροαρχαϊκοὺς χρόνους μεγάλην ἀκμὴν. Εἰς τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀνήκουν οἱ πλουσιώτεροι τάφοι τοῦ νεκροταφείου τῆς Σίνδου. Μετὰ τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. παρατηρεῖται μία κάμψις, ἡ ὁποία κορυφοῦται περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος. Τέλος, εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., οἱ τάφοι ἐπεκτείνονται εἰς τὴν εύρυτέραν ἑκτασιν, πρὸς Α. τῆς θέσεως τοῦ ἀρχαϊκοῦ νεκροταφείου. Οἱ τέσσαρες κεραμικοὶ κλίβανοι τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., οἱ ὁποῖοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν θέσιν τοῦ νεκροταφείου αὐτοῦ, δεικνύουν ὅτι ὁ οἰκισμὸς ἐξηκολούθει νὰ ὑπάρχη, ἀλλ' οἱ χρόνοι τῆς μεγάλης ἀκμῆς του εἶχον πρὸ πολλοῦ παρέλθει.

9. Συνεχίσθη εἰς τὸ ἀρχαῖον Δῖον ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας καὶ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης διὰ τοῦ καθηγ. κ. Δ. Παντερμαλῆ ἡ ἀνασκαφικὴ ἐρευνα εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Δήμητρος (εἰκ. 36), ὅπου ἤλθον εἰς τὸ φῶς λατρευτικοὶ χῶροι, οἱ ὁποῖοι περιέχουν βάρθρα ἀναθημάτων καὶ θεμελιώσεις διὰ τραπέ-

ζας. Ἐκτὸς τῶν πηλίνων εἰδωλίων σημαντικὸν εὑρημα ἦτο κορμὸς ἀγάλματος εἰς τὸν ὁποῖον προσηρμόσθη ἀπολύτως ὀλόκληρον τὸ κάτω μέρος τὸ ὁποῖον εἶχεν εὔρεθῆ πρὸ δέκα ἑτῶν, κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν κεντρικοῦ δρόμου. Ὁ εἰκονογραφικὸς τύπος τῆς μορφῆς καὶ ἡ λύρα τὴν ὁποίαν κρατεῖ ἐπιτρέπουν τὴν ταύτισίν της μὲ τὴν Μοῦσαν Τερψιχόρην (εἰκ. 37). Τὸ ἔργον τοποθετεῖται εἰς τοὺς ἑλληνιστικoὺς χρόνους καὶ ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἀρχαιολογικὴν μαρτυρίαν διὰ τὴν γνωστὴν λατρείαν τῶν Πιερίδων Μουσῶν εἰς τὸ Δῖον.

Εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐξ ἄλλου ἀπεκαλύφθη μαρμαρίνη κεφαλὴ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τὸ δεξιὸν πόδι ἑνὸς μεγάλου μαρμαρίνου ἀγάλματος καὶ τὸ ὁμοίωμα ὄφως εἰς μέταλλον.

Νοτίως τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀπεκαλύφθησαν οἱ θερμαινόμενοι χῶροι τῶν λουτρῶν καὶ ἠρευνήθη τὸ ὑπόκαυστον καὶ αἱ κτισταὶ λεκάναι. Ἐντὸς τῶν ἐρειπίων εὔρεθησαν πολλὰ πήλινα πηνία, τὰ ὁποῖα πιθανώτατα ἐχρησίμευον διὰ τὴν κατασκευὴν κενῶν ἐντὸς τῶν τοίχων, διὰ τὴν δίοδον θερμοῦ ἀέρος.

Εἰς τὸ ἱερόν τῆς Ἴσιδος (εἰκ. 38) αἱ ἐργασίαι ἤρχισαν ἀφοῦ προηγήθη ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ ἐκβάθυνσις τῆς κοίτης τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ. Κατὰ τὰς ἐργασίας αὐτὰς ἤλθεν εἰς τὸ φῶς ὑπόγειον σύστημα ἀγωγῶν καὶ δεξαμενῶν, εἰς τὸ ὁποῖον διοχετεύονται τὰ ὕδατα ἀπὸ τὸν ναὸν τῆς Ὑπολυμπίδιαις Ἀφροδίτης. Μεταξὺ τῶν κινητῶν εὑρημάτων εἶναι τὸ μαρμαρίνον ὁμοίωμα ταύρου, μαρμαρίνη κεφαλὴ μικροῦ ἀγάλματος τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων κ.ἄ.

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ ἱεροῦ εὔρεθησαν τὰ πέρατα τῶν πτερυγῶν του, ὁ τοῖχος τοῦ περιβόλου καὶ ἡ ἀνατολικὴ εἴσοδος. Εἰς τὴν νοτίαν πτέρυγα, ἐντὸς τῶν ἐρειπίων τῶν τοίχων, ὑπῆρχον σανίδες καὶ ἄλλα ξύλα, προερχόμενα ἐκ τοῦ κτίσματος. Ὀλίγα μέτρα ἐκτὸς τοῦ ἱεροῦ εὔρεθη πλάξ μὲ παράστασιν ζεύγους αὐτιῶν καὶ ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν διὰ τὸν Σάραπιν, τὴν Ἴσιδα καὶ τὸν Ἄνουβιν, ἐκ τῆς κοίτης δὲ τοῦ ποταμοῦ ἀνεσύρθη ἀνάγλυφον μὲ παράστασιν Διός.

Εἰς τὸν ἀνατολικὸν πρόβολου τοῦ τείχους ἐγένοντο ἐκτεταμένα ἔργα. Διηρῦνθη ἡ τάφος εἰς τὴν ἀνατ. πλευρὰν κατὰ 3 περ. μέτρα καὶ ἐγένετο ἐκβάθυνσις τῆς κοίτης τῆς κατὰ 1 μ., ὥστε νὰ εἶναι ὁρατὸς ὁ τοιχοβάτης. Ἀπεκαλύφθη μεγάλο μέρος τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ τείχους, ὅπου φαίνεται ὅτι ὑπῆρχεν ἀκάλυπτος χῶρος καὶ ἀνεσκάφη εἰς τὸ ἐσωτερικόν του ὁ πύργος, ὁ ὁποῖος εὑρίσκεται πλησίον τῆς μαρμαρίνης πύλης τοῦ προβόλου. Ἔργασίαι ἐγένοντο καὶ εἰς τὸ νότιον τεῖχος, ὅπου ἠρευνήθη τμημα τοῦ τείχους τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

Πρὸς ὀλοκλήρωσιν προχωρεῖ ἡ ἀνασκαφὴ τῶν μεγάλων θερμῶν ἐντὸς τῆς πόλεως (εἰκ. 39). Ἐφέτος ἐσκάφη ἡ νοτιὰ πλευρὰ καὶ ἀπεκαλύφθησαν μεγάλοι θερμαινόμενοι χῶροι, τῶν ὁποίων τὰ δάπεδα ἐστηρίζοντο μὲ πεσσίσκους, ὁ χῶρος δηλ. τοῦ ὑποκαύστου. Τὸ σημαντικώτερον τῶν εὐρημάτων εἶναι ἓν ἀκέφαλον ἄγαλμα τοῦ Διονύσου (εἰκ. 40), σχεδὸν εἰς φυσικὸν μέγεθος, ἀντίγραφον τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀντωνίνων καὶ εἰργασμένον μὲ ἐξαιρετικὴν φροντίδα καὶ ἰκανότητα.

Εἰς νέος ἀνασκαφικὸς τομεὺς ἠνοιχθῆ ἐφέτος κατὰ μῆκος τοῦ ἀνατολικοῦ δρόμου, ὅπου ἀπεκαλύφθη μία σειρὰ κτισμάτων, μερικὰ τῶν ὁποίων εἶναι καταστήματα καὶ ἐργαστήρια. Ἐν εὐρημα μὲ ἰδιαιτέραν σημασίαν ἐκ τοῦ τομέως αὐτοῦ εἶναι μαρμαρίνη εἰκονιστικὴ κεφαλὴ, ἡ ὁποία εὑρέθη εἰς ἓν τῶν καταστημάτων. Πρόκειται διὰ τὴν κεφαλὴν ἐνὸς ὠρίμου ἀνδρὸς τοῦ τύπου τῶν φιλοσόφων τοῦ 2ου καὶ 3ου μ.Χ. αἰ. (εἰκ. 41). Μετὰ σύντομον ἀναζήτησιν ἀπεδείχθη ὅτι ἡ κεφαλὴ ἀνήκει εἰς τὸν κορμὸν μιᾶς ἐνεπιγράφου ἐρμαϊκῆς στήλης, ἡ ὁποία εἶχεν εὑρεθῆ πρὸ 5 ἐτῶν. Τὸ ὄνομα ἀναφέρεται εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τοῦ λογοπαιγνίου τὸ ὁποῖον εἶναι χαραγμένον εἰς τὴν ἐρμαϊκὴν στήλην: Ἐρηννιανός.

Παραλλήλως μὲ τὴν ἀνασκαφὴν ἐπροχώρησεν ἡ τοπογραφικὴ ἀποτύπωσις τοῦ χώρου, ἡ σχεδιάσις κτισμάτων καὶ ἀντικειμένων, ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ συγκόλλησις τῶν εὐρημάτων, ἔγιναν προστατευτικὰ ἀναλήμματα, αὐλακες δι' ἀποστράγγισιν, προσβάσεις εἰς

βαλτώδη σημεία, συντήρησις τοίχων καὶ καθαρισμὸς τοῦ χώρου. Σημαντικὴ πρόοδος ἐγένετο ἐπίσης εἰς τὴν μελέτην καὶ ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ὕλικου.

10. Εἰς τὴν Χαλκιδικὴν καὶ εἰς τὴν **Τορώνην** συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ 1982 ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγ. κ. Ἀλεξ. Καμπίτογλου καὶ μάλιστα εἰς περιοχὰς νέας καὶ ἀνεξερευνητάς.

Οὕτω: 1. Εἰς τὴν κάτω πόλιν, τῆς ὁποίας ἡ ἔρευνα εἶχεν ἀρχίσει τὸ 1978, ἠνοίχθησαν δύο τάφροι, ἐντὸς τῶν ὁποίων εὐρέθησαν θεμέλια οἰκοδομῶν τῆς ὑστερας ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, ὡς καὶ τμήματα δύο οἰκιῶν, χρονολογούμενα εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰ. Σημαντικὴ ἦτο ἡ εὕρεσις νομισμάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων συμπεριλαμβάνονται δύο ἀργυρᾶ τῆς Τορώνης τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. (εἰκ. 42).

2. Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν ταφῶν τῆς ὑστερας ρωμαϊκῆς ἐποχῆς καὶ τῶν οἰκιῶν τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς ἡ ἔρευνα εἶχεν ἀρχίσει τὸ 1981. Τὸ 1982 ἠνοίχθησαν τρεῖς τάφροι μὲ σκοπὸν τὴν μελέτην τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν οἰκιῶν. Ἦλθεν εἰς τὸ φῶς ἐπιβλητικὸς ἀναλημματικὸς τοῖχος καὶ ἐν ἐπαφῇ πρὸς αὐτὸν δύο οἰκίαι (εἰκ. 45), ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ τὸ γ' τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., ἐποχὴν τῆς καταλήψεως τῆς πόλεως ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Βρασίδαν. Ἀπὸ τὴν οἰκίαν αὐτὴν προῆλθον κεραμικὰ εὐρήματα ἐξαιρετικῆς ποιότητος (εἰκ. 43 - 44). Εἰς τὴν δευτέραν οἰκίαν εὐρέθη ἐντυπωσιακὴ λιθίνη κλιμαξ (εἰκ. 46). Ἐκ τῶν εὐρημάτων ἡ οἰκία τοποθετεῖται εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰ.

Εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς ὑστερας ρωμαϊκῆς ἐποχῆς, παρ' ὅλον ὅτι ἔχει ἐξερευνηθῆ μόνον ἐν τμῆμα, ἡ ποικιλία τῶν τάφων καὶ τῶν ἐνταφιασμῶν πλουτίζουν σημαντικῶς τὰς γνώσεις διὰ τὰ ταφικὰ ἔθιμα τῆς περιόδου εἰς τὴν Μακεδονίαν. Οἱ τάφοι διακρίνονται εἰς κτιστοὺς τετραπλεύρους, λακκοειδεῖς πλαισιωμένους μὲ λίθους, ἐγχυτρισμοὺς καὶ κεραμοσκεπεῖς.

3. Εἰς τὸ πρωτογεωμετρικὸν νεκροταφεῖον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνα-

σκαφή είχεν επίσης αρχίσει τὸ 1981, ἀνευρέθησαν 13 ἐνταφιασμοὶ καὶ περισσότεραι ἀπὸ 11 καύσεις. Ἡ πλέον ἐνδιαφέρουσα καύσις ἦτο εἰς κιβωτιόσχημος τάφος ἐκ πλακῶν σχίστου, με ἀμφορέα ὁ ὁποῖος ἐχρησίμευεν ὡς ὀστεοθήκη καὶ τεράστιον κρατῆρα, ὁ ὁποῖος ἦτο τοποθετημένος ἐπὶ τοῦ ἀμφορέως (εἰκ. 47). Ἡ ἀνασκαφή τοῦ νεκροταφείου ἐπέτρεψε συγχρόνως καὶ τὴν μελέτην τῶν ταφικῶν ἐθίμων τῆς πρωτογεωμετρικῆς περιόδου εἰς Τορώνην.

4. Εἰς τὸ Ἀκρωτήριον 2, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξερεύνησις ἤρχισε διὰ πρώτην φοράν τὸ 1982 ἠνοίχθησαν 8 τάφοι. Τὸ ἀκρωτήριον εὑρίσκεται ἐντὸς τῆς ὠχυρωμένης περιοχῆς τῆς κλασσικῆς πόλεως, ἡ δὲ γειτνιάσις του πρὸς τὴν Λήκυθον καὶ τὴν θάλασσαν τὸ καθιστᾷ ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρον. Δυστυχῶς ἡ καλλιέργεια κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους συνετέλεσεν ὥστε τὰ ἀρχαιολογικὰ στρώματα νὰ εἶναι ἀβαθῆ.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ ἀνασκαφή ἔφερεν εἰς φῶς τμήματα τεσσάρων κτισμάτων τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., με προσανατολισμὸν ἐξ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμὰς καὶ εἰσόδους πρὸς Βορρᾶν. Τὸ μεγαλύτερον ἐξ αὐτῶν εἶχε κτισθῆ με σχιστολίθους καὶ πολυγωνικὴν τοιχοποιίαν. Τὸ δάπεδον τῆς εἰσόδου ἦτο καλυμμένον με ἀνίσους ἀσβεστολιθικὰς πλάκας. Ἐρευνήθησαν δύο μεγάλα δωμάτια τοῦ οἰκοδομήματος, τὰ ὁποῖα ἀπέδωσαν μεγάλην ποσότητα λεπτῶν καὶ χονδροειδῶν ἀγγείων, τοπικῶν καὶ εἰσηγμένων.

11. Εἰς **Κασσώπην** συνεχίσθη ἡ ἀνασκαφή τῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τοῦ καθηγ. κ. Σ. Δάκαρη ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων καὶ τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου.

Ἐρευνήθησαν συνολικῶς πέντε οἰκίαι.

Εἰς τὰς τρεῖς (6, 7, 9) ἡ ἔρευνα περιωρίσθη εἰς τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἐσωτερικοῦ (εἰκ. 49), εἰς δὲ τὰς λοιπὰς δύο (8, 14) ἡ ἔρευνα δὲν ἔχει περατωθῆ.

Αἱ οἰκίαι εἶναι διατεταγμέναι ἀνὰ δύο εἰς τὸ οἰκοδομικὸν τετράγωνον, πλ. 30 μ., χωρίζονται κατὰ μῆκος με στενὸν διάδρομον

πλ. 1 μ. και ἐπικοινωνοῦν μὲ στενωποὺς ὁδοῦς. Οἱ διαχωριστικοὶ διάδρομοι δὲν ἐχρησίμευον μόνον διὰ τὰ ὄμβρια ὕδατα, ἀλλὰ και διὰ τὴν ἀποχέτευσιν ἀπὸ τοῦς λουτρῶνας.

Ἐκ τῶν κινητῶν εὐρημάτων προέκυψεν ὅτι αἱ οἰκίαι ἀνέρχονται εἰς τὸν 4ον π.Χ. αἰ. Κατὰ τοῦς τρεῖς ὄμως αἰῶνας ποῦ ἤκμασεν ἡ πόλις ὑπέστησαν τροποποιήσεις εἰς τὰς ἐσωτερικὰς διαιρέσεις.

Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ ἡ οἰκία 14, ἡ ὁποία ἀνακατεσκευάσθη ἀπὸ τὴν βάσιν της εἰς τὸ τέλος τοῦ 3ου αἰ. (εἰκ. 48). Ἐκ τῶν εὐρημάτων ἡ οἰκία τοποθετεῖται εἰς τὴν περίοδον τοῦ Κοινοῦ (234/3-168 π.Χ.) και πιθανῶς ἔχει δημόσιον χαρακτῆρα, ὡς ὑποδεικνύει ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν νομισμάτων (85 χαλκᾶ και 3 ἀργυρᾶ) τὰ ὁποῖα ἤλθον εἰς τὸ φῶς, ὡς και χαλκᾶ σταθμὰ (εἰκ. 50).

Τὸ κύριον ἐνδιαφέρον τῆς ἀνασκαφῆς ἐστράφη εἰς τὴν Βόρειον Στοάν, ἡ ὁποία πλαισιώνει τὴν ἀγορὰν ἀπὸ τὴν βόρειον πλευρὰν (εἰκ. 51 - 52). Μὲ τομάς διεπιστώθη ὅτι τὸ ἀρχαιότερον δημόσιον οἰκοδόμημα τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. κάτωθεν τῆς Στοᾶς ἐκτείνεται και ἀνατολικώτερον τῆς ὁδοῦ 6.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν εὐρέθησαν πολλὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη και ὀλόκληρος ἡ δυτικὴ παραστάς ἀπὸ τὴν πρόσοψιν τῆς στοᾶς.

Εἶναι ἐπομένως δυνατόν νὰ ἀναπαρασταθῆ μὲ ἀκρίβειαν ἡ πρόσοψις τῆς στοᾶς (εἰκ. 53), ἡ ὁποία εἶχεν ὕψος 4.63 μ. Κατὰ μῆκος τῆς κρηπίδος ἀπεκαλύφθησαν ἐπίσης ἕτερα 10 βάθρα (εἰκ. 54), μερικὰ τῶν ὁποίων διατηροῦν ἴχνη ἐπιγραφῶν τοῦ 3ου και τῶν ἀρχῶν τοῦ 2ου π.Χ. αἰ. Περισσότερον ἐνδιαφέρον εἶναι δεκάστιχον ἐπίγραμμα εἰς ἰαμβικὸν τρίμετρον, χαραγμένον εἰς λιθίνην στήλην, ἀφιέρωμα τριῶν στρατιωτικῶν εἰς τὸν Ἡρακλέα Σωτῆρα.

Εἰς τὰς ἀνασκαφὰς εὐρέθησαν συνολικῶς 258 χαλκᾶ νομίσματα και 7 ἀργυρᾶ. Τρία ἀργυρᾶ νομίσματα, δύο δραχμαὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἡπειρωτῶν και δίδραχμον τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἀκαρνάνων εὐρέθησαν μὲ συνανήκοντα ὄστρακα «μεγαρικοῦ» σκύφου εἰς τὴν οἰκίαν 9. Πιθανὸν πρόκειται διὰ τὰ ὑπολείμματα μικροῦ θησαυροῦ,

τὸν ὁποῖον οἱ ἔνοικοι εἶχον ἀποκρύψει ὅταν ἡ πόλις κατελήφθη τὸ 168 ὑπὸ τῶν Ρωμαίων.

12. Εἰς **Δωδώνην** διὰ τοῦ καθηγ. κ. Σ. Δάκαρη συνέχισεν ἡ Ἑταιρεία τὴν ἔρευναν τοῦ οἰκοδομήματος O1, ἀμέσως νοτίως τοῦ βουλευτηρίου (εἰκ. 55). Ἡ πτέρυξ αὐτή, διαστ. 33.30×7.70 μ., εἶναι προσθήκη εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ ἀρχαιοτέρου οἰκοδομήματος O καὶ κατεσκευάσθη εἰς τὴν περίοδον τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν (234/3 - 168 π.Χ.).

Ἐφέτος ἠρευνήθη τὸ ἀνατολικὸν τμήμα καὶ τρία ὁμοίομορφα δωμάτια, δ, ε, ζ. Ἐν συνεχῆς λεπτὸν στρώμα μὲ ἀνθρακας, κεραμοποιημένον πηλὸν ἀπὸ φωτιᾶν ἡ ὅποια κατέστρεψε τὸ οἰκοδόμημα καὶ κεραμίδες στέγης καλύπτουν τὸ δάπεδον. Τὰ χαλκᾶ νομίσματα τὰ ὅποια εὐρέθησαν εἰς τὸ στρώμα αὐτὸ καὶ τὰ «μεγαρικά» ὄστρακα τὰ ὅποια χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. ἕως τὸ ἀ΄ ἡμισυ τοῦ 2ου π.Χ. αἰ. δὲν ἀφήνουν ἀμφιβολίαν ὅτι ἡ καταστροφή εἶναι τοῦ ἔτους 167 π.Χ., ὅταν οἱ Ρωμαῖοι κατέστρεψαν τὸ ἱερόν, χαρακτηριστικὴ δὲ μαρτυρία αὐτοῦ τοῦ γεγονότος εἶναι ἀργυροῦν τετράδραχμον ἀττικὸν νόμισμα, τὸ ὁποῖον εὐρέθη εἰς τὸ στρώμα καταστροφῆς τοῦωματίου δ καὶ ἔχει κοπῆ τὸ 169 π.Χ. (εἰκ. 56).

Τὰ τρία δωμάτια, διαστ. 5.50×5.20 μ. ἐπεκοινώνουν μὲ τὸ οἰκοδόμημα O, μὲ εἴσοδον εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν. Ἐνδιαφέροντα ἦσαν τὰ εὐρήματα καὶ εἰς τοὺς τρεῖς χώρους. Εἰς τὸ στρώμα καταστροφῆς εὐρέθησαν ἐπίσης ἐνσφράγιστοι κεραμίδες (εἰκ. 57) καὶ μολύβδινον ἔλασμα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν **ΑΓΑΘΤΥΧΑ** εἰς τὴν μίαν πλευρὰν καὶ εἰς τὴν ἄλλην, μὲ γράμματα τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. οὐκ ἔστι ἀσφάλεια, ἀλλ' ἀπωλέωτι πάντα. Ἐπίσης εὐρέθη χαλκῆ προτομὴ γρυπὸς τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 7ου π.Χ. αἰ. (εἰκ. 58).

Εἰς τὸ δωμάτιον δ εὐρέθη ἐπίσης ἀττικὸν ἀργυροῦν τετράδραχμον τοῦ λεγομένου Νέου ρυθμοῦ.

Τὰ τρία δωμάτια ἐχρησίμευον πιθανώτατα διὰ τὴν διαμονὴν

τῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ ἱεροῦ. Ἡ κατασκευὴ τῆς προσθήκης εἰς τὸ τέλος τοῦ 3ου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2ου π.Χ. αἰ. συμπίπτει μὲ τὴν μεγάλην ἀνθησιν τοῦ ἱεροῦ καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν, τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν ἔδραν του εἰς τὸ Βουλευτήριον τῆς Δωδώνης. Πρόκειται ἐπομένως δι' ἓνα δημόσιον ξενῶνα, Καταγωγίον, εἰς τὸ ὁποῖον διέμενον ἰδίως οἱ πολιτικοὶ ἐκπρόσωποι τοῦ Ἑπειρωτικοῦ Κοινοῦ, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται ἐντελῶς ἡ περίπτωση τοῦ Πρυτανείου, λόγῳ τῆς γειτνιασεως μὲ τὸ Βουλευτήριον καὶ τῆς ἀνευρέσεως ἀφιερωμάτων, ὡς ὁ χαλκοῦς γρύψ κ.ἄ. κειμήλια, τὰ ὁποῖα φυλάσσονται συνήθως εἰς τὰ Πρυτανεῖα.

13. Μὲ ἐπιχορήγησιν καὶ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων συνεχίσθη ἡ ἀνασκαφὴ τῆς προϊστορικῆς ἀκροπόλεως τῆς Ἐφύρας ὑπὸ τοῦ λέκτορος τοῦ Πανep. Ἰωαννίνων κ. Ἰωάννου Παπαδοπούλου.

Ἡ ἔρευνα ἐπεξετάθη βορείως τῶν δύο προϊστορικῶν τύμβων Α καὶ Β, ὅπου εἶναι ὁρατὰ λείψανα κτιρίου, διαστ. 16.10 × 10.50 μ. (εἰκ. 59). Ἄν καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ μορφή δὲν ἔχει τελείως ἀποκαλυφθῆ, φαίνεται ὅτι τὸ κτίριον διαιρεῖται μὲ δύο ἐγκαρσίους, πρὸς τὸ κυκλώπειον ἀναλημματικὸν τεῖχος, λιθίνους μεσοτοιχοὺς εἰς τρία κύρια δωμάτια Α, Β, Γ, ἴσων περίπου διαστάσεων (4.67 × 4.65), ἐνῶ ἕτερος, ὁμοίας κατασκευῆς μεσότοιχος, μὲ ἄξονα Β. - Ν., χωρίζει τὰ δωμάτια αὐτὰ ἀπὸ τὸ ΒΑ. τμήμα τοῦ κτιρίου (τετράγωνον XXX - XXXI).

Ἀκόμη ἠρευνήθησαν τὸ δωμάτιον Β καὶ τὰ τετράγωνα XXX, XXXI, ὅπου διεπιστώθη ὅτι τὸ ἀνώτερον στρώμα, χρονολογούμενον ἐπὶ τῇ βάσει κερκυραϊκοῦ νομίσματος καὶ ὀστράκων ἀγγείων εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν, διαδέχεται ἀδιατάρακτον προϊστορικόν.

14. Συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ 1982, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγ. κ. Π. Βοκοτοπούλου ἡ ἀνασκαφὴ τῆς παρὰ τὸν Μύτικαν Ἀκαρνανίας βασιλικῆς τῆς Ἀγ. Σοφίας.

Ἐντὸς τοῦ μνημείου ἀπεκομίσθησαν ὄγκοι χωμάτων καὶ ἀπε-

καλύφθη τοιουτοτρόπως όλόκληρον τὸ πλακόστρωτον δάπεδον τοῦ κεντρικοῦ κλίτους (εἰκ. 60). Ἴχνη ἄμβωνος δὲν διακρίνονται ἐπὶ τοῦ δαπέδου. Εἰς τὸ βόρειον κλίτος διεπιστώθη ἡ ὑπαρξίς ἐγκοπῆς εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ στυλοβάτου τῆς κιονοστοιχίας, εἰς ἀπόστασιν 5.10 μ. ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου. Εἰς ἀντίστοιχον σημεῖον τοῦ βορείου τοίχου τοῦ ναοῦ τὸ ἐπίχρισμα διακόπτεται. Τεκμαίρεται ἐκ τούτου ὅτι χώρισμα τοποθετημένον ἐκεῖ θὰ ἀπεμόνωνε τμῆμα τοῦ βορείου κλίτους ὡς καὶ τοὺς ἐπικοινωνοῦντας μὲ αὐτὸ δύο χώρους τοῦ βορείου προσκτίσματος.

Ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ κεντρικοῦ κλίτους κοσμεῖται μὲ τοιχογραφίαν, μιμουμένην ὀρθομαρμάρωσιν ἐκ λευκῶν καὶ φαιοπρασίνων πλακῶν, ἀνάλογον πρὸς τὴν σωζομένην εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ αὐτοῦ κλίτους πραγματικὴν ὀρθομαρμάρωσιν (εἰκ. 61).

Ἐντὸς τοῦ ναοῦ καὶ ἀνατολικῶς αὐτοῦ ἀνευρέθησαν πολλὰ τμήματα τοῦ γλυπτοῦ διακόσμου τῆς βασιλικῆς, ὡς ἰωνικὸν κιονόκρανον (εἰκ. 62), θραύσματα διατρήτων θωρακίων (εἰκ. 63) καὶ τμῆμα τοῦ στηθαίου τοῦ τέμπλου.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπέδωσε καὶ ἐφέτος ὀλίγα καὶ πολὺ ἐφθαρμένα νομίσματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων δύο μικραὶ χαλκαὶ ὑποδιαίρέσεις τοῦ 5ου - 6ου μ.Χ. αἰ.

15. Εἰς τὴν βασιλικὴν τοῦ ἀρχιερέως Πέτρου τῶν **Φθιωτίδων Θεῶν** καὶ ὑπὸ τοῦ ἐπιτ. διευθυντοῦ τοῦ Βυζ. Μουσείου κ. Παύλου Λαζαρίδη συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ 1982 ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τῆς Ἐταιρείας.

Εἰς τὸ λουτρικὸν συγκρότημα TM-O, βορείως τῆς βασιλικῆς, ἦλθον εἰς τὸ φῶς καὶ ἄλλα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν τέσσαρας οἰκοδομικὰς φάσεις. Ἀπεκαλύφθη κατὰ τὸ μεγαλύτερόν του μέρος ψηφιδωτὸν δάπεδον Δθ, μὲ διακόσμησιν τεμνομένων κύκλων, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὰς δύο πρώτας οἰκοδομικὰς φάσεις τοῦ συγκροτήματος (εἰκ. 64). Ἐπίσης ἀνευρέθη εἰς τὰ ἀνατολικά τοῦ συγκροτήματος καὶ σπόνδυλος δωρικοῦ κίονος ἐκ πωρολίθου.

Τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον Δε, τὸ ὁποῖον εἶχεν εὐρεθῆ πέρυσι κατὰ μῆκος τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ βορείου τοίχου τῆς βασιλικῆς (TM-Ξ), ἀπεκαλύφθη ἐφέτος εἰς μῆκος 19.20 μ., συνεχίζεται ὁμως πρὸς Α. καὶ Ν. (εἰκ. 65).

Τὸ σημαντικώτερον ὁμως εὕρημα τῆς ἐφετινῆς ἐρεύνης εἶναι αἱ γενέσεις (βόρειος καὶ νοτιά) τῆς ἀψίδος τῆς βασιλικῆς τοῦ 5ου αἰ. Ἡ ἀψὶς ἔχει χορδὴν 3.80 μ. καὶ κοινὴν τοιχοποιίαν μὲ ἀσβεστοκονίαν. Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πλευρᾶν σῶζονται εἰς τὴν θέσιν των αἱ μαρμάριναι πλάκες τῆς ὀρθομαρμαρώσεως. Ἀπὸ τὸν μεγάλον ἀριθμὸν τῶν ψηφίδων, μικρῶν διαστάσεων, αἱ ὁποῖαι εὐρέθησαν κάτωθεν τοῦ δαπέδου τῆς βασιλικῆς τοῦ 6ου αἰ. συνάγεται ὅτι ἡ βασιλικὴ τοῦ 5ου αἰ. ἔφερεν ἐντοίχια ψηφιδωτά.

16. Εἰς Γλᾶν Κωπαΐδος διὰ τοῦ καθηγ. κ. Σπ. Ἰακωβίδη ἠρευνήθη ἐφέτος κεντρικὸς διάδρομος Η3 τοῦ κτιρίου Η καὶ τὸ ΝΑ. δωμάτιον Η5 (εἰκ. 66).

Ὁ διάδρομος Η3 διασχίζει ὀλόκληρον τὸ πλάτος τοῦ κτιρίου, ἔχει δύο ἐξωθύρας καὶ τέσσαρας ἐσωτερικὰς θύρας, αἱ ὁποῖαι ὀδηγοῦν πρὸς τὰ δωμάτια δεξιὰ καὶ ἀριστερά του. Οὕτω, τὰ δωμάτια αὐτὰ δὲν ἐπεκοινωνοῦν ἀπ' εὐθείας πρὸς τὰ ἔξω, ἀλλὰ μόνον μέσῳ τοῦ διαδρόμου (εἰκ. 67).

Ὁ φυσικὸς βράχος παρουσιάζει ἔντονον κλίσιν πρὸς Α. καὶ τὸ ἔδαφος ἔχει ἐπιχωστῆ μὲ λιθολόγημα, ἐπεστρωμένον κατὰ τόπους μὲ κιτρινωπὴν λάσπην. Οἱ τοῖχοι, λιθόκτιστοι κάτω, συνεχίζοντο πρὸς τὰ ἐπάνω μὲ πηλοπλίνθους, οἱ ὁποῖοι περιεῖχον ἄχυρα, χαλίκια καὶ ἄφθονα ὄστρακα. Τὰ κατώφλια ἦσαν κατεσκευασμένα ἀπὸ ἀκατεργάστους πλακοειδεῖς λίθους μὲ πηλὸν μεταξὺ τῶν ἀρμῶν των, ἐνῶ τὰ θυρώματα ἦσαν ξύλινα.

Ἡ ἐπίχωσις τῶν δωματίων περιεῖχε χιλιάδας ὄστράκων. Ἐπὶ πλεόν τὸ δάπεδον τοῦ Η5 ἐκαλύπτετο κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ σωρούς τέφρας, ἡ ὁποῖα περιεῖχε κατὰ τόπους ἀπηνθηρακωμένους κόκκους δημητριακῶν καὶ γίγαρτα σταφυλῶν. Ἐπομένως ὁ Η3

ἦτο χώρος προσπελάσεως τοῦ κτιρίου ἐνῶ ὁ Η5 ἦτο ἀποθήκη δημητριακῶν.

Ὡς πρὸς τὴν κεραμικήν, συνεκολλήθησαν μία ἀρύταινα (εἰκ. 68), μία μεγάλη δίωτος πρόχους (εἰκ. 69) καὶ ὁ ὄμος μικροῦ ψευδοστόμου (εἰκ. 70) μὲ διακόσμησιν διχαλωτῶν ἀνθέων. Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ κεραμικὴ προέρχεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ κύλικας, λεκανίδια καὶ πρόχους. Εἰς τὸ σύνολόν της ἡ κεραμικὴ ἀνάγεται εἰς τὴν ΥΕ ΠΙΒ1 περίοδον μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ΥΕ ΠΙΒ2 καὶ θέτει τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν λειτουργίαν τῆς ἀποθήκης εἰς τὸ ἀΐμισυ ἢ τὰ πρῶτα 3/4 τοῦ 13ου π.Χ. αἰ.

17. Κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν τοῦ μυκηναϊκοῦ νεκροταφείου εἰς τὴν θέσιν Δένδρον τῆς **Τανάγρας** διὰ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Θ. Σπυροπούλου ἀνεσκάφη συστάς τεσσάρων τάφων, εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ὑψώματος τοῦ νεκροταφείου. Αἱ ὀροφαὶ τῶν δύο ἐξ αὐτῶν εἶχον καταρρεύσει καὶ πολλὰ τμήματα τῶν θαλάμων εἶχον καταστραφῆ ἀπὸ τὴν ὑποχώρησιν τῶν ὀροφῶν καὶ τὴν διεΐσδυσιν τῶν χωμάτων. Καλυτέρα ὑπῆρξεν ἡ διατήρησις τῶν δρόμων, τοῦ στομίου τῶν παραστάδων καὶ τῶν εἰσόδων τῶν τάφων. Δύο τῶν τάφων, ὑπ' ἀριθ. 127 καὶ 130, ἀπέδωσαν ἐνδιαφέροντα λείψανα.

Ὁ τάφος 127 ἔχει δρόμον μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Ὁ δρόμος ἔχει βαθμιαίαν κλίσιν πρὸς τὴν εἴσοδον καὶ τοιχώματα ἐλαφρῶς συγκλίνοντα πρὸς τὰ ἄνω. Πλησίον τοῦ στομίου καὶ εἰς τὸν ἀριστερόν του βραχίονα ὁ δρόμος ἀνοίγεται εἰς τραπεζιόσχημον κόγχην, ἡ ὁποία φράσσεται μὲ ξηρολιθιάν, ὅπως καὶ τὸ στόμιον πρὸς τὸν θάλαμον τοῦ τάφου. Ὁ θάλαμος τοῦ τάφου 127 ἦτο ἀκανόνιστος, περιφερῆς καὶ ἠνοιγετο εἰς τέσσαρας ἀβαθεῖς μυχοῦς, οἱ ὁποῖοι μαρτυροῦν βαθμιαίαν διεύρυνσιν τοῦ ἀρχικοῦ πυρῆνος, διὰ τὰ φιλοξενηθοῦν ἀνακομιδαὶ καὶ κτερίσματα. Πολλὰ σκελετικὰ λείψανα καὶ ἄφθονα κτερίσματα ἀποδεικνύουν ἐντατικὴν καὶ μακροχρόνιον χρῆσιν τοῦ τάφου. Τὸ αὐτὸ ἀποδεικνύει καὶ

ἡ λάξευσις ἀποθέτου (εἰκ. 74) εἰς τὸ κέντρον περίπου τοῦ θαλάμου τοῦ τάφου. Ἐκ τῶν πλουσίων εὐρημάτων παρουσιάζεται μία σειρά θαυμασίων ἀγγείων τῶν ΥΕ IIIA καὶ Β χρόνων (εἰκ. 71 - 73), χαλκᾶ ἀντικείμενα ἀρίστης διατηρήσεως καὶ ψῆφοι ὑαλομάζης εἰς διάφορα σχήματα.

Ὁ τάφος 130 ὑπῆρξε πλούσιος εἰς κτερίσματα. Ἡ ὄροφή εἶχε καταρρεύσει, διετηρήθη ὅμως ἡ ἰσχυρὰ καὶ συμπαγῆς ξηρολιθία τοῦ στομίου του. Εἰς τὸ ΝΔ. ἄκρον του ἀπεκαλύφθη σωρὸς λειψάνων καὶ κτερισμάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ θαυμασίος κέρνος (εἰκ. 75), σφονδύλια ἐκ στεατίτου κ.ἄ.

Ἐντὸς τοῦ ἀποθέτου ἀπεκαλύφθη μεγάλο μέρος μηριαίων ὀστέων καὶ λείψανα ἀπὸ τὸ κρανίον τοῦ νεκροῦ. Σκελετικὰ λείψανα ἀπεκαλύφθησαν εἰς τὴν νοτίαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ τάφου, ἐνῶ εἰς τὸ ΒΑ. μέρος τοῦ θαλάμου εὐρέθη ἄλλη ὁμάς κτερισμάτων, ἀποτελουμένη ἀπὸ μικρὸν ἄσκὸν καὶ μόνωτον κύπελλον.

18. Συνεχίσθη ἐπίσης ἡ ἐποπτεία τῆς Ἑταιρείας εἰς τοὺς χώρους οἱ ὁποῖοι ἀποκαλύπτονται κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἀεροδρομίου τῶν **Σπάτων**, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐπιμ. ἀρχαιοτ. κ. Γ. Σταϊνχάουερ.

19. Εἰς **Ραμνοῦντα** συνέχισεν ἡ Ἑταιρεία καὶ κατὰ τὸ 1982 τὴν ἀνασκαφὴν τῆς διὰ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Β. Πετράκου.

Τὰ ἐφετινὰ εὐρήματα ἀποδεικνύουν ὅτι εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ βου π.Χ. αἰ. κατεσκευάσθη εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Νεμέσεως μικρὸς ναός, τοῦ ὁποῖου τὴν ὑπαρξιν ἐπιβεβαιοῖ ἡ εὔρεσις πηλίνης κεφαλῆς σφιγγὸς (εἰκ. 76) καὶ λακωνικοῦ καλυπτῆρος, μὲ σφράγισμα τὸ ὁποῖον εἰκονίζει λέοντα καὶ φέρει ἐπὶ τὰ λαϊὰ ἐπιγραφὴν (εἰκ. 77). Καὶ τὰ δύο εὐρήματα ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ λατρεία τῆς Νεμέσεως εἶναι παλαιότερα ἀπ' ὅ,τι ἐπιστεύετο καὶ ὅτι ἡ σύνδεσις τῆς μὲ τὰ Περσικὰ ὀφείλεται πιθανὸν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Ραμνουσίων νὰ σχετισθῇ ὁ τόπος των μὲ τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος.

Σύγχρονος μὲ τὸν ναὸν εἶναι καὶ ἡ ἀρχαϊκὴ κεραμικὴ, ἡ ὁποία εὐρέθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ ἀνδῆρου, ἰδίως τεμάχια λουτροφόρων τὰ ὁποῖα ἔχουν χθονίαν σημασίαν. Εὐρέθησαν ἐπίσης εἰς τὸ παρθένον ἔδαφος πρωτοελλαδικά, μυκηναϊκά, γεωμετρικὰ καὶ ἀρχαϊκὰ ὄστρακα.

Ἀνασκαφὴ ἐγένετο ἐπίσης εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ πολυγωνικοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος ἠκοδομήθη εἰς τὰς πρώτας δεκαετίας τοῦ 5ου αἰ., εἰς χῶρον, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ὑπῆρχε παλαιότερα οἰκοδομή. Ὁ παλαιὸς ναὸς λοιπὸν πρέπει νὰ εἶχε κτισθῆ εἰς τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν σήμερον κατέχει ὁ μέγας.

Εἰς ἀπόστασιν 12 μ. βορείως τοῦ μεγάλου ναοῦ εὐρέθησαν τὰ ἐρείπια κρήνης. Ἡ λάξευσις τῆς δεξαμενῆς τῆς συνετελέσθη πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ τεχνητοῦ ἀνδῆρου τοῦ ἱεροῦ τῆς Νεμέσεως. Τὸ κτίσμα εἶχεν εἰς τὴν πρόσοψιν δύο μονολίθους μαρμαρίνους κίονας, ὕψ. 2.07 μ. Ἡ κρήνη ἐχρησιμοποιήθη καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 5ου π.Χ. αἰ., εἰς δὲ τὸ ἀνώτατον ἀδιατάρακτον στρῶμα τῆς ἐπιχώσεως εὐρέθησαν δύο κεφαλαὶ εἰδωλίων τοῦ α' ἡμίσεος τοῦ 5ου αἰ. καὶ τεμάχια ἐρυθρομόρφων ἀγγείων τῆς ἰδίας περιήτου ἐποχῆς (εἰκ. 78).

Μικρᾶς ἐκτάσεως ἀνασκαφὴ ἐγένετο εἰς τὸ λιθόστρωτον τῆς Νοτίας Ἱερᾶς Ὀδοῦ, ἡ ὁποία καταλήγει εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Νεμέσεως. Εἰς τὸ μπάζωμα τοῦ δρόμου εὐρέθη ἐνεπίγραφον ἀναθηματικὸν περιρραντήριον καὶ ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον μὲ παράστασιν Ἡρακλέους ἀναπαυομένου, ὁ ὁποῖος κρατεῖ κάρναρον καὶ κέρας Ἀμαλθείας (εἰκ. 79).

Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχει τὸ γεγονός ὅτι πρὸς Α. τοῦ ἀναλήματος τοῦ δρόμου αὐτοῦ εὐρέθησαν εἰς κακὴν κατάστασιν θεμέλια μυκηναϊκῶν οἰκημάτων μὲ παχεῖς τοίχους. Ἡ ὑπαρξίς λοιπὸν μυκηναϊκῆς ἐγκαταστάσεως εἰς ἀπόστασιν 60 μ. ἀπὸ τὸν μέγαν ναὸν ἐπιτρέπει τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ἡ λατρεία τῆς Νεμέσεως καὶ τῆς Θέμιδος καθιερώθη ἴσως κατὰ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους.

Τὸ θεωρούμενον ἐξ ἄλλου βάθρον τοῦ Κλαυδίου ἀπεδείχθη ὅτι

ἦτο βωμὸς τοῦ 4ου αἰ. πιθανόν, ὁ ὁποῖος ἀφιέρωθη εἰς τὸν Ρω-
μαῖον αὐτοκράτορα, παραλλήλως πρὸς τὴν ἀφιέρωσιν τοῦ μεγάλου
ναοῦ εἰς τὴν Λιβίαν καὶ τὴν Ἴδρυσιν ἐντὸς αὐτοῦ τῆς προτομῆς τῆς.

Τέλος εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ ναοῦ ἰδρύθησαν δύο ταφικὰ μνη-
μεῖα, ὁ ναῖσκος τοῦ Πυθάρχου καὶ ὁ ναῖσκος τοῦ Διογεΐτονος με-
τὰ δύο ἀγάλματα εἰς τὸ ἐσωτερικόν του (εἰκ. 80).

20. Συνεχίσθη, διὰ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Π. Θέμελη,
ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἑταιρείας εἰς Ἑρέτριαν. Οὕτω εἰς τὸν δυτικὸν
τομέα, ΥΓ χρόνων, ἠρευνήθη ὁ κυκλικὸς βόθρος - τύμβος (διαμ.
6 μ., βάθ. 2.40 μ.) (εἰκ. 81). Ὅπως καὶ κατὰ τὸ 1981 ἐσημειώθη,
ὁ βόθρος ἦτο πλήρης πηλοχώματος, ἄμμου καὶ ἀκανονίστων λί-
θων. Περιεῖχεν εἰσέτι ἀρκετὰ ὄστᾶ ζώων καὶ πολυάριθμα θραύ-
σματα ἀγγείων, κυρίως γραπτὰ τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 8ου
π.Χ. αἰ.

Εἰς τὸν χώρον I, ἐπεβεβαιώθη ἡ παρουσία τοίχου γ-γ', ΒΑ. -
ΝΔ. κατευθύνσεως, συγχρόνου πρὸς τὸν ὀχυρωματικὸν περίβολον
καὶ σχετιζομένου πρὸς τὴν πύλην, ἡ ὁποία εὐρίσκετο εἰς τὸ ση-
μεῖον αὐτό. Εἰς βάθος τομὴ πρὸ τοῦ τοίχου γ - γ' ἀπεκάλυψεν
ἐπαλλήλους στρώσεις πηλοχώματος καὶ ἄμμου, αἱ ὁποῖαι ἀνήκουν
προφανῶς εἰς τὰς διαδοχικὰς ἐπιστρώσεις τῆς ὁδοῦ (εἰκ. 82). Ἡ
περισυλλεγεῖσα κεραμικὴ καλύπτει ὀλόκληρον τὸ χρονικὸν διά-
στημα τῆς ΥΓ καὶ τῆς ὑπογεωμετρικῆς περιόδου (750 - 680
π.Χ. περίπου).

Νοτιώτερον, τέλος, εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ χώρου H, ὠλο-
κληρώθη ἡ ἔρευνα τοῦ μεγάλου ἀποθέτου τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ.
αἰ. Ἐν τῶν πλέον ἀξιολόγων εὐρημάτων ἀποτελεῖ ἡ κεφαλὴ
γυναικείας θεότητας, αὐστηροῦ ρυθμοῦ (εἰκ. 83).

Εἰς τὸν ἀνατολικὸν τομέα ἡ ἔρευνα ἀπέβλεψεν εἰς τὴν πληρε-
στέρα ἀποκάλυψιν τῶν ἐλληνιστικῶν κτισμάτων. Συνεπληρώθη
ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ὑπογείου μετὰ τὸ κλιμακοστάσιον (εἰκ. 84). Ἐπε-
βεβαιώθη ἐκ νέου ὅτι ἡ καταστροφὴ καὶ ἡ ἐπίχωσις τοῦ ὑπογείου

συνετελέσθη εἰς τὰ τέλη τοῦ 4ου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. Μεταξὺ τῶν εὐρημάτων καταλέγεται ἰδιαιτέρως πολύμυξος λυχνία εἰς σχῆμα πλοίου, τοῦ 4ου μ.Χ. αἰ. (εἰκ. 85).

Εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Μουσείου Ἐρετρίας ἐξ ἄλλου συνεχίσθη ἡ συντήρησις, ταξινόμησις, καταγραφή καὶ σχεδιάσις τῶν εὐρημάτων διὰ τὴν τελικὴν δημοσίευσιν. Εὐρέθη καὶ συνεκολλήθη ἡ δεξιὰ κνήμη τοῦ ἐλληνιστικοῦ ἀγαλματίου τῆς Ἀφροδίτης, ἐκ τοῦ γνωστοῦ συμπλέγματος μετὰ τοῦ Ἔρωτος (εἰκ. 86).

21. Ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς κοινῆς μελέτης των διὰ τὸ Ἱερὸν τῆς Ἐλευσίνος, ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Γ. Μυλωνᾶς καὶ ὁ ἀρχιτέκτων κ. Ἰ. Τραυλὸς περιώρισαν τὸ 1982 τὰς ἐρεῦνας των εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς τοπογραφίας τοῦ ἱεροῦ κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν τελευταίαν φάσιν του.

Εἰς τὸ διάστημα μετὰ τοῦ 1ου π.Χ. καὶ 2ου μ.Χ. αἰ. ὡς γνωστὸν τὸ ἱερὸν εἶχε προσλάβει τὴν μνημειωδεστέραν μορφήν του χάρις εἰς τὰς φροντίδας τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων καὶ τῶν τιτλούχων, οἱ ὅποιοι εἶχον μνηθῆ εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Μόνον τὰ τεῖχη εἶχον παραμεληθῆ, τὰ ὅποια ἐπεσκευάσθησαν ριζικῶς περὶ τὰ μέσα τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ. πιθανῶς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Βαλεριανοῦ (253 - 260 μ.Χ.), μετὰ τὴν ἀπειλὴν τῶν Γότθων καὶ τῶν Ἐρούλων (εἰκ. 87).

Ἡ παλαιότερα ἔρευνα δυτικῶς τῶν μεγάλων Προπυλαίων ἀπέδειξεν ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βαλεριανοῦ εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ τὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ ἱεροῦ καὶ τὸ πρὸς τὴν πλευρὰν αὐτὴν τμήμα τῆς πόλεως. Τὸ κυρίως ἱερὸν μὲ τὸ Τελεστήριον εἶχε περιορισθῆ ἐντὸς τῶν παλαιῶν ὀρίων καὶ ὀχυρώσεων τῶν κλασσικῶν καὶ ἐλληνιστικῶν χρόνων. Τότε ἐκτίσθη ἰσχυρὸν τεῖχος, πᾶχ. 2.90 μ., τὸ ὅποιον σώζεται εἰς μεγάλον ὕψος εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ἱεροῦ καὶ τότε ἐγκατελείφθη ὀλόκληρον τὸ δυτικὸν τμήμα μὲ τὰ βοθητικὰ κτίρια. Μετὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ τεῖχους αὐτοῦ ἡ σπουδαιότερα ἐνίσχυσις τῶν ὀχυρώσεων ἦτο ἡ μετατροπὴ τῶν Μεγά-

λων Προπυλαίων εἰς ὠχυρωμένην φρουριακὴν πύλην. Τὴν αὐτὴν ἐποχὴν περιέκλεισαν ἐντὸς τοῦ τείχους καὶ τὸ Καλλίχορον Φρέαρ διὰ τὴν ἐξασφαλισθῆναι πόσιμον ὕδωρ εἰς τὸ φρούριον. Ἐκτὸς τῆς εἰσόδου ἢ ὁποῖα ἠνοίχθη εἰς τὸ νέον τεῖχος, ὑπῆρχε καὶ μία δευτέρα ἐσωτερικὴ εἴσοδος, ἢ ὁποῖα ἐπέτρεπε τὴν ἐπικοινωνίαν τῶν Προπυλαίων μετὰ τὸ Καλλίχορον Φρέαρ (εἰκ. 88 - 89).

Ἄλλη σημαντικὴ ἐργασία διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ὀχυρώσεων ἦτο ἡ οἰκοδομὴ νέου τείχους εἰς τὴν θέσιν τοῦ παλαιοῦ Κιμωνείου τείχους, ἐκ τῶν Μεγάλων Προπυλαίων, μέχρι τοῦ πρώτου κυκλικοῦ Περικλείου πύργου, εἰς μῆκος 94 περίπου μ. Ἡ κατασκευὴ τοῦ εἶναι ἢ ἰδίᾳ ἀκριβῶς μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ τείχους δυτικῶς τῶν Προπυλαίων. Καὶ τὰ δύο τεῖχη εἶναι ἐκτισμένα μετὰ μάρμαρα ἀπὸ παλαιότερα οἰκοδομήματα καὶ μετὰ μεγάλους ὀρθογωνικοὺς λίθους, οἱ ὅποιοι συνδέονται μεταξὺ τῶν μετὰ ἄφθονον καὶ ἰσχυρότατον κονίαμα ἀσβέστου (εἰκ. 90).

Τὸ ὑπόλοιπον Περικλείον τεῖχος καὶ ὀλόκληρον τὸ ΝΑ. τεῖχος τοῦ 360 π.Χ. ἐσώζοντο εἰς ἀρίστην κατάστασιν καὶ μόνον ἡ νοτιὰ πύλη φαίνεται ὅτι ἐπεσκευάσθη τότε. Καμμία ἐπέμβασις δὲν ἐγένετο καὶ πρὸς τὴν δυτικὴν πλευράν, διότι ἐν νέον τεῖχος πλάτος 2.70 μ., τοῦ ὁποίου ἔχει ἀποκαλυφθῆναι ὀλόκληρον τὸ περίγραμμα εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου, περιέβαλε τὴν ἀκρόπολιν κατὰ τὰ ἔτη αὐτά.

Τὸ νέον αὐτὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως ἔχει σχῆμα τραπεζοειδὲς καὶ ἐνισχύεται μετὰ ὀρθογωνικοὺς πύργους εἰς τὰς γωνίας καὶ τὴν μέσην τῶν πλευρῶν του. Τὰ ἄκρα τοῦ διατειχίσματος ἐνισχύθησαν ἐπίσης μετὰ πύργους καὶ μοναδικὴ εἴσοδος παρέμεινε αὐτὴ ἢ ὁποῖα σώζεται παρὰ τὴν ΝΑ. γωνίαν τοῦ διατειχίσματος.

Ἡ ἀκρόπολις ἀπετέλει βεβαίως ἐνίσχυσιν τῶν νέων ὀχυρώσεων τοῦ ἱεροῦ, ἀλλ' ὁ κύριος σκοπὸς τῆς φαίνεται ὅτι ἦτο ὡς καταφύγιον τῶν γύρω κατοίκων.

22. Συνεχίσθη ἐπίσης, κατὰ τὸ 1982, ἡ παλαιὰ ἀνασκαφὴ τῆς

Ἑταιρείας εἰς τὸν χώρον τῆς ἀρχαίας **Σικυῶνος**, διὰ τῆς ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Κ. Κρυστάλλη - Βότση.

Ἐκαθαρίσθη ὁ μεταγενέστερος (ρωμαϊκὸς) τοῖχος εἰς τὸ ΝΑ. ἄκρον τῆς μεγάλης Στοᾶς, ἣ ὁποία ἔχει ἀνασκαφῆ ἀπὸ τὸν ἀείμνηστον καθηγ. Ἄ. Ὀρλάνδον. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπέδωσε 7 νομίματα, τμήματα πωρίνου γείσου μικροῦ οἰκοδομήματος, ὑποθεμελιώσεις κατὰ ὠρισμένα διαστήματα μικρῶν δωματίων, ἐνῶ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς τομῆς εὐρέθη ἡμικίων πώρινος, ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Ἴσως, μὲ τὸ στοιχεῖον αὐτὸ ἐπαληθεύεται ἡ εἰκασία τοῦ Ἄ. Ὀρλάνδου, ὅτι πρόκειται διὰ τὴν ἑλληνιστικὴν Στοᾶν τῆς Λαμίας.

23. Ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ ἀντιπροέδρου τῆς κ. Ἰ. Τραυλοῦ καὶ ὑπὸ τῆς Καναδικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς ἐγένετο τοπογραφικὴ ἀποτύπωσις καὶ γεωφυσικὴ μελέτη τῆς περιοχῆς τῆς ἀρχαίας **Στυμφάλου** (εἰκ. 91).

24. Ἡ Ἑταιρεία ἐξ ἄλλου διενήργησε μικρὰν σκαφικὴν ἔρευναν εἰς τὸ ὄρος **Παναχαϊκὸν** διὰ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Ἰ. Παπαποστόλου.

Ἐν χιλμ. περίπου πρὸς Ν. τῆς Ρακίτας (Ἄνω Μαζαρακίου) ἀπεκαλύφθη πρὸ ἐτῶν τυχαίως μέγας ἀποθέτης τῶν ὕστερο-γεωμετρικῶν χρόνων.

Διὰ τρίτην περίοδον τὸ 1982, τὴν φορὰν αὐτὴν δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, συνεχίσθη ἡ ἔρευνα διὰ τὴν περισυλλογὴν τῶν πολυπληθῶν μικροτεχνημάτων καὶ τῶν ὀστράκων ἀγγείων τὰ ὁποῖα περιέχει ὁ ἀποθέτης: εἶναι κυρίως χάλκινα κοσμήματα, περόναι, πόρπαι, δακτύλιοι, ψῆφοι, αἰχμαὶ δοράτων, ὑάλιναι ψῆφοι καὶ ἄλλα ἀντικείμενα ἀπὸ σίδηρον. Μοναδικὸν εἶναι τὸ ἐλεφάντινον εἰδῶλιον καθιστοῦ βοῦς εἰς τὴν βᾶσιν τοῦ ὁποίου ἡ κάτω ἐπιφάνεια κοσμεῖται μὲ ἀνάγλυφον αἰγοειδές.

Ὁ ἀποθέτης ἠρευνήθη εἰς ἔκτασιν 20×5 μ. καὶ εἰς βάθος 1 μ.

περίπου, πρέπει δὲ νὰ ἀνήκη εἰς ἱερὸν γυναικείας θεότητος τοῦ ὁποίου κτιριακὰ λείψανα κατὰ χώραν δὲν ἔχουν ἐπισημανθῆ.

25. Ἡ ἀνασκαφὴ εἰς ἀρχαίαν **Ἡλιδα** συνεχίσθη περαιτέρω ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ τ. γεν. ἐπιθεωρητοῦ ἀρχαιοτήτων κ. Ν. Γιαλούρη.

Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι περιορίσθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ κτιρίου D, νοτίως τοῦ ὁποίου, κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος, εἶχεν ἀποκαλυφθῆ σειρὰ θεμελίων κτιρίων διαφόρων ἐποχῶν, εἰς δὲ τὸ δυτικόν του ὄριον τμήματα μεγάλου καμαρωτοῦ ἀγωγοῦ.

Κατὰ τὸν καθαρισμόν τοῦ χώρου τοῦ κτιρίου D καὶ τὴν πληρεστέραν ἀποκάλυψιν τῶν θεμελίων τῶν ἀρχαίων κτιρίων, ἐγένοντο τομαὶ εἰς βάθος εἰς διάφορα γειτονικὰ κτίρια μὲ σκοπὸν τὴν συλλογὴν περισσοτέρων στοιχείων διὰ τὴν χρονολόγησιν των καὶ τὰς διαδοχικὰς φάσεις τῆς οἰκοδομῆς των (εἰκ. 92). Ἡ ἔρευνα ἀπέδειξεν ὅτι τὰ κτίσματα χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν 1ον π.Χ. αἰ. μέχρι τῶν ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐνῶ τὸ κτίριον D δὲν εἶναι νεώτερον τοῦ 3ου π.Χ. αἰ. (εἰκ. 93). Σύγχρονοι τοῦ κτιρίου D εἶναι καὶ δύο παράλληλοι τοῖχοι, ἐκτισμένοι μὲ μεγάλους, καλῶς πελεκημένους πωρολίθους, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν μέρος τοῦ κτιρίου D, ἴσως δὲ ἀνήκον εἰς στοάν, ὅπως ὑποδηλοῖ εὐρεθεὶς σπόνδυλος, ὁ ὁποῖος εὐρέθη εἰς τὸν βόρειον ἐξ αὐτῶν.

Ἡ κυρία ἀνασκαφικὴ ὅμως ἔρευνα περιορίσθη πρὸς Δ. τοῦ κτιρίου D, ὅπου εἰς μῆκος 20 μ. περίπου ἐνετοπίσθη ἀρχαία ὁδὸς μεγάλου πλάτους, μὲ κατεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν., κατεσκευασμένη ἀπὸ ἀμμοχάλικον καὶ κεραμίδια, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἐν σκληρόν, συμπαγὲς στρώμα. Ἐπίσης ἐνετοπίσθησαν τμήματα τοῦ δυτικοῦ ἀναλήμματος τῆς ὁδοῦ, εἰς δύο τοῦλάχιστον φάσεις τῆς, ἡ νεωτέρα τῶν ὁποίων χρονολογεῖται εἰς τοὺς ὑστέρους ρωμαϊκούς χρόνους.

Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ καμαρωτὸς ἀγωγὸς ὁ ὁποῖος

ἀπεκαλύφθη εἰς μῆκος 25 μ. εὐρίσκεται εἰς ἄμεσον σχέσιν μὲ τὴν ἀναφερθεῖσαν ὁδὸν καὶ εἶναι σύγχρονος τοῦ κτιρίου D.

Πλὴν τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν ἐγένετο συντήρησις τῶν εὐρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν τῶν τελευταίων ἐτῶν καὶ παλαιότερων, ὡς καὶ συστηματικῆ σχεδιάσις τῶν σημαντικωτέρων ἐξ αὐτῶν.

26. Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἑταιρείας εἰς Βοῦδοκοιλίαν **Πυλίας** συνεχίσθη ὑπὸ τοῦ καθηγ. κ. Γ. Κορρέ. Τὰ ἐφετινὰ εὐρήματα ἐπεβεβαίωσαν ὅτι ὁ βόρειος βραχίων τοῦ ὄρου τῆς Βοῦδοκοιλιάς ἀνήκεν εἰς τὴν ἰδίαν οἰκιστικὴν μονάδα ἢ ὅποια εἶχε σχηματισθῆ εἰς τὸν νότιον βραχίονα, ὅπου καὶ ἡ κώμη τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων καὶ τὸ σπήλαιον τοῦ Νέστορος, ἐνῶ τὸ νεκροταφεῖον τῶν ὑστεροκλασσικῶν καὶ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων εἶχε σχηματισθῆ εἰς τὸ Διβάρι. Ἡ ἔρευνα ἐκάλυψεν ὅλους τοὺς τομεῖς.

Εἰς τὸν Α. - ΝΑ. τομέα ἡ ἔρευνα συνεχίσθη εἰς τὰ δύο ἀνατολικά ΠΕ δωμάτια (εἰκ. 94) καὶ ἀνατολικώτερον, εἰς ἀπόστασιν 10 μ. ἀπὸ τὸν θολ. τάφον, εἰς τὰ ὅρια τοῦ ἀνασκαπτομένου χώρου, εἰς σημεῖον μὲ μεγάλους λίθους-βράχους, ὅπου εὐρέθησαν περίπου 200 πήλινα ἀνάγλυφα πλακίδια (εἰκ. 95) καὶ μικρὰ πήλινα εἰδώλια ἀνδρικὰ καὶ γυναικεῖα τῆς πρωίμου ἑλληνιστικῆς, ἂν μὴ τῆς ὑστάτης κλασσικῆς ἐποχῆς. Τὰ θέματα τῶν πλακιδίων εἶναι σκηναὶ νεκροδείπνων, ἵππεῖς, δεξιώσεις, σεβίζουσαι μορφαὶ κ.ἄ. Τινὰ τῶν πλακιδίων ἔχουν ἀπόφυσιν εἰς τὴν ὀπισθίαν πλευράν των, ὥστε νὰ στηρίζονται ὀρθια. Οὕτως ἐπεβεβαιώθη ἡ ἥρωολατρεία καὶ ἡ ταφικὴ λατρεία ἢ ὅποια εἶχεν ἐπισημανθῆ ἤδη ἀπὸ τὸν ἀείμνηστον Σ. Μαρινᾶτον καὶ ἡ ὅποια ἐτελεῖτο κατὰ τὴν μεταβατικὴν φάσιν ἀπὸ τῶν ὑστάτων κλασσικῶν μέχρι τῶν πρωίμων ἑλληνιστικῶν χρόνων εἰς τοὺς θολωτοὺς τάφους τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς.

Εἰς τὸν ΒΑ. τομέα διελύθη καὶ τὸ ὑπολειπόμενον στρῶμα δαπέδου τῶν ΠΕ II κτισμάτων καὶ συνεχίσθη ἡ ἔρευνα τῶν κοιλοτήτων τοῦ βράχου. Ἐντὸς τῶν κοιλοτήτων ὑπῆρχε τὸ σύνηθες

ύλικόν πληρώσεως και ακόμη μυλόλιθοι, τριπτῆρες, λεπίδες ὄψιανοῦ, ὡς και παλαιότερον κεραμικόν ύλικόν, ἐκπροσωπούμενον δι' ὀστράκων με πλαστικὴν και δακτυλοπίεστον διακόσμησιν.

Εἰς τὸν ΝΔ. τομέα συνεχίσθη ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὸ ΝΔ. δωμάτιον με καλὰ ἀποτελέσματα: ὁ ἀνατολικὸς και βόρειος τοῖχος τοῦ δωματίου εἶναι λίθινος διπλοῦς, ἐφαπτόμενος με ἄλλους παραλλήλους. Οἱ τοῖχοι αὐτοί, συνολικοῦ πάχους 1 ἕως 1.20 μ., σώζονται εἰς τέσσαρας δόμους, ὕψους 70 ἐκ. περίπου.

Τὸ δωμάτιον αὐτὸ παρουσιάζει δύο τοῦλάχιστον σαφεῖς φάσεις: ἡ ἀνωτέρα ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ δάπεδον εἰς τὸ ὅποῖον εὔρεθησαν μυλόλιθος και ὀστᾶ ζώων (εἰκ. 96). Ἡ ἐπίχωσις τῆς κατωτέρας περιέχει πολυπληθῆ ἴχνη πυρᾶς.

Τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἀνασκαπτομένης θέσεως ἐμφανίζεται πολύμορφον, λόγῳ τῆς συνεχοῦς χρήσεως και κατοικήσεως τοῦ χώρου ἀπὸ τὴν τελικὴν νεολιθικὴν (πρὸ τοῦ 2.500 π.Χ.) μέχρι και τῆς ὑστάτης κλασσικῆς-πρωίμου ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, ὅποτε και ἀνετέθησαν αἱ ἑκατοντάδες τῶν μικρῶν πηλίνων ἀναγλύφων πλακιδίων.

27. Ἡ κατὰ τὸ 1982 ἔρευνα τῆς Ἑταιρείας εἰς Ἑπίδαυρον Διμηρὰν διὰ τοῦ καθηγ. κ. Ν. Δρανδάκη, ἀπέβλεψεν εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς περιγραφῆς, τὴν φωτογράφησιν και τὴν σχεδιάσιν τῶν βυζαντινῶν κυρίως μνημείων τοῦ νοτίου τμήματος τῆς ἐπαρχίας περὶ τὴν Νεάπολιν Βοιωτῶν. Οὕτω περιεγράφησαν τὰ μνημεῖα, σωζόμενα ἢ ἡρειπωμένα, και ἐσημειώθη ἡ παρουσία τῶν ἐρείπιων παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς παρὰ τὸ χωρίον Τάλαντα.

Ὀλίγοι ναοὶ εἶναι τρουλλαῖοι σταυροειδεῖς και οἱ περισσότεροι μονοκάμαροι με ἡμικυκλικὴν ἀψίδα και κτιστὸν τέμπλον, μερικοὶ με νάρθηκα πρὸς Δ. ἢ πλάγιον, ἐκτισμένοι με ἀργοὺς λίθους, ἀσβεστοκονίαμα και ὀλίγα τεμάχια πλίνθων. Ὁ Ταξιάρχης εἰς Ἅγιον Νικόλαον Μονεμβασίας εἶναι διώροφος κοιμητηριακός, ὁ Ἅϊ-Στράτης μεταξὺ Φαλακροῦ και Παραδείσι δίκογχος· ὀλίγοι ναοὶ εἶναι δίδυμοι. Κεραμοπλαστικὰ κοσμήματα ἐσημειώθησαν εἰς Ἄ-

γίους Ἀποστόλους Λυρῶν. Ἀρκετῶν ναῶν αἱ ἐξωτερικαὶ ἐπιφάνειαι τῶν τοίχων κοσμοῦνται μὲ ἐντοιχισμένα πινάκια. Τὰ παράθυρα εἶναι μονόλοβα, συνηθέστερον τοξωτά, καὶ πολλῶν ἐκκλησιῶν αἱ μακρὰὶ πλευρὰὶ ἔχουν ἐσωτερικῶς τυφλὰ ἀψιδώματα.

Ἰκανὸς ἀριθμὸς ναῶν σώζει ἐν μέρει τὸν γραπτὸν τοῦ διάκονου, ἀναγόμενον εἰς τὸν 14ον αἰ., ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὸν 13ον αἰ., μαρτυρίαν ἀκμῆς τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦς.

Αἱ τοιχογραφίαι ἔχουν ἐπαρχιακὸν χαρακτῆρα, οὐχὶ ὅμως ἀνεπηρέαστον ἀπὸ τὰ προοδευτικὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς. Εἰς τὸ τεταρτοσφαίριον τῆς ἀψίδος εἰκονίζεται συνηθέστερον ἢ Βλαχερνίτισσα καὶ εἰς τὸν ἡμικύλινδρον ὁ Μελισμὸς.

Ὡς δείγματα τῶν βυζαντινῶν τοιχογραφιῶν τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς παρατίθενται λεπτομέρεια ἀπὸ τὴν Ἐγερσιν τοῦ Λαζάρου (Ταξιάρχης Ἁγ. Νικολάου, 13ος αἰ.) (εἰκ. 97), λεπτομέρεια ἀπὸ τὸν Μελισμὸν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου Κάτω Καστανιάς (τελευταῖον τέταρτον τοῦ 13ου αἰ.) (εἰκ. 98), καὶ ἡ Θεοτόκος τῆς Δεήσεως εἰς τὸν νάρθηκα τοῦ αὐτοῦ ναοῦ (14ος αἰ.) (εἰκ. 99).

28. Συνεχίσθησαν καὶ κατὰ τὸ 1982 αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Ἐταιρείας εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ κόλπου Ναούσης Πάρου διὰ τοῦ Δρος Δημ. Σκιλάρντι. Οὕτω προσετέθησαν δύο νέαι θέσεις εἰς τοὺς πολυπληθεῖς ἀρχαίους οἰκισμούς, οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται διάσπαρτοι περὶ τὸν κόλπον τῆς Ναούσης.

Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν εἰς τὴν μυκηναϊκὴν ἀκρόπολιν τῶν Κουκουναριῶν, εἰς τὰ ΝΔ. τοῦ κόλπου τῆς Ναούσης ἠνοίχθησαν νέαι τάφροι εἰς τὸ 5ον ἀνάλημμα τῆς νοτίας κλιτύος τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἀπεκαλύφθησαν τοῖχοι κατοικιῶν τῶν γεωμετρικῶν χρόνων. Τῆς αὐτῆς περιόδου ἢ ὀλίγον μεταγενέστερα εἶναι τὰ ἐρείπια θαλάμου, τὰ ὅποια ἀπεκαλύφθησαν εἰς τομὴν τοῦ λεγομένου «μεσαίου πλατώματος». Ὁ χῶρος τοῦ πλατώματος εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου κατελαμβάνετο ἀπὸ μυκηναϊκὸν οἰκοδόμημα διαστ.

25 × 25 μ. περίπου, ἐκτισμένον μὲ καλοπελεκημένους λίθους, ἔχον ἐν κατόψει σχῆμα κεφαλαίου ταῦ, μὲ σειρὰν ἀποθηκῶν εἰς τὴν ὀπισθίαν πλευρὰν του.

Εἰς τὴν πρώτην ἀποθήκην τοῦ συγκροτήματος ἡ ἔρευνα ἐπροχώρησεν εἰς βάθος, κάτωθεν τοῦ δαπέδου τῆς ἀνατολ. πλευρᾶς, ὅπου εἶναι γνωστή, ἀπὸ τοῦ 1977, ἡ ὑπαρξίς ἀγωγοῦ (εἰκ. 100). Ὁκτὼ μεγάλαι πλάκες ἐκ γρανίτου ἐκάλυπτον τὸν ἀγωγὸν ὁ ὁποῖος εἶχε λαξευθῆ ἐντὸς τοῦ βράχου.

Ἡ ἔρευνα κάτωθεν τοῦ δαπέδου τῆς γειτονικῆς δευτέρας ἀποθήκης ἔφευρον εἰς φῶς κυκλώπειον τοῖχον μὲ ἀναλημματικὸν χαρακτῆρα. Ἐνδιαφέρον παρουσίασεν ἡ ἀνασκαφή ἡ ὁποία διενηργήθη εἰς θάλαμον πρὸς Β. τῆς πρώτης ἀποθήκης. Ἐντὸς τῆς στρώσεως καταστροφῆς τοῦ μυκηναϊκοῦ κτιρίου εὐρέθησαν κωνικὸν («κουμπὶ») ἀπὸ στεατίτην, χαλκῆ αἰχμὴ βέλους (μῆκ. 0.15 μ.) καὶ δύο σκύφοι εἰς θραύσματα.

Ἰδιαιτέρως σημαντικὴ ἀπέβη ἡ ἀνασκαφή τοῦ κυρίου διαδρόμου τοῦ ὑπογείου, ἡ ὁποία ἀπεκάλυψεν εἰκόνα καταστροφῆς μὲ σωροὺς κατακερματισμένων ἀγγείων καὶ σκελετοὺς δύο παιδιῶν εἰς τὸ δάπεδον (εἰκ. 101). Μεταξὺ τῶν εὐρημάτων διακρίνονται πίθοι, γραπτὰ ἀγγεῖα, ὅπως σκύφοι, μόνωτα κύπελλα, κύλικες, ψευδόστομοι ἀμφορεῖς καὶ πρόχοι, ἐλεφάντινα ἀντικείμενα, δισκοειδεῖς διάτρητοι χάνδραι, ὡς καὶ θραύσματα ἐκ τῆς ἐπενδύσεως πολυτελοῦς ἐπιπλώσεως.

Εἰς τὸ ΒΑ. ἄκρον τοῦ πλατώματος ἐκτείνονται τὰ ἐρείπια κτιρίου ὠκοδομημένον εἰς βαθμιδωτὰ ἐπίπεδα, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὡς προορισμὸν τὸν ἔλεγχον τῆς κινήσεως εἰς τὸν κόλπον τῆς Ναούσης. Ἡ κυρία φάσις του ἀνήκει εἰς τοὺς ΥἚ ΙΙΙΓ χρόνους, ἡ δὲ νεωτέρα χρῆσις του εἰς τοὺς γεωμετρικοὺς χρόνους. Κάτωθεν τοῦ ἐπιπέδου τοῦ κτιρίου ἀνευρέθη κεραμικὴ τῆς πρωτοκυκλαδικῆς ΙΙ φάσεως. Οὕτω προσετέθησαν νέαι ἐνδείξεις διὰ τὴν ὑπαρξίν οἰκισμοῦ εἰς τὸν λόφον κατὰ τὴν 3ην χιλ. π.Χ. Σχετικὴ εἶναι καὶ ἡ ἀνεύρεσις κεφαλῆς πρωτοκυκλαδικοῦ εἰδωλίου (σωζ. ὕψους 0.038 μ.) (εἰκ. 102).

29. Εἰς **Νάξον** ἡ ἀνασκαφή τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διεξήχθη διὰ τοῦ καθηγ. κ. Β. Λαμπρινουδάκη.

Συγκεκριμένως, εἰς τὸ ἀγορασθὲν οἰκόπεδον Σκορδίλη τῆς Γρόττας ἐπερατώθη ἡ ἔρευνα τῶν στρωμάτων ἀπὸ τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων εἰς ὁλόκληρον τὸν ἐλεύθερον χῶρον (εἰκ. 104).

Τὸ βορειότερον τμῆμα τῆς ἐπιχώσεως αὐτῆς εὐρέθη κατεστραμμένον, εἰς δὲ τὸ νότιον ἀπεκαλύφθη συγκρότημα δεξαμενῶν μικροῦ βυρσοδεφείου, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὁμοῦ μετὰ τοῦ λιθοστρώτου καὶ τῶν λεκανῶν ἀσβέστου, ἐνιαῖον συγκρότημα (εἰκ. 103). Τὸ συγκρότημα αὐτὸ εἶχεν ἀσφαλῶς μίαν παλαιότεραν φάσιν καὶ μίαν ἀρχικὴν. Αἱ τρεῖς αὐταὶ οἰκοδομικαὶ περίοδοι τοποθετοῦνται μετὰ τοῦ 4ου μ.Χ. αἰ. καὶ τοῦ 14ου μ.Χ. αἰ.

Ὑπὸ τὰ στρώματα τῆς ὑστερας ἀρχαιότητος ἐσῶζετο ἡ γνωστὴ ἐπίχωσις, ἡ ὁποία ἐκάλυψε κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου τὴν παραλίαν τῆς Γρόττας. Ἡ ἐπίχωσις αὕτη ἔδωσε καὶ ἐφέτος πολῦτιμα διὰ τὴν γνῶσιν τῶν τοπικῶν ἐργαστηρίων θραύσματα κεραμικῆς καὶ πλαστικῆς τῶν γεωμετρικῶν καὶ ἀρχαϊκῶν χρόνων (εἰκ. 105). Ἐπεβεβαιώθη ἐπίσης ἡ ὑπαρξίς προχείρων κατασκευῶν ἐπὶ τῆς ἐπιχώσεως αὐτῆς καὶ 80 ἐκ. χαμηλότερον ἀπεκαλύφθη δάπεδον ἀνήκον πιθανῶς εἰς πρωτογεωμετρικὴν οἰκίαν, τῆς ὁποίας τμῆμα ἀνεσκάφη ἀνατολικώτερον τὸ 1980 (εἰκ. 106).

Παρὰ τὴν Φουντάναν τῆς Μέσα Γρόττας ἀνεσκάφη τὸ οἰκόπεδον Ποτικιάν, ὅπου ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα κτισμάτων περισσοτέρων φάσεων τῆς ὑστερας ἀρχαιότητος μετὰ τμήματα ἀπλοῦ ψηφιδωτοῦ αὐλῆς καὶ μέγα τετράγωνον φρέαρ (εἰκ. 107). Ὑπὸ τὰ λείψανα αὐτὰ ὑπάρχει βαθὺ στρῶμα ἄμμου, τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει ὅτι ἡ κοίτη τοῦ χειμάρρου ἦτο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους πολὺ εὐρύτερα.

30. Κατὰ τὴν τελευταίαν, κατὰ τὴν ἀναφορὰν τοῦ ἀνασκαφέως, περίοδον τῆς ἀνασκαφῆς τῶν νεκροταφείων τῆς ἀρχαίας **Θήρας**

τὴν ὁποίαν διεξήγαγεν ἡ Ἑταιρεία διὰ τοῦ τ. ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Ν. Ζαφειροπούλου ἠρευνήθη τὸ πρανὲς παρὰ τὸ πρῶτον σκέλος τῆς λιθοστρώτου ὁδοῦ. Ἦλθον εἰς τὸ φῶς τρία τεφροδόχα ἀγγεῖα, εἷς λέβης καὶ δύο ἀμφορεῖς χωρὶς κόσμησιν. Ὁ εἷς ἔφε-
ρεν ἐγγάρακτον τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ ΒΑΤΙΑΑΣ.

Εἰς τὴν ΝΔ. Σελλάδα συνεπληρώθη ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὸ ἀνα-
τολικὸν τμήμα τοῦ βορείου τομέως. Ἀπεκαλύφθησαν 12 ρωμαϊ-
κοὶ τάφοι, οἱ περισσότεροι χωρὶς κτερίσματα. Εἰς δύο μόνον τά-
φους εὐρέθησαν ὑάλινα ἀγγεῖα καὶ εἰς τρίτον χαλκοῦν κάτοπτρον,
μικρὸν περιάπτον ἀπὸ ὑαλόμαζαν εἰς σχῆμα ἀνθρωπίνης κεφαλῆς
καὶ δακτυλιόλιθος μὲ παράστασιν πτηνοῦ. Ἐκαθαρίσθησαν ἐπίσης
4 ταφικαὶ πυραὶ. Εἰς τὰς τρεῖς εὐρέθησαν τὰ συνηθισμένα ἀγγεῖα,
ἡ τετάρτη ὅμως ἔφερεν εἰς τὸ φῶς πῆλινον ὁμοίωμα οἰκίας καὶ
100 μικκύλα ἀγγεῖα ἐκ τῶν ὁποίων τὰ περισσότερα ἐντὸς τοῦ
ὁμοιώματος τῆς οἰκίας.

Εὐρέθησαν ἐπίσης ἐν γυναικειῶν εἰδῶλιον, πῆλινον γοργόνειον,
πολλὰ χάνδραι καὶ διάφορα ἀργυρᾶ κοσμήματα.

Τὸ ὁμοίωμα τῆς οἰκίας (εἰκ. 108 - 111), μῆκ. 0.61 μ. καὶ ὕψ.
0.38 μ., παρουσιάζει τὸν διμερῆ μεγαροειδῆ τύπον μὲ δύο κίονας
εἰς τὸν πρόδομον, οἱ ὁποῖοι φέρουν αἰολικὰ κιονόκρανα. Ἡ ἐπι-
φάνεια τῶν τοίχων καλύπτεται μὲ γραπτὴν διακόσμησιν τῆς τε-
χνοτροπίας τῶν συγχρόνων θηραϊκῶν ἀγγείων. Εἰς τὴν κάτω ζώ-
νην τοῦ δεξιοῦ τοίχου παριστάνονται δύο πίθηκοι μᾶλλον παρὰ
ἄνθρωποι, καθισμένοι ἀντιμέτωποι, καὶ σειρὰ πτηνῶν. Εἰς τὰς
παραστάδας τοῦ προδόμου ἀναγιγνώσκεται ἡ γραπτὴ ἐπιγραφή
(κατὰ μεταγραφὴν) Ἀρχιδίκας εἰμὶ ἐγὼ — Ἀνδρίας με ἐποίει.

31. Εἰς Ἀκρωτήρι Θήρας αἱ ἀνασκαφικαὶ ἐργασίαι τῆς Ἑται-
ρείας διὰ τοῦ καθηγ. κ. Χρ. Ντούμα περιορίσθησαν ἐφέτος εἰς
τὴν Δυτικὴν Οἰκίαν, προκειμένου νὰ ὀλοκληρωθῇ ἡ μελέτη τῆς
διὰ τὴν τελικὴν δημοσίευσιν. Οὕτω ἤρχισεν ἡ ἔρευνα τοῦ μικροῦ
χώρου εἰς τὸν ὄροφον μεταξὺ τῶν δωματίων 5 καὶ 6. Πρόκειται

διὰ μικρὸν διάδρομον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχον διευθετηθῆ διάφορα ἔρμάρια, τὰ ὁποῖα εἶχον κατασκευασθῆ ἀπὸ πηλὸν καὶ εἶχον ὑποστῆ σοβαρὰν βλάβην ἀπὸ τὴν κατάρρευσιν τῆς ὀροφῆς τοῦ κτιρίου. Τμήμα τῆς ὀροφῆς αὐτῆς εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς τὴν θέσιν του. Μετὰ τὴν στερέωσιν καὶ ὑποστήλωσιν τοῦ τμήματος αὐτοῦ τῆς στέγης ἐγένετο συντήρησις καὶ στερέωσις τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ δυτικοῦ ἔρμαρίου.

Ἰδιαιτέρως μεγάλος ὑπῆρξεν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγγείων, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἔρμάριον (εἰκ. 112-113). Τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ εἶναι κυρίως κωνικὰ ρυτά, καρποδοχεῖα, κυλινδρικά «ἀνθοδοχεῖα», μαστοπρόχοι. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν καὶ τέσσαρες κυκλαδικοὶ σκύφοι μὲ μαύρην στιλπνὴν ἐπιφάνειαν.

Εἰς τὰ ἐργαστήρια τῆς ἀνασκαφῆς ἐξ ἄλλου ἤρχισεν ἡ συντήρησις τῶν τοιχογραφιῶν (εἰκ. 114), αἱ ὁποῖαι εὐρέθησαν τὸ 1981 εἰς τὸν χῶρον δυτικῶς τῆς δεξαμενῆς καθαρμῶν τῆς Ἐεστῆς 3. Πρόκειται διὰ τέσσαρας μορφὰς νέων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι εἰκονίζονται κρατοῦντες διάφορα ἀντικείμενα. Ἡ συντήρησις των θὰ συνεχισθῆ μὲ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἀνασκαφῆς, ἡ ὁποῖα διεκόπη διὰ τὰ στερεωθῶν οἱ παρακείμενοι τοῖχοι.

Μὲ πολὺ βραδύτερον ρυθμὸν συνεχίσθη ἡ συντήρησις τῶν τοιχογραφιῶν ἀπὸ τὴν Ἐεστὴν 3 (Κροκοσυλλεκτριῶν) εἰς τὰ ἐργαστήρια τῶν Ἀθηνῶν, ὑπὸ ὁμάδος συντηρητῶν, λόγῳ τεχνικῶν δυσχερειῶν.

32. Εἰς Ἀμοργὸν ἡ ἔρευνα τῆς ἀρχαίας πόλεως **Μινώας** συνεχίσθη καὶ κατὰ τὸ 1982 ὑπὸ τῆς καθηγ. κ. Λ. Μαραγκοῦ, εἰς δύο τομεῖς: 1) νοτίως τοῦ ναοῦ καὶ 2) εἰς τὸν χῶρον ΒΔ. τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ κτίσματος Δ1.

1) Αἱ τομαὶ νοτίως τοῦ ναοῦ ἤχθησαν μέχρι τοῦ φυσικοῦ βράχου, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐδράζεται ὁ ναὸς καὶ προώθησαν ἰδιαιτέρως τὴν ἔρευναν τῆς μορφῆς του. Οὕτω, ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν εὐρημάτων ἐνισχύεται σημαντικῶς ἡ διατυπωθεῖσα ὑπόθεσις ὅτι πρόκειται περὶ διστύλου ναοῦ.

Ἐκτὸς τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν καὶ λειψάνων πολλὰ καὶ ποι-
κίλα ἦσαν τὰ κινητὰ εὐρήματα: σπαράγματα μαρμαρίνων γλυ-
πτῶν, θραύσματα κονιαμάτων καὶ ἐπιχρισμάτων, 4 ἀποτμήματα
λιθίνων ἐπιγραφῶν, ὄστρακα ἀγγείων ἀπὸ τῆς γεωμετρικῆς πε-
ριόδου μέχρι τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Τὰ περισσότερα τῶν ὄστρά-
κων χρονολογοῦνται εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον καὶ ἀνήκουν
εἰς ἀγγεῖα μελαμβραφῆ καὶ τοῦ λεγομένου μεγαρικοῦ τύπου.

Ἔωλοκληρώθη ἐπίσης ἡ ἔρευνα εἰς τὸν χῶρον δυτικῶς τοῦ ναοῦ
καὶ τοῦ κτίσματος Δ1. Ἐκ τῶν πολλῶν εὐρημάτων ἀναφέρεται
πληρὴ κεφαλὴ γυναικείας θεότητος, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ προτομὴν
τοῦ τύπου τῆς Πριήνης καὶ χρονολογεῖται εἰς τὸν 2ον π.Χ. αἰ.
(εἰκ. 115 - 116).

2) Εἰς τὸν τομέα ΒΔ. τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ κτίσματος Δ1 ἡ ἀνα-
σκαφικὴ ἔρευνα ἀπεκάλυψεν ἕξ νέα κτίσματα λαξευμένα εἰς τὸν
φυσικὸν βράχον (εἰκ. 117-118). Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἀποτε-
λεσμάτων ἐνισχύεται ἡ ἄποψις ὅτι πρόκειται περὶ ἐργαστηρίων.

Τὰ κινητὰ εὐρήματα τοῦ τομέως 2 εἶναι ἕξ ἴσου πολλὰ καὶ ἀνή-
κουν, κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος των, εἰς τοὺς ὑστέρους ἑλληνι-
στικὸς χρόνους, ἐνῶ δὲν λείπουν ἀντικείμενα χρονολογούμενα εἰς
παλαιότερας περιόδους.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν ἐπραγματοποιή-
θησαν μετρήσεις διὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ τοπογραφικοῦ σχεδίου
καὶ τὴν ἀποτύπωσιν τῶν ὀχυρωματικῶν τειχῶν τῆς πόλεως.

Σημαντικὰ ἦσαν καὶ τὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῶν ἐξερευνήσεων
εἰς τὴν γειτονικὴν περιοχὴν. Οὕτω εἰς τὴν θέσιν Νερὸ ἐνετοπί-
σθησαν λείψανα ἀρχαίου οἰκοδομήματος καὶ εὐρέθη τρίγλυφον ἐκ
μαρμάρου, ἐνῶ εἰς τὴν θέσιν Ἀγ. Μαρίνα δύο ἐπιγραφαί, ἐκ τῶν
ὁποίων ἡ μία συμπληροῖ τὴν ὑπ' ἀριθ. 260 τοῦ Corpus IG 12,7.

33. Εἰς τὴν Βασιλικὴν Ἱεραπέτρας καὶ διὰ τοῦ καθηγ. κ. Ἀ.
Ζώη ἐγένοντο κατὰ τὸ 1982 σειρὰ μικρῶν ἐπαναληπτικῶν το-
μῶν εἰς τὰς καθαρὰς ἀρχαιολογικὰς ἐπιχώσεις μετὰ τοὺς ἐξῆς σκο-

πούς: α) έλεγχος τῶν μέχρι τοῦδε πορισμάτων, β) καλύτερα μελέτη τῶν τρόπων θεμελιώσεως καὶ οἰκοδομήσεως τῶν οἰκιῶν, γ) μελέτη τοῦ θέματος τῆς ἀνακυκλήσεως τῶν οἰκοδομικῶν ὑλικῶν καὶ τῶν ἐπιπτώσεων τῆς πρακτικῆς ταύτης εἰς τοὺς συνήθεις τρόπους χρονολογήσεως, δ) ἀναζήτησις ἀσφαλεστέρων τρόπων χρονολογήσεως καὶ κυρίως δημιουργία μιᾶς τυπολογίας τῶν οἰκοδομικῶν τρόπων.

Ἐκ τῶν δεκατριῶν ἐν ὅλῳ τομῶν αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο συνάγονται μερικὰ γενικοῦ ἐνδιαφέροντος πορίσματα: πρὶν οἱ Μινωῖται οἰκοδόμοι ἀρχίσουν νὰ οἰκοδομοῦν, προέβαινον εἰς πλήρη καθαρισμὸν τοῦ πρὸς οἰκοδόμησιν χώρου. Κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῶν Βορείων Οἰκιῶν ἐφηρμόσθη γενικώτερον «πολεοδομικὸν» σχέδιον, διὰ τῆς ταυτοχρόνου ἀνεγέρσεως ἀριθμοῦ οἰκιῶν εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μεταξύ των.

Ἐάν ἡ οἰκοδόμησις ἐγένετο εἰς χῶρον, ὅπου προϋπῆρχον κτίσματα κατεστραμμένα ὑπὸ πυρὸς ἢ ἄλλης αἰτίας, ἀφηροῦντο τὰ ἀνώτερα, χαλαρὰ τμήματα καὶ ἀφήνοντο τὰ ὑποκείμενα σκληρά. Κατὰ τὴν ἐργασίαν καθαρισμοῦ, πρέπει νὰ ὑπῆρχε σχέδιον διαμορφωμένον καὶ νὰ εἶχεν ἤδη ἀποφασισθῆ καὶ τὸ ἀπόλυτον ἐπίπεδον τῶν δωματίων. Τάφροι θεμελίων δὲν ἠνοίγοντο. Ἀντιθέτως, τὸ σύνολον τοῦ πρὸς οἰκοδόμησιν χώρου ἐλειτούργει ὡς τάφρος συγχρόνως καὶ βράχος θεμελιώσεως, καθ' ὅτι τὸ κτίριον ἠρμόζετο στερεῶς ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ διὰ τοῦ πυκνοῦ δικτύου θεμελιώσεως, ἀποτελουμένου ἐκ τῶν φερόντων καὶ ἀντιστηριζόντων τοίχων.

Μετὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ βράχου ἐστρώνετο λεπτὸν στρώμα τῆς λάσπης θεμελιώσεως. Τὸ στρώμα τοῦτο ἐχρησίμευε πρὸς καλὴν ἀρμογὴν τῆς κατωτάτης σειρᾶς λίθων τῶν τοίχων, οἱ ὁποῖοι ὀικοδομοῦντο διὰ λίθων λογάδων ἢ ἀδρῶς εἰργασμένων. Ἡ συνδετικὴ λάσπη ἦτο ἐκ κοινῶν ἐπιφανειακῶν χωμάτων, ἐνῶ τὰ θεμέλια ὀλόλιθα καὶ γυμνά, ἤτοι ἄνευ κονιαμάτων.

Τὰ μεταξύ τῶν θεμελίων κενὰ ἐπληροῦντο μέχρι τοῦ ἐπιπέδου

τῶν δαπέδων διὰ τεραστίων ποσοτήτων ὑλικῶν, ἀποτελούντων τὰ ὑποστρώματα δαπέδων.

Ἐνάλογος ἦτο καὶ ἡ ἐργασία εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν λιθοστρώτων καὶ τῶν πλακοστρώτων: καθαρισμὸς πλήρης τοῦ χώρου, ὑποστρώματα ἐξ ἀναμεικτων ὑλικῶν καὶ στῶμα καθαρῶν χωμάτων ἢ χωμάτων καὶ μικρῶν λίθων, πρὸς ἔδρασιν τῶν μεγάλων χαλίκων τῶν λιθοστρώτων καὶ τῶν πλακῶν τῶν πλακοστρώτων.

Ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν καὶ ἀπὸ περιόδου εἰς περίοδον παρατηροῦνται βαθμιαῖαι μεταλλαγῆς εἰς τοὺς τρόπους ἐπιλογῆς καὶ χρήσεως τῶν ὑλικῶν.

Ἐξ ἴσου ἐνδιαφέρουσαι παρατηρήσεις εἶναι δυναταὶ καὶ διὰ τὰ ὑλικά καὶ τοὺς τεχνικοὺς τρόπους οἰκοδομήσεως τῶν ὑπὲρ τὰ δάπεδα τμημάτων τῶν οἰκιῶν. Κύριον ὑλικὸν εἶναι, πλὴν τῶν λίθων, ὁ πηλὸς μὲ τὴν συνήθη ἀνάμειξιν ἀχύρου, εἴτε ὑπὸ μορφὴν μεγάλων κυβοπλίνθων εἴτε εἰς πυκνὴν δόμησιν μὲ χρῆσιν μικρῶν λίθων καὶ πλακῶν ἄνευ τύπων. Ἐχρησιμοποιοῦντο ἐπίσης λεπτὰ ξύλα ἢ καλάμια καὶ δοκοὶ καὶ τὸ ὅλον ἐκαλύπτετο μὲ παχέα πήλινα κονιάματα. Ἐνίοτε διὰ καθαροῦ πηλοῦ ἐστρώνοντο καὶ τὰ δάπεδα. Τὰ κονιάματα τῶν τοίχων καὶ τῶν δαπέδων ἠλείφοντο τακτικῶς διὰ διαλυμάτων πηλοῦ πρὸς εὐπρεπισμὸν. Πλακόστρωτα ἐχρησιμοποιοῦντο ἐνίοτε καὶ εἰς ἐσωτερικοὺς χώρους, ἴσως δὲ καὶ εἰς τὸν ἄνω ὄροφον.

Τὸ κύριον συμπέρασμα ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἐργασίας εἶναι ὅτι οἱ Μινωῖται οἰκοδόμοι ἐχρησιμοποίησαν μὲ πραγματικὴν οἰκοδομικὴν σοφίαν τὰ εἰς τὴν διάθεσίν των ὑλικά, περιοριζόμενοι εἰς τὴν μεταφορὰν ὀλίγων μόνον ὑλικῶν ἐξ ἄλλων θέσεων, βελτιοῦντες τοὺς οἰκοδομικοὺς των τρόπους μὲ βαθμιαίας ἀλλαγῆς ἀπὸ τῆς μιᾶς περιόδου εἰς τὴν ἄλλην. Συχνότατη εἶναι ἡ χρῆσις παλαιῶν οἰκοδομικῶν ὑλικῶν, ὥστε κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀνασκαφικῆς εἰκόνας δὲν εἶναι πάντοτε εὐκόλον ἐν στῶμα νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς στῶμα καταστροφῆς ἢ στῶμα θεμελιώσεως καὶ ἐπομένως ἢ χρονολόγησις δὲν βασιζέται μόνον εἰς τὸ ὀδηγητικὸν ἀρ-

χαιολογικὸν ὑλικόν. Ἡ δημιουργουμένη ὁμως εἰς Βασιλικὴν ἐξελικτικὴ πορεία τῶν οἰκοδομικῶν τρόπων ἀποτελεῖ ἀρκούντως ἀσφαλές κριτήριον χρονολογήσεως τῶν διαφόρων κτισμάτων, πάντοτε μὲ συνυπολογισμὸν καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαιολογικῶν κριτηρίων.

34. Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἑταιρείας εἰς τὸ **Καστέλλι Χανίων**, διὰ τοῦ ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Ἰ. Τζεδάκι περιωρίσθη, κατὰ τὸ 1982, εἰς δύο τάφρους. Οὕτω, εἰς τὴν τάφρον 9, ἡ ἔρευνα ἀπεκάλυψεν οἰκοδομικὰ λείψανα διαφόρων φάσεων, κυρίως τῆς μινωικῆς ἐποχῆς. Εἰδικώτερον ἤλθον εἰς τὸ φῶς τμήματα τεσσάρων δαπέδων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν ἀνήκει εἰς τὸ τέλος τοῦ 8ου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 7ου π.Χ. αἰ., ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα τρία τοποθετοῦνται εἰς τοὺς ὙΜ IIIA καὶ Β χρόνους.

Ἡ τάφρος 10 ἠνοίχθη μὲ σκοπὸν νὰ ἀποκαλυφθῇ τὸ ὑπόλοιπον τμήμα τοῦ ὙΜ I δωματίου Γ μὲ τὰ πολύθυρα. Εἰς τὴν τάφρον αὐτὴν ἤλθον εἰς τὸ φῶς: 1) τμήμα δαπέδου τῆς ὙΜ IIIB περιόδου, 2) ἡ συνέχεια τοῦ ἀνατ. τοίχου τοῦ δωματίου Γ, 3) τὸ νότιον τμήμα τοῦ δωματίου Γ, ὅπου πάλιν ἀνοίγεται πολύθυρον μὲ τέσσαρας εἰσόδους. Οὕτω ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ δωμάτιον Γ ἔχει πολύθυρα καὶ ἀπὸ τὰς τρεῖς πλευρὰς του. Ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ γεγονός ὅτι εἰς τὸ δωμάτιον αὐτὸ εὐρέθη τμήμα λιθίνης κατασκευῆς, ἴσως ἐστίας, τὸ ὁποῖον διατηρεῖ ἔχνη ἐντόνου φωτιᾶς. Λίθινος κύλινδρος, ὁ ὁποῖος εὐρέθη πλησίον ἴσως νὰ σχετίζεται μὲ τὴν ἀναφερθεῖσαν κατασκευὴν. Τέλος, 4) εἰς τὴν ΝΔ. γωνίαν τῆς τάφρου, ἐκτὸς τοῦ δωματίου Γ, εὐρέθησαν 22 κύπελλα τῆς ὙΜ IB περιόδου.

35. Ὑπὸ τοῦ καθηγ. κ. Ν. Πλάτωνος συνεχίσθη ἡ ἀνασκαφὴ εἰς **Κάτω Ζάκρον** διὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἀποκάλυψιν τοῦ μινωικοῦ ἀνακτόρου καὶ σημαντικοῦ τμήματος κτιρίων τῆς πόλεως εἰς τὸν ΒΔ. τομέα τῆς (εἰκ. 119).

Τὰ σπουδαιότερα ἀποτελέσματα τῆς ἀνασκαφῆς εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Εἰς τὸν ΝΑ. τομέα, ὅπου ἀνεκαλύφθη ἐκτεταμένος περιβόλος, συνεχίσθη ἡ παρακολούθησις τοῦ Νοτίου σκέλους τοῦ περιβόλου, ὁ ὁποῖος προεκτείνεται μὲ ἐλαφρῶς λοξὴν κατεύθυνσιν πρὸς τὰ ἀνατολικά (εἰκ. 120-121). Οἱ ἐκτεταμένοι λιθοσωροὶ οἱ ὁποῖοι προῆλθον ἀπὸ τὰς διαδοχικὰς σεισμικὰς καταστροφὰς παρεμποδίζουν τὴν παρακολούθησιν καὶ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Νοτίου σκέλους τοῦ περιβόλου καὶ τὴν διευκρίνησιν τοῦ συστήματος εἰσόδου εἰς τὰ ΝΔ. Ἄφθονος χαρακτηριστικὴ κεραμικὴ, κυρίως τῆς MM IIIB - YM IA περιόδου, χρονολογεῖ τὰ κτίσματα.

2) Εἰς τὴν ἀνατολικὴν παρυφὴν τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγος ἡ παρακολούθησις τοῦ μακροῦ ἀνατολικοῦ τοίχου πρὸς τὰ νότια, εἰς τὸν χώρον ὁ ὁποῖος εἶχε θεωρηθῆ προθάλαμος τῆς μεγάλης τετραγωνικῆς Αἰθούσης τῆς κυκλικῆς δεξαμενῆς — πιθανῶς Αἰθούσης τοῦ θρόνου — ἔδειξεν ὅτι πρόκειται μᾶλλον περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ σκέλους τοῦ περιβόλου τοῦ ὀπωροκήπου, ὁ ὁποῖος ἀποδεικνύεται πολὺ ἐκτεταμένος, μὲ τὴν Τυκτὴν κρήνην εἰς τὸ βάθος, προσιτὴν εἰς τὸ πλατύτερον κοινὸν τῆς πόλεως (εἰκ. 122). Εἰς τὸν αὐτὸν τομέα ἐκαθαρίσθησαν αἱ κρηπίδες, ἀνατολικὴ καὶ νοτιὰ, τῆς Αἰθούσης τῆς δεξαμενῆς καὶ ἡ κρηπίς τοῦ προστώου τῆς εἰσόδου εἰς αὐτήν, μὲ τὸν ἐσωτερικὸν ἀποχετευτικὸν ἀγωγὸν ὑπερεκχειλίσεως τῆς δεξαμενῆς (εἰκ. 123). Ἡ κεραμικὴ ἡ ὁποία συνελέγη βοηθεῖ εἰς τὴν χρονολόγησιν τῆς διαδοχῆς τῶν περιόδων. Ἡ ἔρευνα εἰς τὸ ἀποχετευτικὸν σύστημα εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς Αἰθούσης τῆς δεξαμενῆς καὶ τῆς παρακειμένης ΒΔ. αὐλῆς διεσάφησε τὴν λειτουργίαν του. Ἐπίσης συνεπληρώθη κατὰ ταῦτα ἡ ἔρευνα τῶν παλαιοανακτορικῶν κατασκευῶν κάτωθεν τοῦ δαπέδου τῆς ΒΔ. αὐλῆς καὶ συνελέγη χαρακτηριστικὴ καμαραϊκὴ κεραμικὴ.

3) Εἰς τὴν δυτικὴν αὐλὴν (εἰκ. 124) ἀπεκαλύφθησαν τρεῖς διαδοχικαὶ παλαιοανακτορικαὶ διαστρώσεις εἰς τὸ πρῶτον ἄνδρον, ὅπου εἰς βάθος εἶχεν ἀποκαλυφθῆ εἰς τὴν προηγούμενην ἀνακτορικὴν περίοδον τὸ παλαιοανακτορικὸν οἶκημα (εἰκ. 125). Ἄνωθεν τῶν δια-

στρώσεων αὐτῶν εἶχε διαμορφωθῆ ἡ ἐπίστρωσις τοῦ πρώτου νεοανακτορικοῦ, ΥΜ ΙΒ χρόνων, ἀνδῆρου. Ἡ πλαγιασθῆ ΥΜ ΙΑ πλακόστρωσις τῆς δυτικῆς αὐλῆς δὲν φαίνεται νὰ εἶχεν ἐπεκταθῆ εἰς τὸ δυτικὸν τοῦτο τμήμα τῆς. Αἱ τρεῖς διαδοχικαὶ προσβάσεις, πρὸς τὴν ΒΔ. κλιτῶν τοῦ λόφου καὶ πρὸς τὸν κλιμακωτὸν δυτικὸν δρόμον, ἠρευνήθησαν τώρα εἰς μεγαλύτερον μῆκος καὶ διεπιστώθη ἡ μορφή των διὰ κάθε περίοδον. Ἀπεκαλύφθησαν ὄχι καλῶς διατηρημένα τὰ πλαγιαστά ἐπίπεδα τῆς τρίτης προσβάσεως τῶν ΥΜ ΙΒ χρόνων, τὰ πλακόστρωτα τμήματα τῆς δευτέρας τῶν ΥΜ ΙΑ χρόνων, μὲ μίαν πλαγίαν πρόσβασιν ἐπίσης πλακόστρωτον, πρὸς τὸν δυτικὸν χῶρον πέρα τῆς δυτικῆς αὐλῆς καὶ ἡ μᾶλλον σύντομος πρόσβασις τῶν παλαιοανακτορικῶν χρόνων κάπως ἀνατολικώτερον τῶν δύο ἄλλων. Ἡ ἀνασκαφὴ ἔλαβε χαρακτῆρα στρωματογραφικῆς ἐρεύνης πολὺ διαφωτιστικῆς διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς κεραμικῆς τῶν στρωμάτων. Τέλος ἠρευνήθησαν αἱ δύο νεοανακτορικαὶ διαστρώσεις τοῦ ἄνω δευτέρου ἀνδῆρου, τὸ ὁποῖον ὑπεστηρίχθη μὲ ἀντερεισματικὸν τοῖχον. Εἰς τὴν ρίζαν αὐτοῦ εἶχε διαμορφωθῆ εἶδος ἀποθέτου, τριγωνικοῦ ἐπιμήκους σχήματος, ὅπου ἀνεκαλύφθη ἀξιόλογος κεραμικὴ.

4) Εἰς τὸ ἄνω ἰσόπεδον τῆς Οἰκίας Α, ἡ ὁποία ἀνεσκάφη εἰς τὸ ἐμπρόσθιον ἰσόγειον τμήμα τῆς ὑπὸ τοῦ Hogarth τὸ 1901, ἐξηκολούθησε καὶ ἑτεροματίσθη ἡ ἔρευνα, μὲ σημαντικά, παρὰ τὴν ἰσχυρὰν καταστροφὴν, ἀποτελέσματα (εἰκ. 127). Ἀνεκαλύφθη ἀφθονος χαρακτηριστικὴ κεραμικὴ, ἰδιαίτερος τῶν δύο παλαιότερων φάσεων, ἡ ὁποία συνεπλήρωσε τὴν εἰκόνα τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνατολικοῦ καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ. Ἐκ τῶν νεοανακτορικῶν κτισμάτων τοῦ ἰσοπέδου ἐξ ἄλλου ἠρευνήθησαν κατὰ τὴν ἐφετινὴν περίοδον οἱ χῶροι δύο κλιμακοστασίων.

5) Ἀμέσως δυτικώτερον τοῦ ἄνω ἰσοπέδου τῆς Οἰκίας Α Hogarth ἀνεσκάφη τὸ διπλανὸν ἰσόπεδον εἰς κάπως ὑψηλότεραν στάθμην (εἰκ. 127). Πρόκειται διὰ τὸ ἄνω ἰσόπεδον γειτονικῆς πρὸς τὴν Α οἰκίας, τῆς ὁποίας τὸ ἰσόγειον τμήμα τοῦ κατωτέρου ἰσο-

πέδου ανέσκαψε κατά ένα μέρος τὸ 1901 ὁ Hogarth. Νοτιώτερον δωμάτιον ἔδωκεν ἄφθονα κεραμικὰ εἶδη, τὰ ὅποια ἀνήκουν, ὡς φαίνεται, εἰς προγενεστέραν φάσιν τῆς ΥΜ ΙΑ. Ὅπως εἰς τὸ ἄνω ἰσόπεδον τῆς Οἰκίας Α, κάτωθεν τῶν δαπέδων τῶν τριῶν νοτίων δωματίων ἀνεκαλύφθησαν βαθύτερα δωμάτια, τὰ ὅποια ἀνήκουν εἰς τὴν παλαιοανακτορικὴν περίοδον, ἢ τὴν ἀρχὴν τῆς νεοανακτορικῆς, τὴν ΜΜ ΙΙΑ. Τὰ βορειότερα δωμάτια δὲν διατηροῦνται ἱκανοποιητικῶς. Εἰς τὸν κεντρικὸν ὅμως χῶρον διεμορφώοντο δωμάτιον μὲ διπλὴν ἀπὸ τὰ δυτικὰ εἴσοδον καὶ κεντρικὸν κίονα (εἰκ. 126).

Ἐκτὸς τῆς ἐρεύνης εἰς τοὺς ὡς ἄνω τομεῖς ἐπραγματοποιήθησαν ἐργασίαι στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως εἰς οἰκίας αἱ ὅποιαι πλευρίζουν τὴν Ὀδὸν Λιμένος.

36. Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἐταιρείας εἰς Ἀρχάνας συνεχίσθη ὑπὸ τοῦ καθηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ διευθυντοῦ τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου κ. Ἰ. Σακελλαράκη καὶ τῆς ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Ἐ. Σαπουνᾶ-Σακελλαράκη εἰς τὸ μινωικὸν νεκροταφεῖον εἰς Φουρνὶ καὶ εἰς τὸ ἀνακτορικὸν κτίριον εἰς Τουρκογειτονίαν.

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ 1982 εἰς Φουρνὶ περιέλαβε τρεῖς τομεῖς (εἰκ. 128 - 129). Εἰς τὸν πρῶτον τομέα, μεταξὺ τῶν ταφικῶν κτιρίων 8 καὶ 9, ἡ συνέχισις τῆς παλαιότερας ἐρεύνης τοῦ 1971 ἔφερεν εἰς φῶς 18 ταφὰς προανακτορικῶν χρόνων, εἰς δύο ταφικὰ στρώματα, μὲ διάφορα κτερίσματα, ὅπως ἔλεφαντίνην κυλινδρικήν σφραγιδα (εἰκ. 130 - 131) κ.ἄ. Διεκρίθησαν τρεῖς ἀρχιτεκτονικαὶ φάσεις. Σημαντικὸν νέον στοιχεῖον εἶναι ὅτι τὸ ταφικὸν κτίριον 8 ἔχει καὶ παλαιότεραν ἀρχιτεκτονικὴν φάσιν.

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ δευτέρου τομέως περιωρίσθη εἰς τὴν περιοχὴν τῶν βράχων, νοτίως τοῦ ταφικοῦ κτιρίου 5, δυτικῶς τοῦ θολωτοῦ τάφου Γ καὶ βορείως τοῦ κτιρίου 22, ὅπου κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εὗρέθη πλῆθος κυκλαδικῶν εἰδωλίων. Μεταξὺ τῶν βράχων ἐγένοντο, εἰς τὸ τέλος τῶν προανακτορικῶν χρόνων, 40 περίπου ταφαί, αἱ ὅποιαι ἦσαν ἰσχυρῶς διαταραγμέναι, μὲ σημαντικὰ

ὄμως κτερίσματα, ὅπως 85 ἀγγεῖα, ἑπτὰ κωδωνόσχημα εἰδῶλια, ἑπτὰ ζώων καὶ ἓν πτηνοῦ, δύο τμήματα λιθίνων ἀγγείων καὶ τμήμα ζωομορφικοῦ ρυτοῦ. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον εἶναι ἓν ἀκέραιον σχεδόν, πῆλινον ἀνθρωπόμορφον ρυτὸν (εἰκ. 132). Εὐρέθησαν ἀκόμη εἷς χαλκοῦς κοπεύς, τεμάχιον χρυσοῦ ἐλάσματος καὶ χρυσῆ χάνδρα, ἐλεφάντινον περιάπτον καὶ ἕτερον ἐκ στεατίτου. Τέλος σημαντικὰ εἶναι τμήμα λιθίνου πώματος πυξίδος (εἰκ. 134) καὶ μαρμάρινον κυκλαδικὸν εἰδῶλιον (εἰκ. 133), εὐρήματα τὰ ὁποῖα βεβαιοῦν καὶ πάλιν τὴν σχέσιν τοῦ προανακτορικοῦ κέντρου τῶν Ἀρχαίων μετὰ τὰς Κυκλάδας.

Σημαντικωτέρα ὑπῆρξεν ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ τρίτου τομέως, ἡ ὁποία ἀπέληξεν εἰς τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν ἑνὸς νέου μοναδικοῦ κτιρίου, τοῦ κτιρίου 21 (εἰκ. 135 - 136), τὸ ὁποῖον εἶναι μία ὑπόγειος θλωτὴ κατασκευὴ βάθους 4.10 μ., λαξευμένη εἰς τὸν μαλακὸν βράχον καὶ ἐκτισμένη εἰς σχῆμα σταγόνος, ἐσωτερικοῦ μήκους 3.70 μ. καὶ πλάτους 2.50 μ., μετὰ κλίμακα καθόδου μετὰ ἐξβαθμίδας, ἡ ὁποία ἀπολήγει εἰς λαξευμένην κοιλότητα, διαμ. 1.90 μ.

Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κτιρίου ἦτο πλήρες λίθων, ἐκ τῆς στέγης προφανῶς. Τὰ περιωρισμένα εὐρήματα, ὅπως λεπίδες ὄψιανοῦ, τμήμα λιθίνου ἀγγείου κ.ἄ., δυνατὸν νὰ ἔχουν πέσει ἐκ τῶν γειτονικῶν πρὸς αὐτὸ κτιρίων. Τὰ περιωρισμένα ἐπίσης ὄστρακα, τὰ ὁποῖα καλύπτουν ὅλην τὴν μινωικὴν ἐποχὴν, πιθανὸν καὶ πάλιν νὰ ἔπεσαν ἐκ τῶν γειτονικῶν κτιρίων. Εἷς σκύφος ὄμως χρονολογεῖ τὴν τελευταίαν χρῆσιν τοῦ κτιρίου εἰς τὴν ΥΜ ΙΙΙΒ φάσιν.

Τὰ ἀρχιτεκτονικὰ στοιχεῖα τοῦ σταγονοειδοῦς κτιρίου 21 καθιστοῦν προβληματικὴν τὴν ἐρμηνείαν του, ἀφοῦ ὅπωςδήποτε δὲν πρόκειται διὰ ταφικὸν κτίσμα, τὰ δὲ εὐρήματα δὲν προσδιορίζουν τὴν χρῆσιν του. Οὕτω, τὰ στοιχεῖα διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς χρήσεως τοῦ κτιρίου εἶναι ἡ κατασκευὴ καὶ ἡ θέσις του. Ἐκ τῶν μινωικῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν οἰκιῶν εἶναι γνωσταὶ παρόμοιαι κατασκευαί, αἱ λεγόμεναι δεξαμεναὶ καθαρμῶν, αἱ ὁποῖαι τελευταίως θεωροῦν-

ται ὅτι ἔχουν κάποια λατρευτικὴν χρῆσιν. Μερικοὶ ἐρευνηταὶ ἐπέσημαναν τὸν κατασκευαστικῶς χθόνιον χαρακτῆρα τῶν λεγομένων δεξαμενῶν καθαρμῶν. Τὸ χθόνιον στοιχεῖον τῆς λατρείας εἶναι φυσικώτερον εἰς ἓν νεκροταφεῖον καὶ μάλιστα εἰς τὸ μινωικὸν νεκροταφεῖον εἰς Φουρνί, ὅπου ἔχει ἀποκαλυφθῆ εἰς βόθρος διὰ τὰς χοὰς εἰς τοὺς νεκροὺς τοῦ μυκηναϊκοῦ ταφικοῦ περιβόλου. Βεβαίως τὸ κτίριον 21 δὲν εἶναι ὀρθογώνιον, ὅπως αἱ λεγόμεναι δεξαμεναὶ καθαρμῶν, ἴσως ὁμως ἡ διαφορὰ αὕτη νὰ ὀφείλεται εἰς τὴν δυσκολίαν μιᾶς τοιαύτης κατασκευῆς εἰς τὸ Φουρνί, ὅπου τὸ κύριον ἀρχιτεκτονικὸν στοιχεῖον εἶναι ὁ θόλος, εἰς τὸν ὅποιον προσηρμόσθη καὶ τὸ κτίριον 21. Εἰς τὰ ἐρωτήματα ὁμως αὐτὰ θὰ ἀπαντήσῃ ἡ περαιτέρω ἔρευνα.

Εἰς τὸ ἀνακτορικὸν κτίριον (εἰκ. 137) εἰς Τουρκογειτονιὰν ἀνεσκάφησαν δύο τμήματα, ὁ χῶρος ὁ ὅποιος περικλείεται μεταξύ τῶν τοίχων Α, Κ καὶ Ι καὶ ὁ χῶρος 17.

Εἰς τὸ πρῶτον τμῆμα, ὅπου ἡ ἔρευνα εἶχε σκοπὸν τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς στρωματογραφίας ἐπεβεβαιώθησαν τοῦλάχιστον δύο καταστροφαί, εἰς τὴν ΥΜ ΙΒ περίοδον καὶ εἰς τὴν ΥΜ ΙΑ. Ἐκ τῶν εὐρημάτων ἰδιαίτερος σημαντικὰ ἦσαν τὸ πλῆθος τῶν τοιχογραφημένων κονιαμάτων εἰς τὸ στρώμα τῆς ΥΜ ΙΑ περιόδου, τὸ πλῆθος τῶν ἀγγείων, τὰ τεμάχια τῶν λιθίνων λύχνων, τὰ χαλκᾶ ἀντικείμενα, τὰ λείψανα τῶν τριποδικῶν βωμῶν, τὰ τεμάχια τῶν λιθίνων ἀγγείων, τὰ διάφορα ἐνθέματα ἀπὸ ὀρείαν κρύσταλλον, τὰ ὅποια συνθέτουν τὴν εἰκόνα ἐνὸς πολυτελοῦς χώρου.

Ἐξαιρετικῶς σημαντικὰ ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ χώρου 17, ὅπου τὰ τελευταῖα ἔτη εἶχον εὐρεθῆ κεφαλὴ καὶ πόδι ἐλεφαντίνων εἰδωλίων. Κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἔρευναν τοῦ νοτιωτέρου τμήματος τοῦ χώρου ἐβεβαιώθη καὶ πάλιν ὅτι τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ ἔπεσαν ἐκ τοῦ ὀρόφου, ἀφοῦ εὐρέθησαν κάτωθεν στρώματος λεπιδωχώματος. Λόγω τῆς ἐξαιρετικῆς σημασίας τῶν εὐρημάτων ἀφηρέθη λεπτότατον μόνον στρώμα, πάχους 0.10 μ. περίπου. Ἀνευρέθη πλῆθος

ὄστων ζώων, πιθανώτατα λείψανα θυσιῶν, λόγω τοῦ λιθίνου βωμοῦ με κοιλότητα ὁ ὁποῖος ὑπῆρχεν ἐκεῖ.

Τὰ ἐφετινὰ ἐλεφάντινα εὐρήματα εἶναι καὶ πάλιν ἐξαιρετικά (εἰκ. 138). Πρόκειται διὰ δύο νέα πόδια, ἓνα χέρι καὶ μίαν κεφαλὴν διαφόρων εἰδωλίων. Τὸ πρῶτον πόδι, εἰς τὸ ὁποῖον δηλοῦται ἡ πλαστικότης καὶ αἱ ἀνατομικαὶ λεπτομέρειαι, ὅπως τὸ γόνατον καὶ ἡ γλυφὴ ὑψηλὰ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν τοῦ μηροῦ, καταλήγει εἰς μικρὸν πλακοειδὲς ἔμβολον διὰ πάκτωσιν. Τὸ δεύτερον πόδι εἶναι ἀριστουργηματικῆς κατεργασίας καὶ ἀρίστης διατηρήσεως· με φυσιοκρατικὴν ἀπόδοσιν δηλοῦται ἡ βάθυνσις πίσω ἀπὸ τὸ γόνατον, ὁ ἐλαφρῶς διογκωμένος μῦς τῆς κνήμης καὶ ὁ ἀστράγαλος. Εἰς τὸ χέρι, τὸ ὁποῖον διατηρεῖται ἀκέραιον, ἀποδίδονται φυσιοκρατικῶς ἡ πλαστικότης τοῦ ὤμου, τοῦ βραχίονος καὶ τοῦ πήχεως. Τὰ δάκτυλα εἶναι σφιγμένα καὶ διατρυπῶνται ἀπὸ διαμπερῆ ὀπήν, πιθανώτατα διὰ τὴν προσαρμογὴν ἀντικειμένου τὸ ὁποῖον ἐκράτει ἡ μορφὴ. Εἰς τὸν ὤμον τὸρμος καὶ μικροτάτη διαμπερῆς ὀπή δηλοῦν τὸν τρόπον προσαρμογῆς εἰς τὸν κορμόν. Τέλος, μοναδικὴ καὶ ἀρίστη διατηρήσεως εἶναι ἡ κεφαλὴ, τῆς ὁποίας ὁ λαιμὸς ἔχει ἐμβολοειδῆ ἀπόληξιν, διὰ νὰ ἐμπηγῆ εἰς τὸ ὑπόλοιπον τμῆμα τοῦ κορμοῦ.

Ἐὰν συναριθμηθοῦν τὰ ἐλεφάντινα μέλη τὰ ὁποῖα ἔχουν εὐρεθῆ μέχρι τοῦδε εἰς τὸν χῶρον 17, ἀποδεικνύεται ὅτι ἀνήκουν τοῦλάχιστον εἰς τρεῖς μορφάς, διότι δὲν συνανήκουν. "Ὅπως ἀποδεικνύουν τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια αἱ μορφαὶ δὲν εἶναι στατικά, ἀλλ' εἰς κίνησιν καὶ διὰ τοῦτο εἶναι πιθανὸν νὰ ἀποτελοῦν σύμπλεγμα ἀντίστοιχον μόνον τοῦ περιφήμου ταυροκαθάπτου τῆς Κνωσοῦ. Ἡ ὑπαρξίς καμένου ξύλου ἐξ ἄλλου, τὸ ὁποῖον εὐρέθη παρὰ τὰ ἐλεφάντινα μέλη, ἀποδεικνύει ὅτι τὰ γυμνά μέλη εἶχον ἀποδοθῆ με ἐλεφαντόδοντον καὶ ὁ κορμὸς με ξύλον. Εὐρέθησαν ἐπίσης μικρὰ ἐλάσματα χρυσοῦ καὶ ἀναδιπλωμένον ἀργυροῦν ἔλασμα, τὰ ὁποῖα συνάπτονται με τὸ σύμπλεγμα τῶν μορφῶν. Εἶναι πρόωρον νὰ ἐξαχθοῦν συμπεράσματα διὰ τὴν μορφήν τοῦ χρυσελεφαν-

τίνου αὐτοῦ συμπλέγματος, μοναδικοῦ διὰ τὸ προϊστορικὸν Αἰ-
γαῖον, πλὴν τῆς Κνωσοῦ, τὸ ὁποῖον ὅμως καταδεικνύει ὄχι μόνον
τὴν ἀρχαιολογικὴν σπουδαιότητα τοῦ κτιρίου εἰς τὴν Τουρκογει-
τονιάν, ἀλλὰ καὶ τὴν σημασίαν τῶν Ἀρχανῶν κατὰ τοὺς μινωι-
κοὺς χρόνους.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΔΡΑΣΙΣ

Ὁ ἕτερος τομεὺς δραστηριότητος τῆς Ἑταιρείας εἶναι τὰ Δημοσιεύματά της ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Γεν. Γραμματέως. Οὕτω, διὰ τοῦ Γραφείου τῶν Δημοσιευμάτων ἐξεδόθησαν:

Περιοδικὰ δημοσιεύματα

- α) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφόρησε τὸ τεῦχος τοῦ Ἔργου 1981.
- β) Ἐξετυπώθησαν καὶ ἐκυκλοφόρησαν τὰ Πρακτικά τοῦ 1980.
- γ) Ἦρχισεν ἡ στοιχειοθεσία τῶν Πρακτικῶν τοῦ 1981.
- δ) Ἐκυκλοφόρησεν ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς 1980.
- ε) Ἦρχισε καὶ ἐπερατώθη ἡ στοιχειοθεσία καὶ ἤρχισεν ἡ ἐκτύπωσις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος 1981.

Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας

- α) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφόρησε τὸ Β' τεῦχος τοῦ Β' τόμου τῶν Πρακτικῶν τοῦ ΙΕ' Διεθνoῦς Συνεδρίου Βυζαντινῶν Σπουδῶν.
- β) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφόρησε τὸ ὑπ' ἀριθ. 97 βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ κ. Γ. Δεσπίνη, *Παρθενώνεια*.
- γ) Ἐξετυπώθη καὶ ἐκυκλοφόρησεν ἡ ὑπ' ἀρ. 98 ἐναίσιμος διατριβὴ τῆς ἐφόρου ἀρχαιοτήτων κ. Φ. Δροσογιάννη, *Σχόλια στὶς τοιχογραφίες τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου στὴ Μεγάλη Καστάνια Μάνης*.
- δ) Ἦρχισε καὶ ἐπερατώθη ἡ στοιχειοθεσία καὶ ἤρχισεν ἡ ἐκτύπωσις τοῦ Α' μέρους τοῦ ὑπ' ἀρ. 99 βιβλίου τοῦ κ. Κ. Συριοπούλου, *Οἱ μεταβατικοὶ χρόνοι ἀπὸ τῆς μυκηναϊκῆς εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν περίοδον, 1200-700 π.Χ.*

Ἐν τῷ μεταξύ εὐρίσκονται ὑπὸ ἐκτύπωσιν τὸ ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ ἀντιπροέδρου κ. Ἰ. Τραυλοῦ, *Λεξικὸν τῶν ἀρχαίων ἀρχιτεκτονικῶν ὄρων* τοῦ Ἀ. Ὀρλάνδου καὶ ἡ ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τῆς βυζαντινολόγου καθηγητρίας κ. Μ. Θεοχάρη, *Βιβλιογραφία τῶν Μονῶν τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου* τοῦ Ἀ. Ὀρλάνδου (συμπληροῦται ὁ τόμος τῆς Πελοποννήσου ἤδη).

Δι' ἅπαντα τὰ ἀνωτέρω δημοσιεύματα ἡ Ἑταιρεία ἐδαπάνησεν δρχ. 4.187.331.

Παραλλήλως ἡ Ἑταιρεία συνέδραμεν ἐνεργῶς εἰς τὴν παρασκευαζομένην ἔκδοσιν τοῦ Εἰκονογραφικοῦ Λεξικοῦ τῆς Κλασσικῆς Μυθολογίας, μὲ διεθνῆ συνεργασίαν.

Κατὰ τὸ 1982 εἰσῆχθησαν ἐπίσης εἰς τὴν Βιβλιοθήκην 422 τόμοι. Ἐξ αὐτῶν 314 ἐξ ἀγορᾶς, 47 δι' ἀνταλλαγῆς καὶ 61 ἐκ δωρεᾶς. Μὲ ἰδιαιτέραν εὐχαρίστησιν ἀναφέρω ὅτι ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑταιρείας ἐχρησιμοποιήθη διὰ μελέτην καὶ ἔρευναν ὑπὸ 6.300 ἀναγνωστῶν.

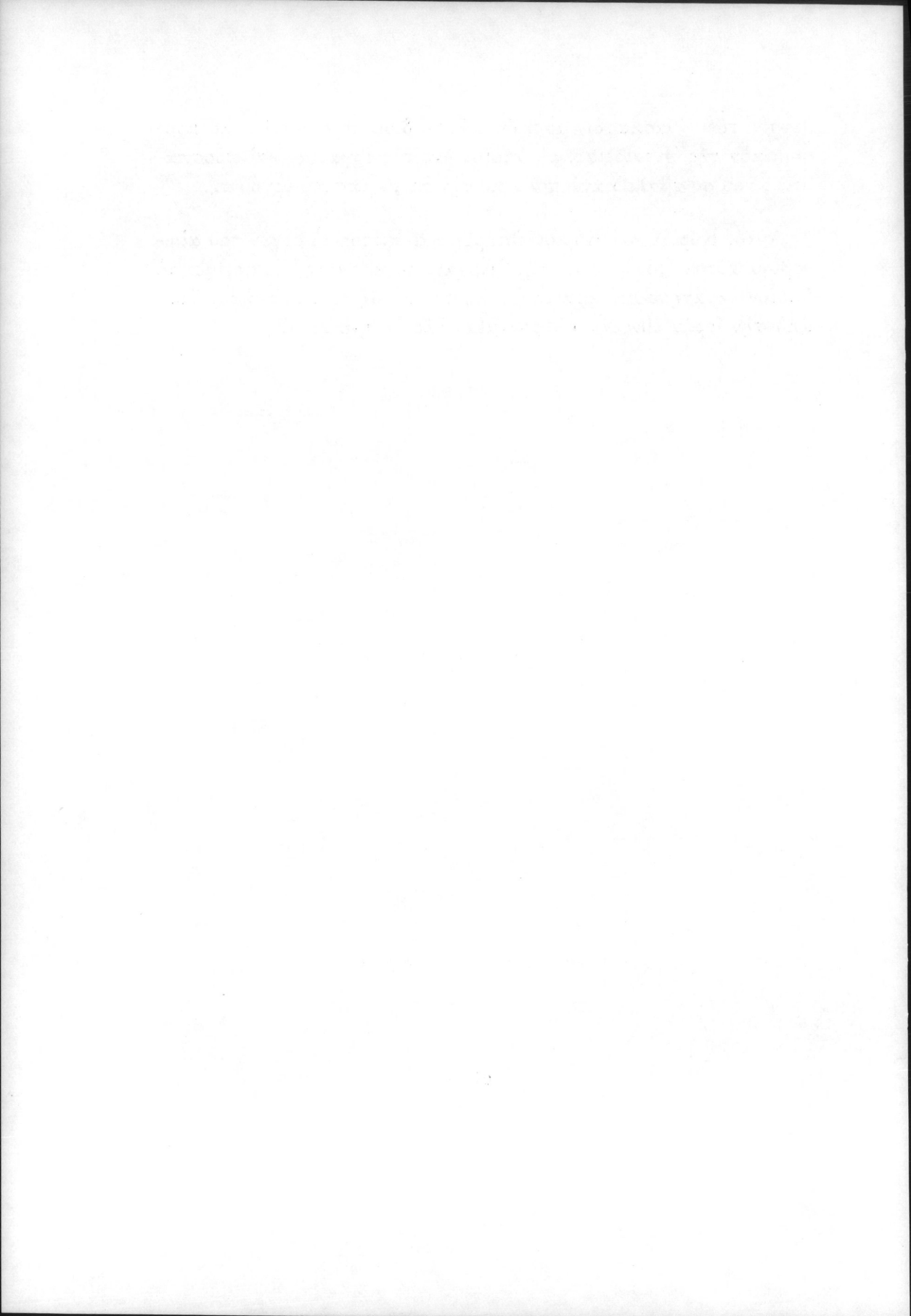
Πρὸς τούτοις ἡ Ἑταιρεία συνέχισε καὶ ἐφέτος νὰ ἐνισχύη τὰς βιβλιοθήκας τῶν κατὰ τόπους Ἐφορειῶν καὶ Μουσείων διὰ τῶν ἐκδόσεών της.

Ὅπως εἰς τὸ παρελθὸν οὕτω καὶ κατὰ τὸ 1982 ἡ Ἑταιρεία διωργάνωσε διαλέξεις δι' Ἕλληνας καὶ ξένους συναδέλφους καὶ ἐφιλοξένησεν εἰς τὸν ξενῶνα της νέους κυρίως ἐπιμελητὰς ἀρχαιοτήτων, διὰ νὰ βοηθήσῃ τὰ πρῶτα βήματά των εἰς τὴν Ἐπιστήμην, ὡς καὶ καθηγητὰς καὶ ἐρευνητὰς ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν, προσφέρουσα, ὅπως πάντοτε, τὴν πατροπαράδοτον ἑλληνικὴν φιλοξενίαν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς καλῆς συνεργασίας μὲ τοὺς συναδέλφους τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Προτοῦ τελειώσω αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ εὐχαριστήσω θερμῶς τοὺς συναδέλφους ποὺ ἀνέλαβον τόσον ἐπιτυχῶς τὴν διεύ-

θουνσιν τῶν ἀνασκαφῶν μας, ὡς καὶ τὸ διοικητικὸν καὶ ἄλλο προσωπικὸν τῆς Ἑταιρείας, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς ἐργασίας καὶ προσπαθείας του συνέβαλε κατὰ πολὺ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου της.

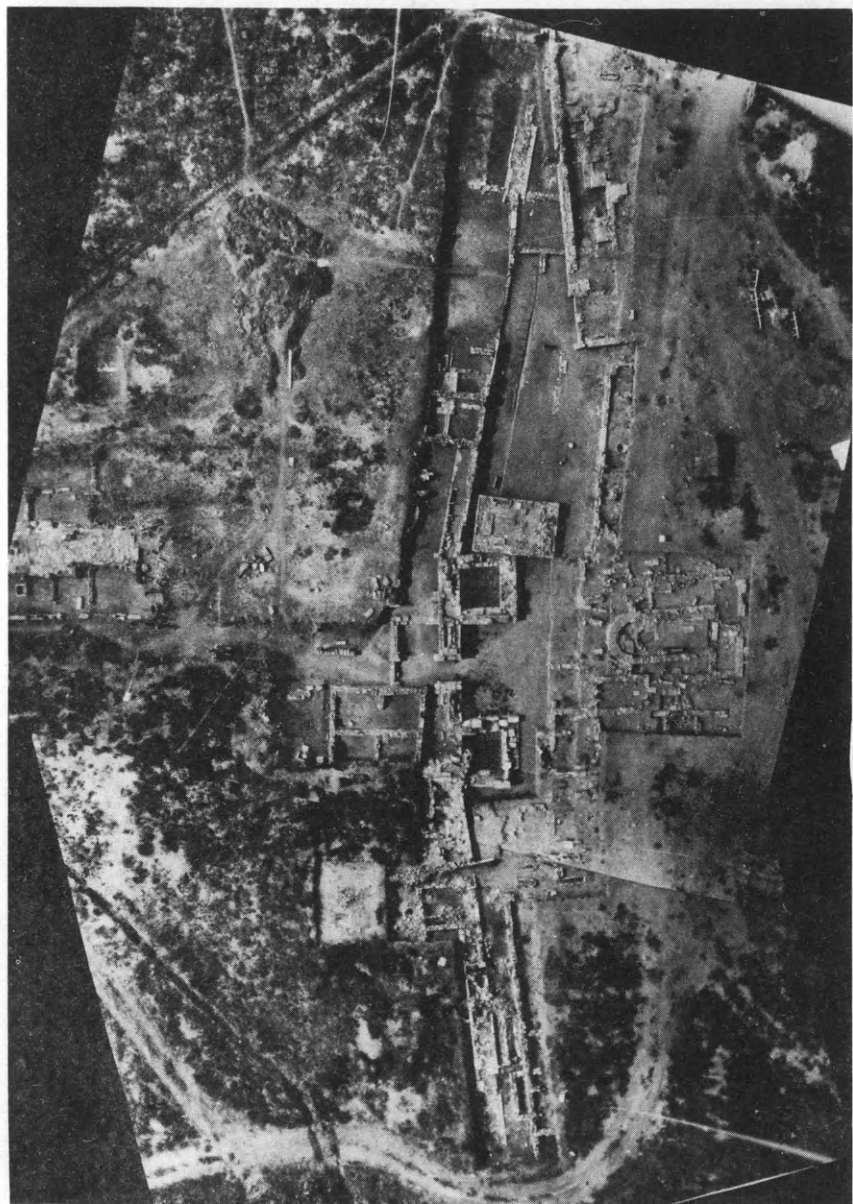
Αὐτό, Κυρίαὶ καὶ Κύριοι, ὑπῆρξε καὶ ἐφέτος τὸ ἔργον τοῦ αἰωνοβίου αὐτοῦ Ἰδρύματος, τῆς Ἀρχαιολογικῆς μας Ἑταιρείας, τὸ ὁποῖον ἐκράτησε καὶ κρατεῖ ὑψηλὰ τὰ ιδεώδη τὰ ὁποῖα ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν ἱεράν ἐθνικὴν κληρονομίαν τῆς ἑλληνικῆς γῆς.

EIKONEΣ

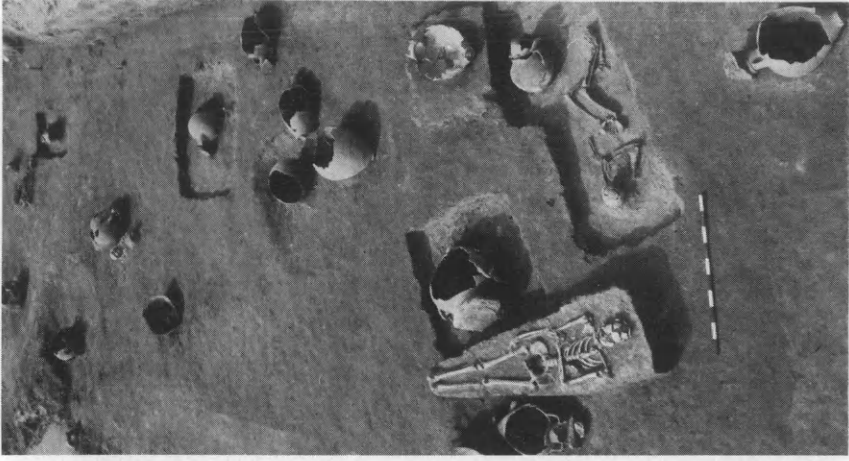
1892

1. Αρχαία Ἀβδηρα. Ἀεροφωτογραφία.

2. Ἀρχαία Ἄβδηρα. Τὸ ἀρχαῖκόν ἱερόν.

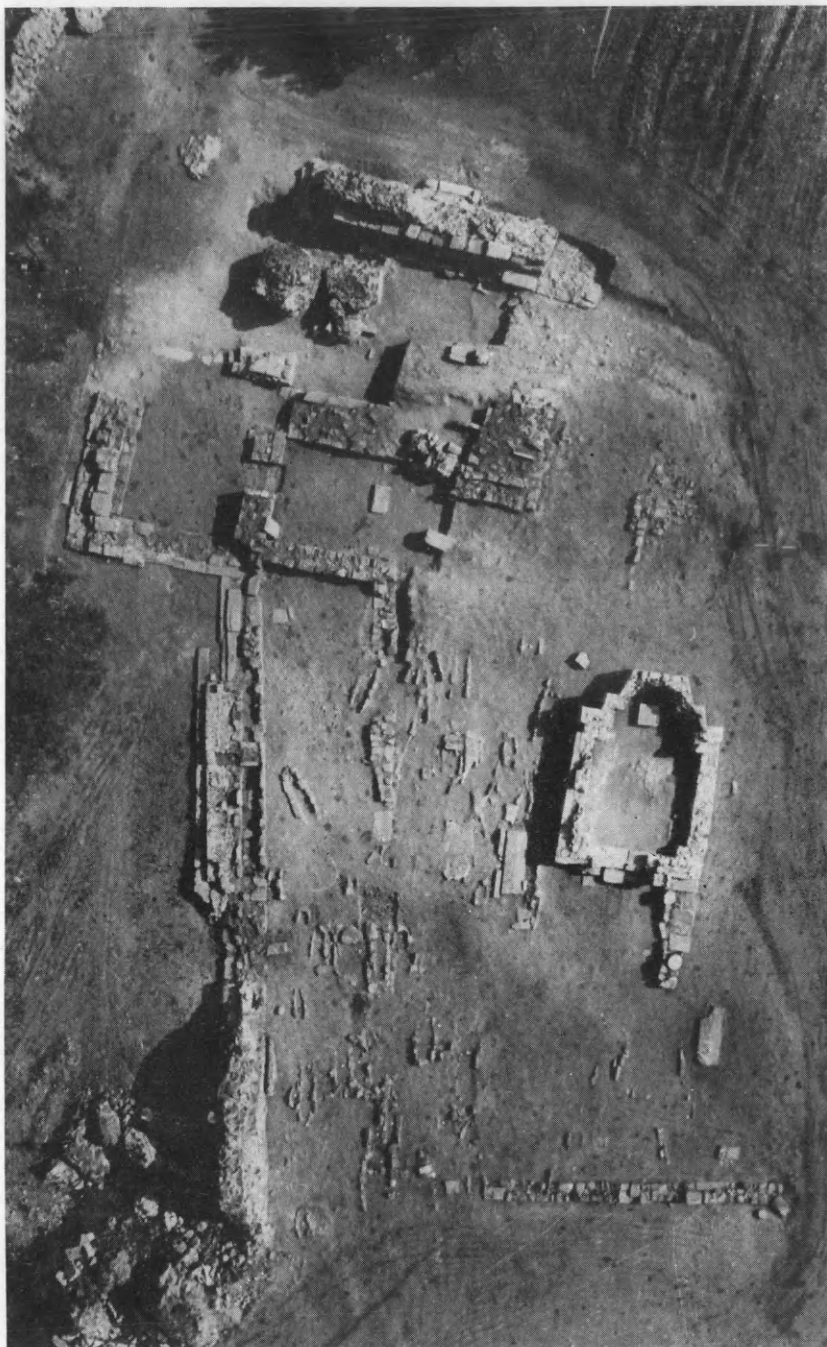
3. Ἀρχαία Ἄβδηρα. Τὸ νεκροταφεῖον.

4. Ἀρχαία Ἄβδηρα. Ταφικός τύμβος.

5. Ἀρχαία Ἄβδηρα. Ταφαι-καύσεις καὶ ἔνταφιασμός εἰς πίθον.

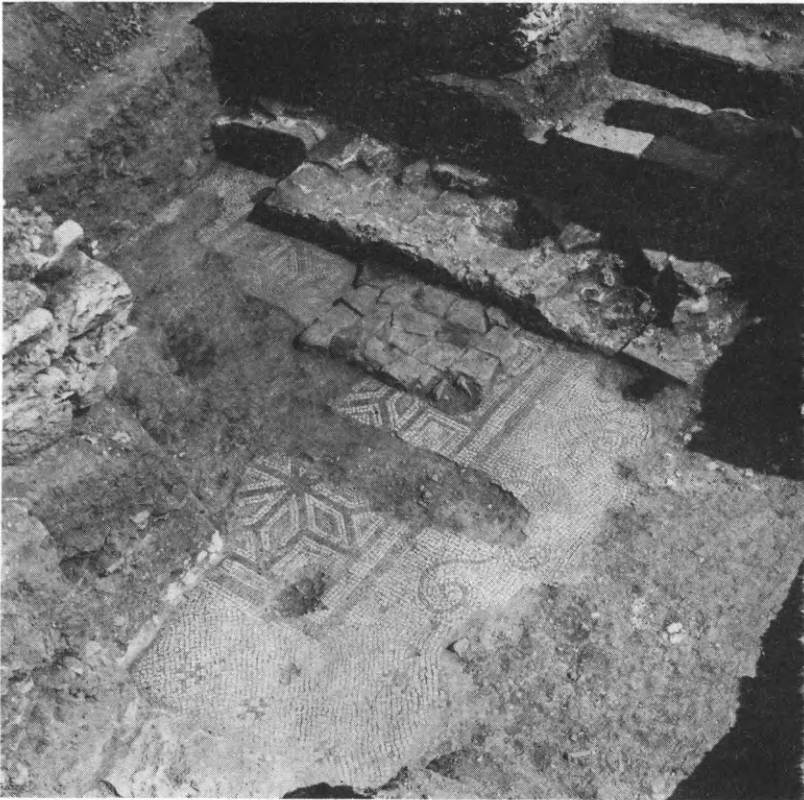

6. Πολύστυλον. Βυζαντινός ναός και νεκροταφείον.

7. Μαρώνεια. Τὸ ἀρχαῖον θέατρον.

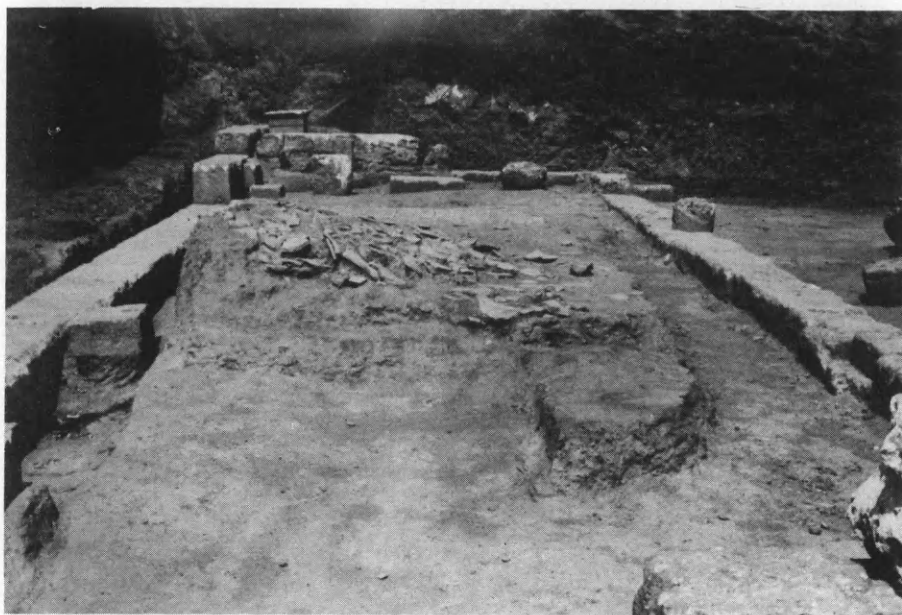

8. Φίλιπποι. Ἐπισκοπεῖον. Ψηφιδωτὸν δάπεδον.

9. Ἄρχ. Ἀμφίπολις. Μνημειακὴ κλίμαξ.

10. Ἄρχ. Ἀμφίπολις. Στοὰ δυτικῆς πλευρᾶς Γυμνασίου.

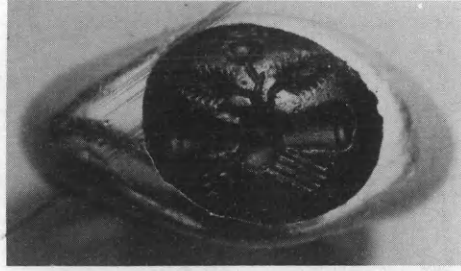
11. Ἄρχ. Ἀμφίπολις. Ἑρμαϊκή
στήλη νέου ἀθλητοῦ.

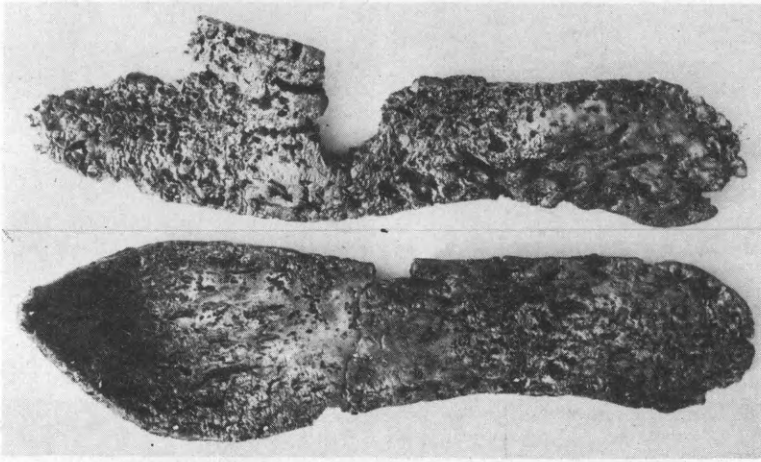
12. Ἄρχ. Ἀμφίπολις. Ἀρχαῖστικὴ
Ἑρμαϊκή στήλη.

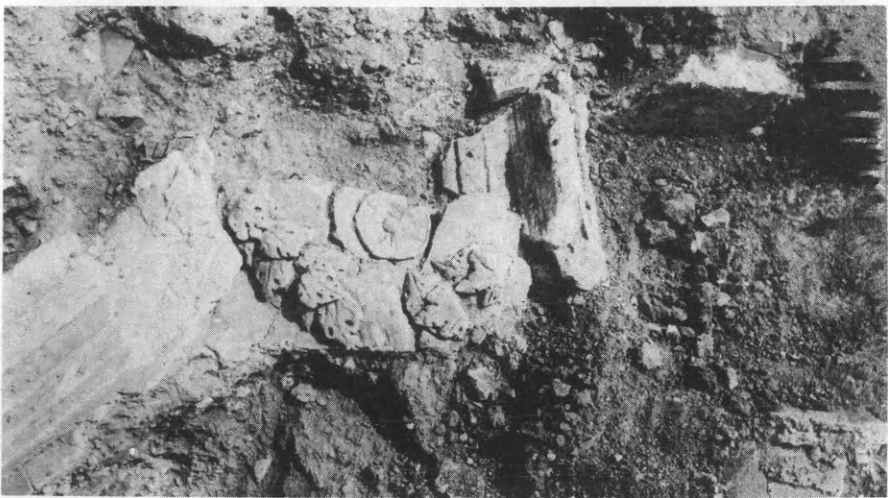
13. Ἐνεπίγραφον βάθρον ἀγάλματος.

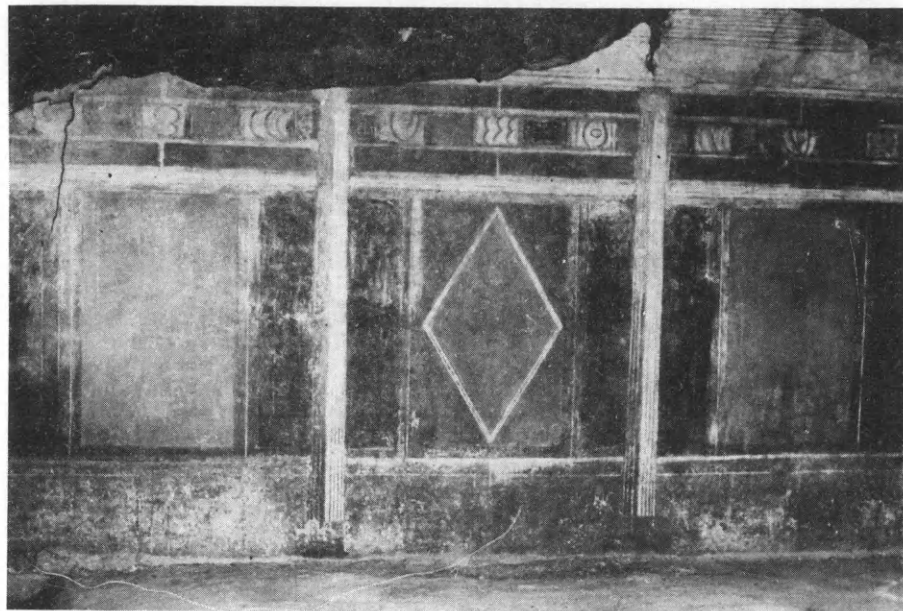
14. Ἀρχ. Ἀμφίπολις. Χρυσὸς δακτύλιος.

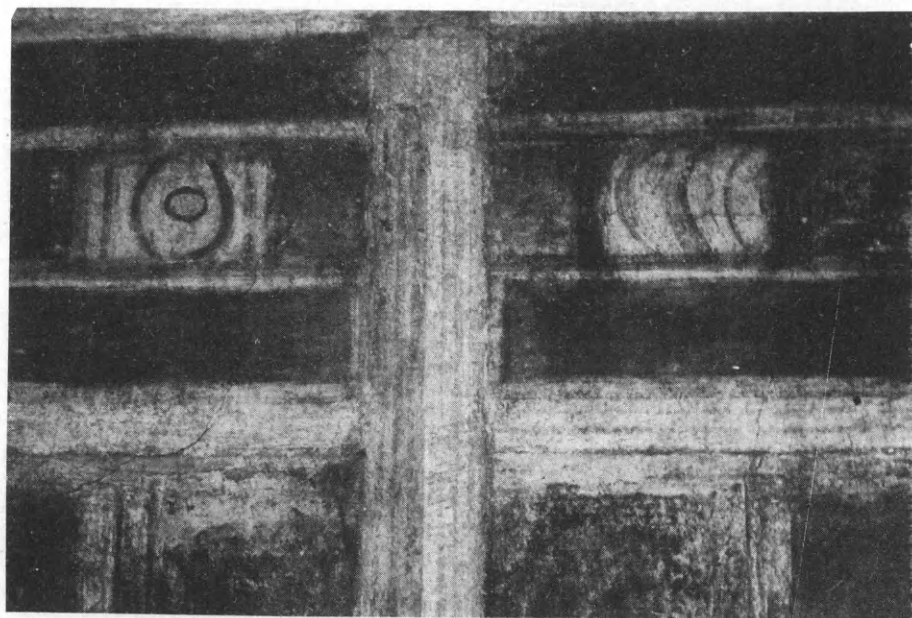
15. Ἀρχ. Ἀμφίπολις. Ζεῦγος καττυμάτων.

16. Ἀρχ. Ἀμφίπολις. Ἀρχιτεκτονικά μέλη.

17. Ἀρχ. Ἀμφίπολις. Τοιχογραφία δωματίου ἑλληνιστικῆς οἰκίας.

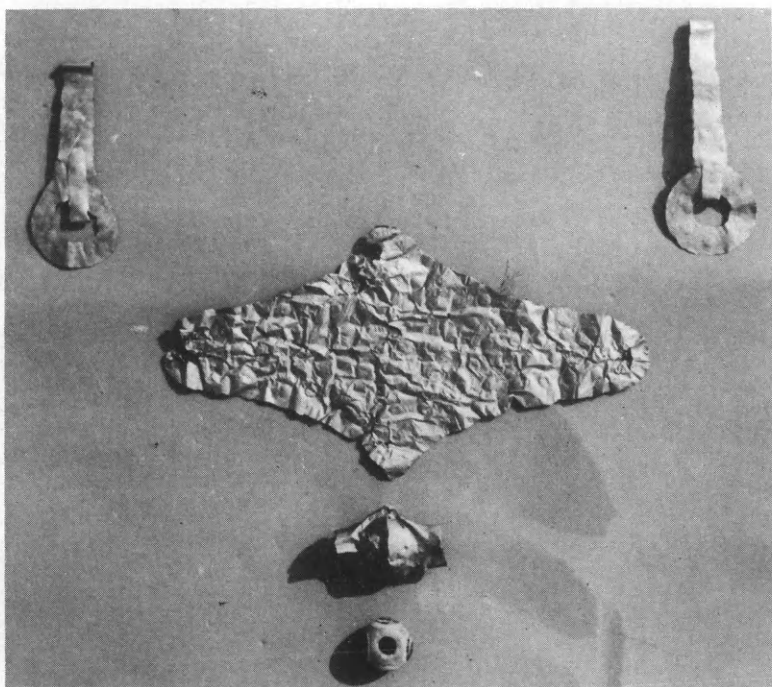
18. Ἀρχ. Ἀμφίπολις. Λεπτομέρεια τῆς ἀνωτέρω εἰκόνας.

19. Ἄρχ. Ἀμφίπολις. Χρυσοῦς στατήρ.

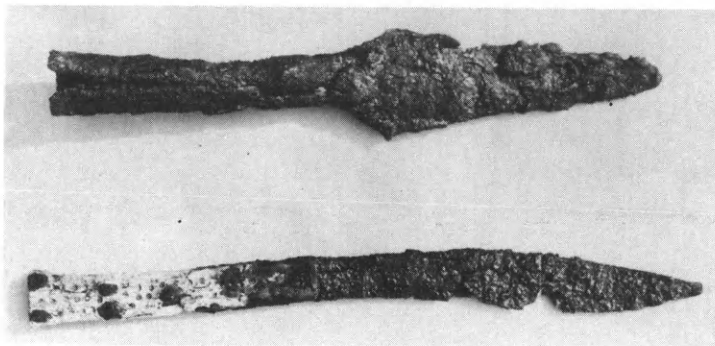

20. Ἄρχ. Ἀμφίπολις. Πρωτοκορινθιακὸς ἀρύβαλλος.

21. Ἄρχ. Ἀμφίπολις. Τύμβος Καστάς. Χρυσὰ κοσμήματα.

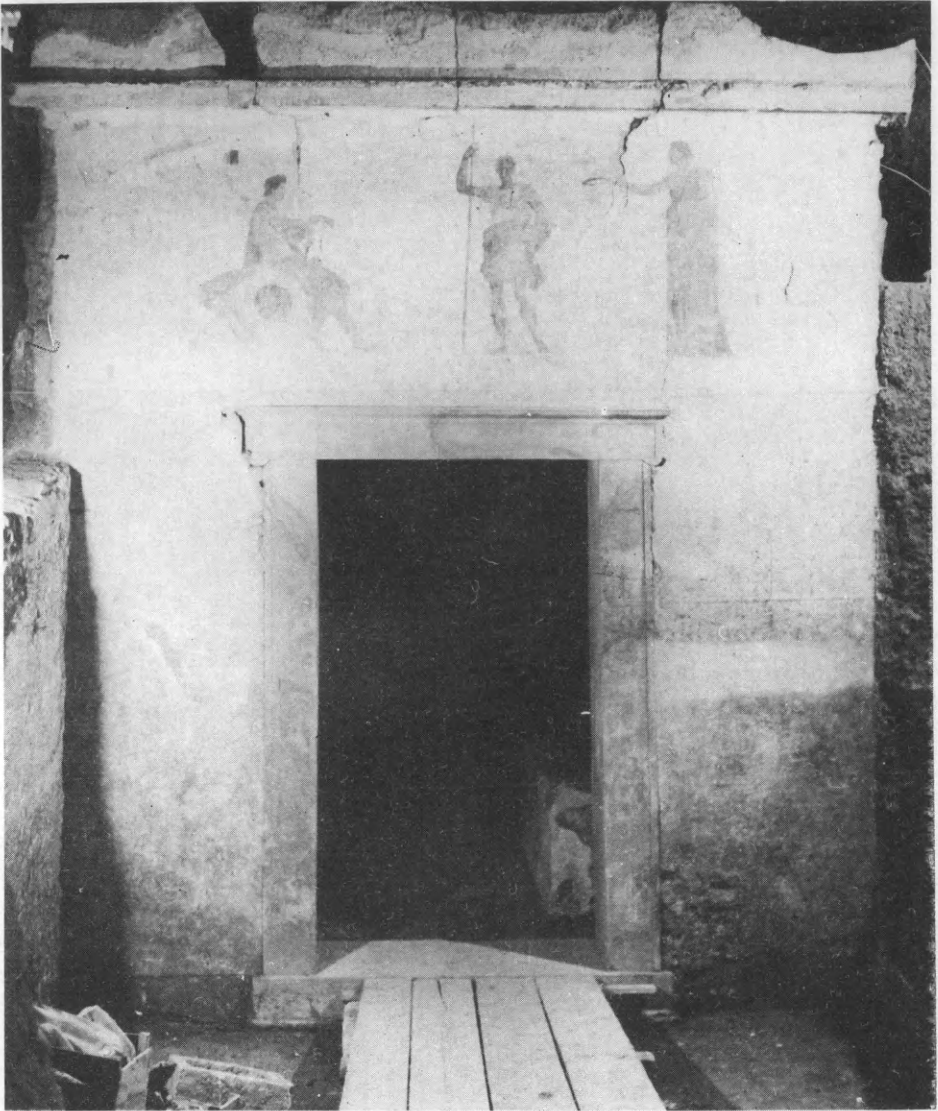

22. Ἄρχ. Ἀμφίπολις. Τύμβος Καστάς. Αἰχμὴ ἀκοντίου καὶ μαχαιρίδιον.

23. Βεργίνα. Μακεδονικὸς τάφος I.

24. Βεργίνα. Μακεδονικός τάφος III.

25. Βεργίνα. Βάσεις ἀναθηματικῶν ἀγαλμάτων τοῦ ναῖσκου.

26. Βεργίνα. Ἡ ἐπιγραφὴ εἰς τὴν βάσιν ἀναθηματικοῦ ἀγάλματος.

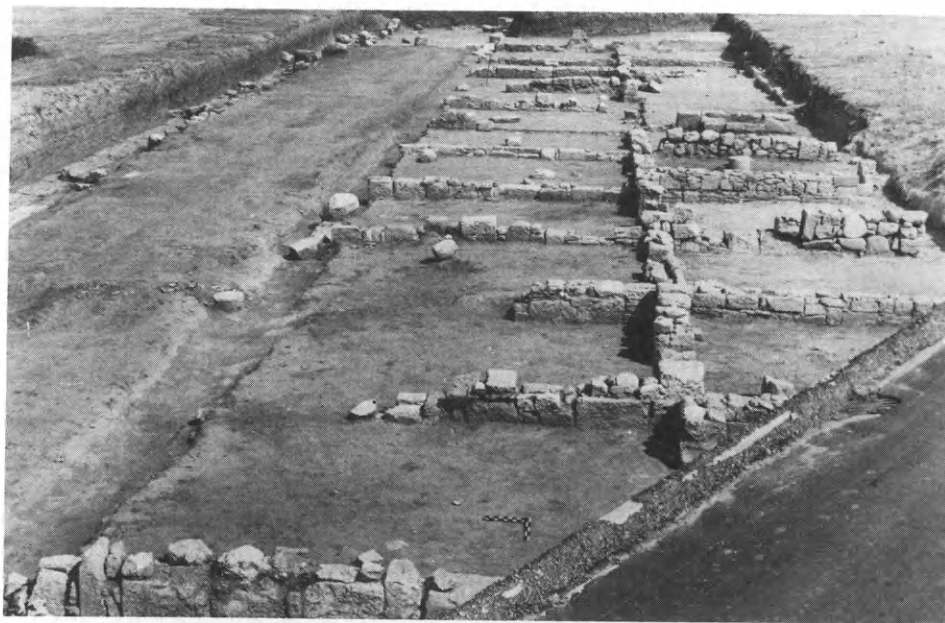
27. Βεργίνα. Θέατρον. Ἄνατ. τμήμα

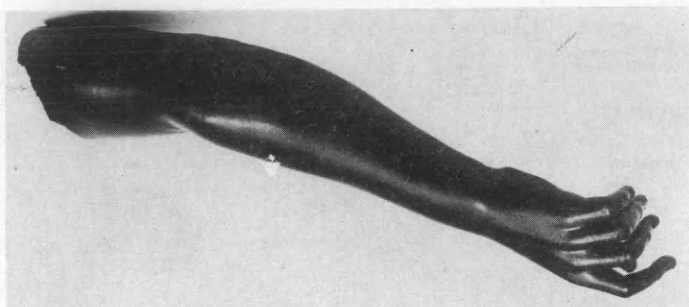
28. Βεργίνα. Θέατρον. Δυτ. τμήμα.

29. Πέλλα. "Αποψις περιστύλου αὐλῆς.

30. Πέλλα. Τὰ καταστήματα-ἐργαστήρια.

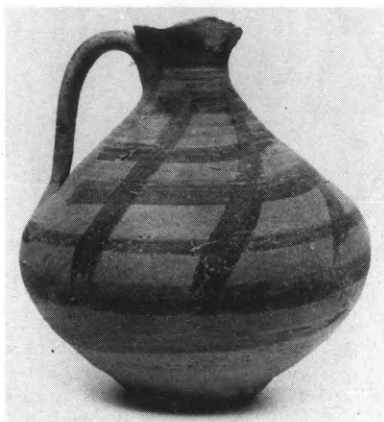
32. Πέλλα. Χάλκινον χέρι.

31. Πέλλα. Ἐργαστήριον κοροπλαστικής.

33. Πέλλα. Κεφαλή ειδωλίου.

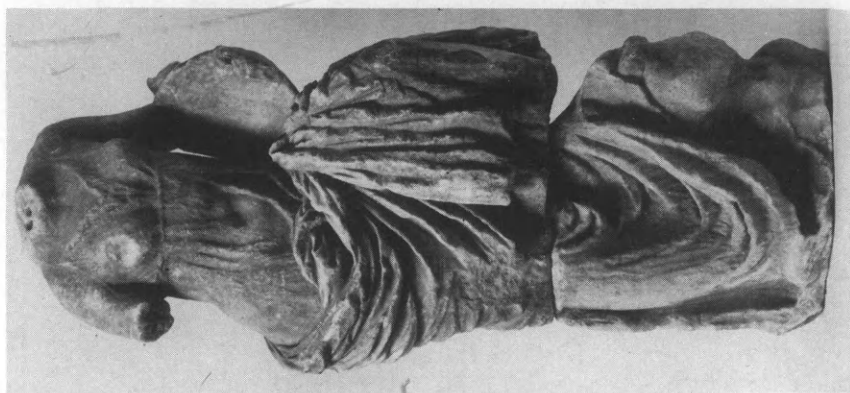

34. Σίνδος. Ὑστερογεωμετρικὸν ἀγγεῖον ἀπὸ τὸν ἀποθέτην.

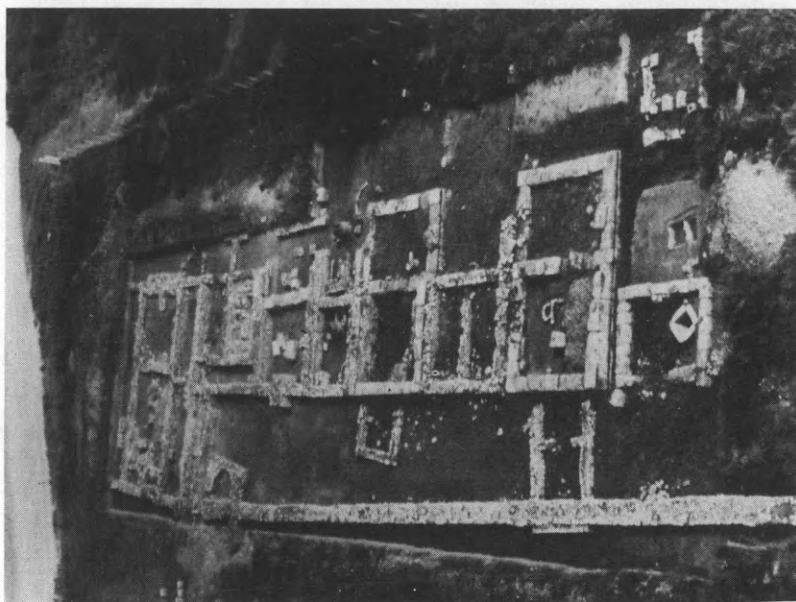

35. Σίνδος. Ἀποθέτης εἰς τὸ ἀνατ. μέρος τῆς τούμπας.

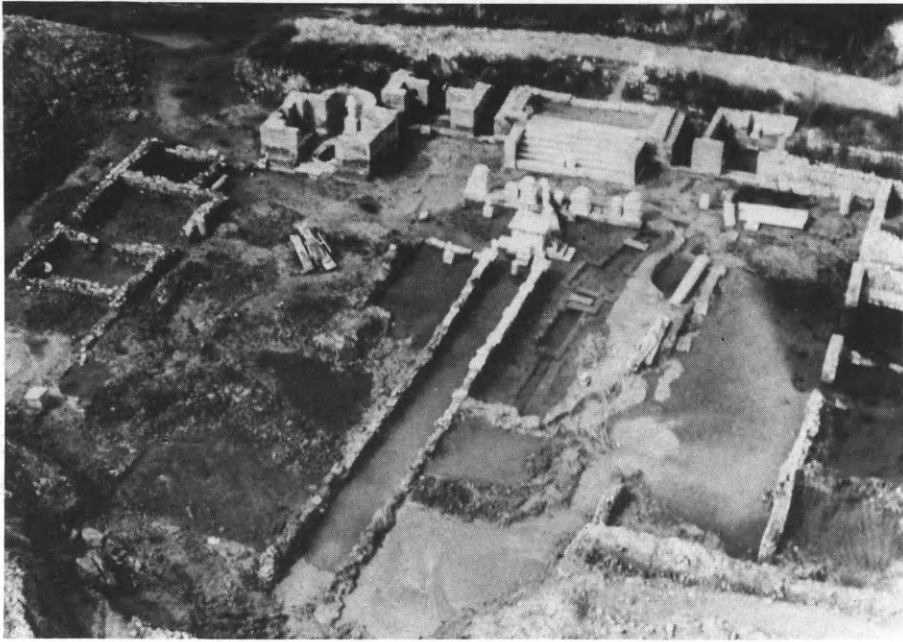

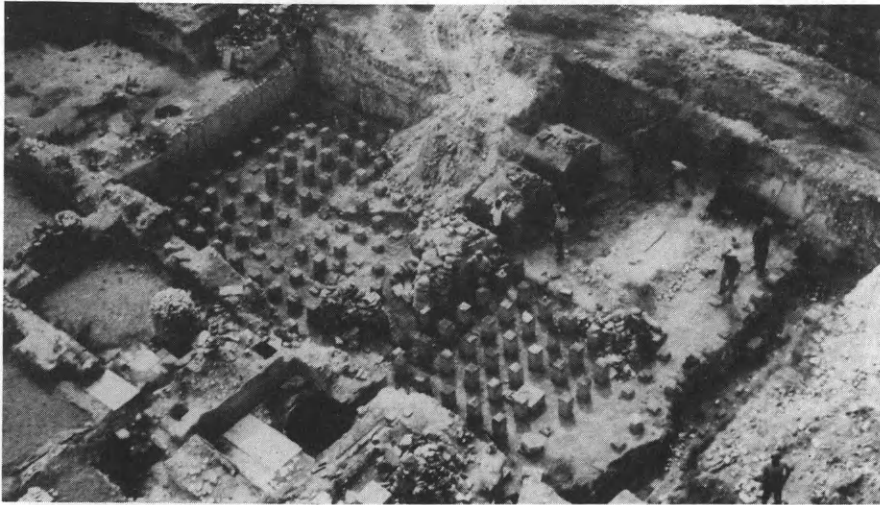
37. Δίον. Ἄγαλμα Τερψιόρης.

36. Δίον. Τὸ ἱερὸν τῆς Δήμητρος.

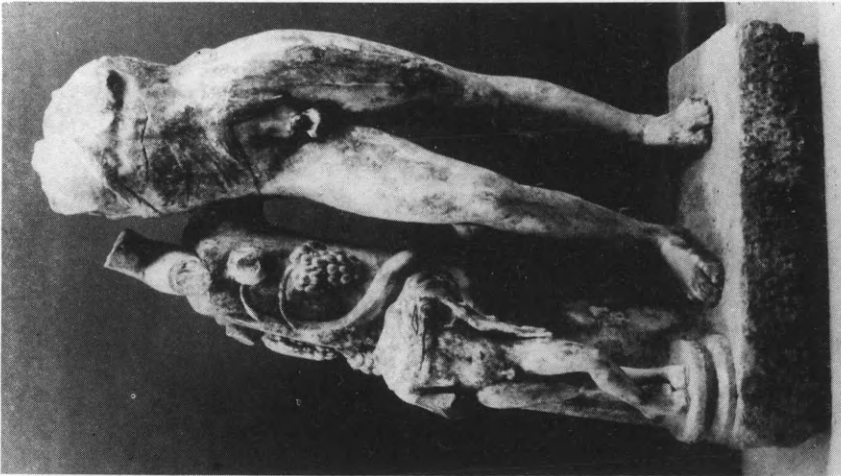

38. Δίον. Τὸ ἱερὸν τῆς Ἰσιδος.

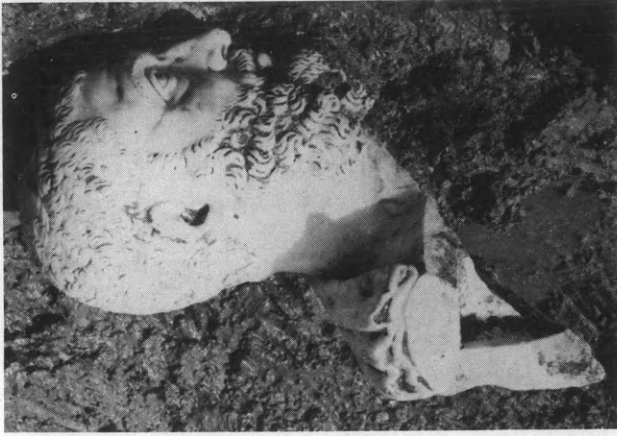

39. Δίον. Αἱ μεγάλοι θέρμαι.

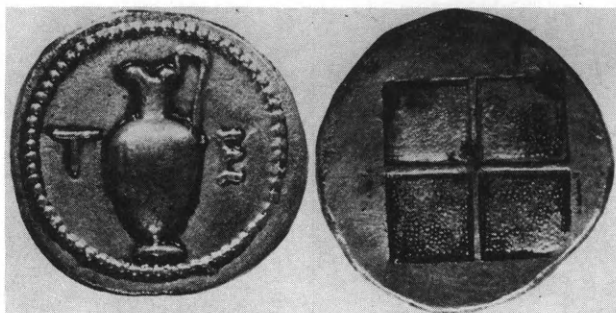

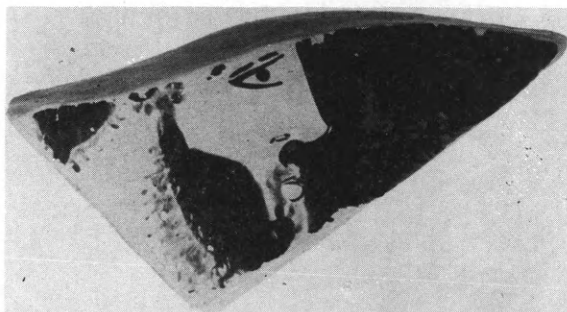
40. Δίον. "Άγαλμα Διονύσου.

41. Δίον. Κεφαλή φιλοσόφου.

42. Τορώνη. Ἄργυροῦν νόμισμα.

43-44. Τορώνη. Ὅστρακα ἐρυθρομόρφων ἀγγείων.

45. Τορόνη. Ἀναλημματικός τοῖχος.

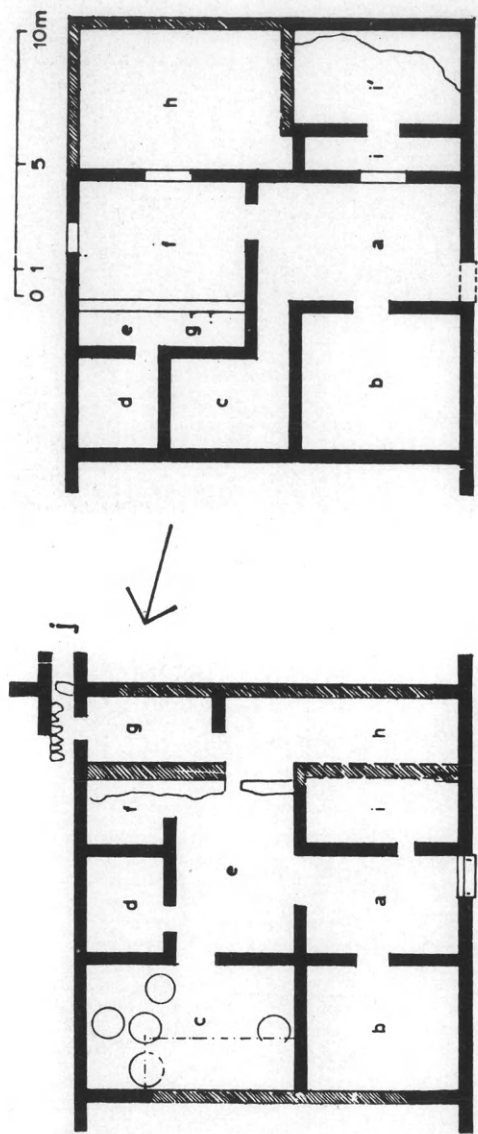
46. Τορόνη. Κλίμαξ τῆς δευτέρας οἰκίας.

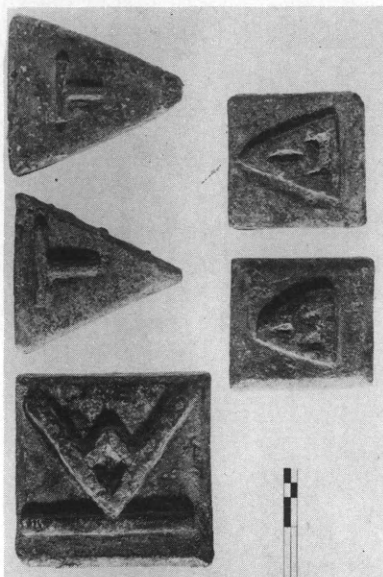
47. Τορόνη. Πρωτογεωμετρικός κιβωτιόσχημος τάφος.

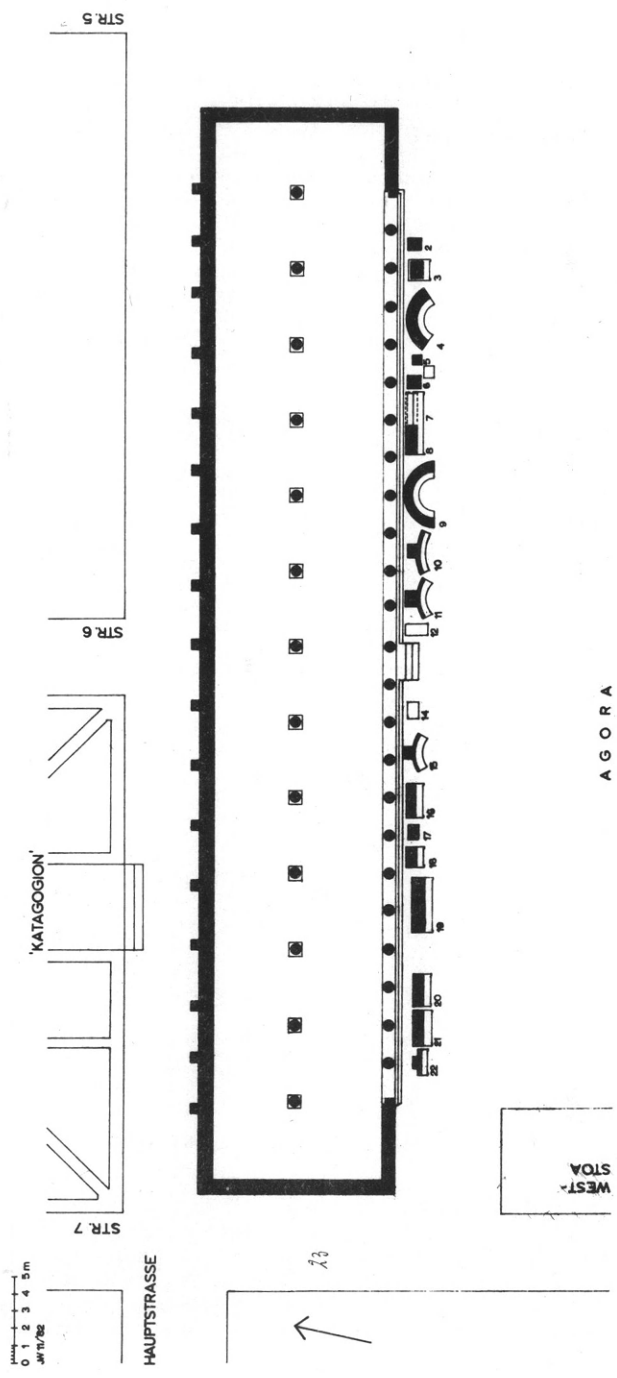
48. Κασσώπη. Οικία 14. Ἀριστερά τὸ πρόθυρον με τοὺς δύο λιθίνους στυλίσκους διὰ τὸ προστέγασμα.

49. Κασσώπη. Κάτοψις τῶν οἰκίων 6 καὶ 7.

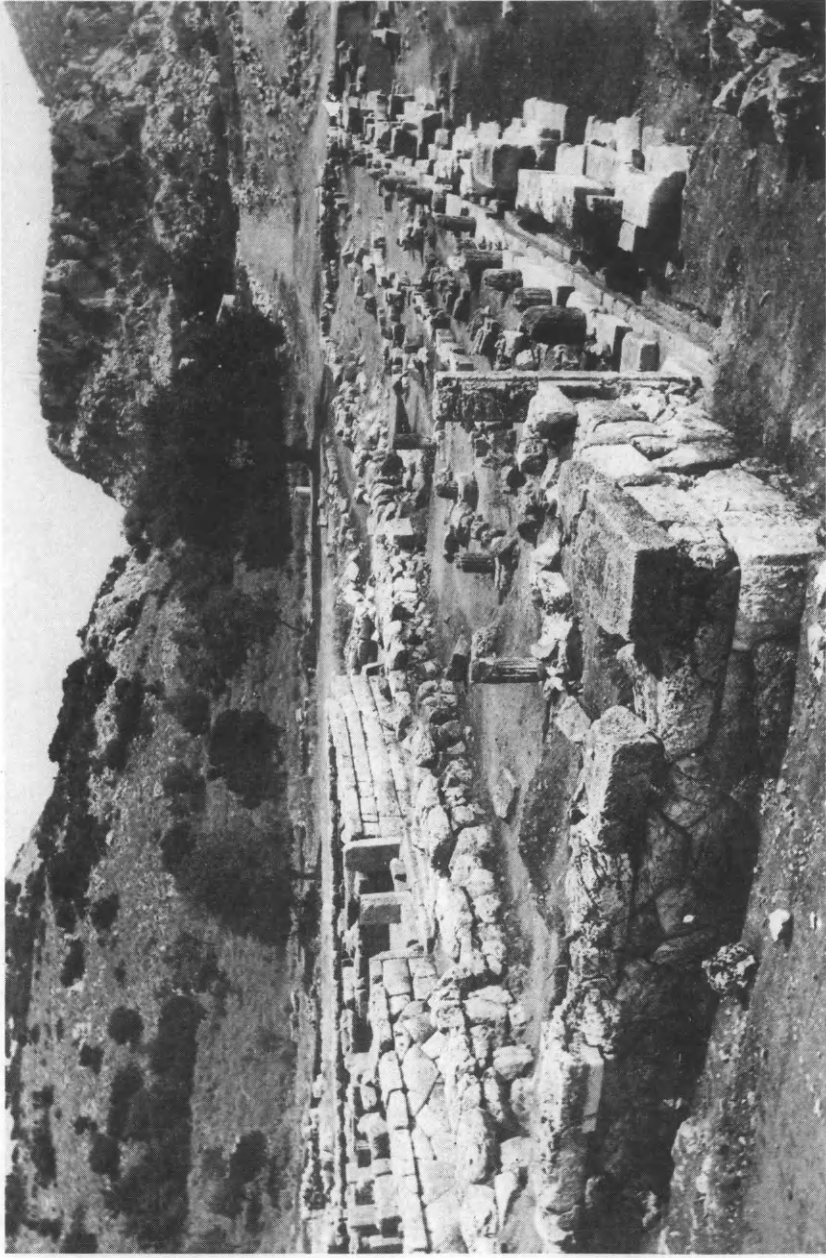

50. Κασσώπη. Χάλκινα σταθμά ἀπὸ τῆς οἰκίας 7 (ἄριστ.) καὶ 14.

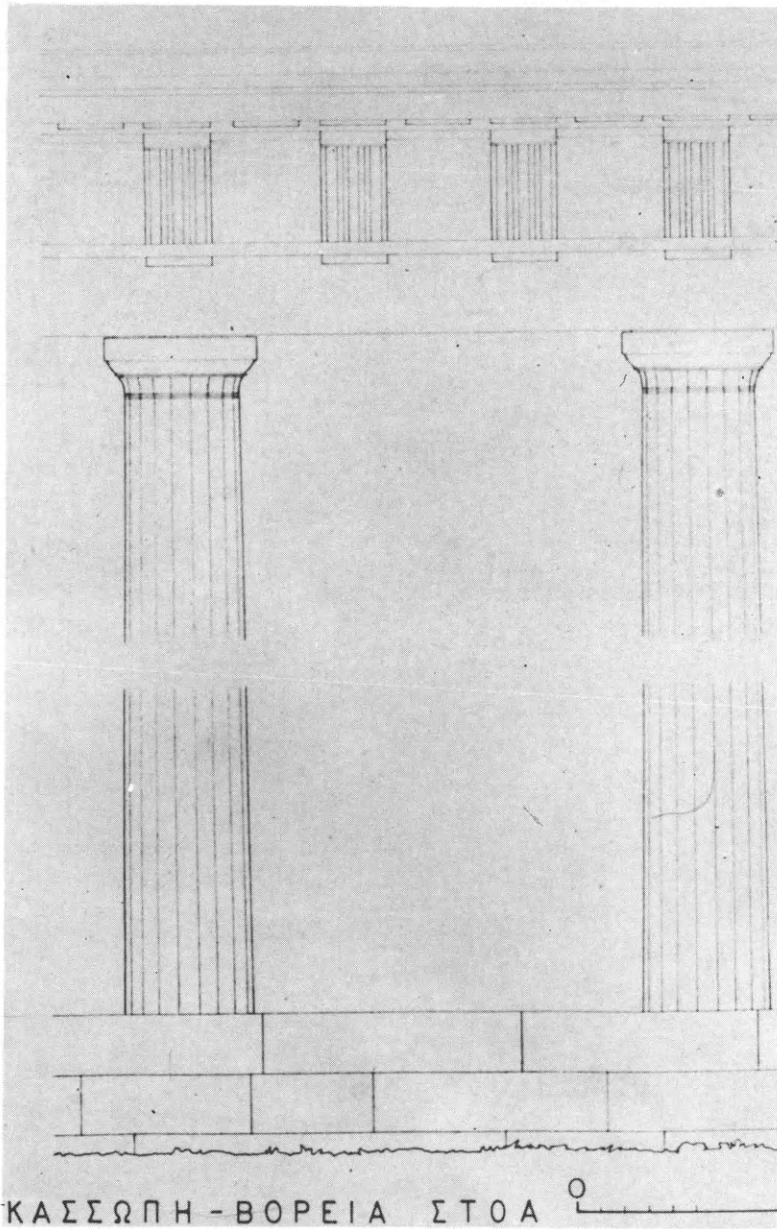
51. Κασσώπη. Κάτοπις τῆς Βορείου Στοῆς.

52. Κασσώπη. Ἡ Βόρειος Στράδ ἀπὸ Δ.

53. Κασσώπη. Ἀναπαράστασις ἀπὸ τὴν πρόσοψιν τῆς Βορείου Στοᾶς.

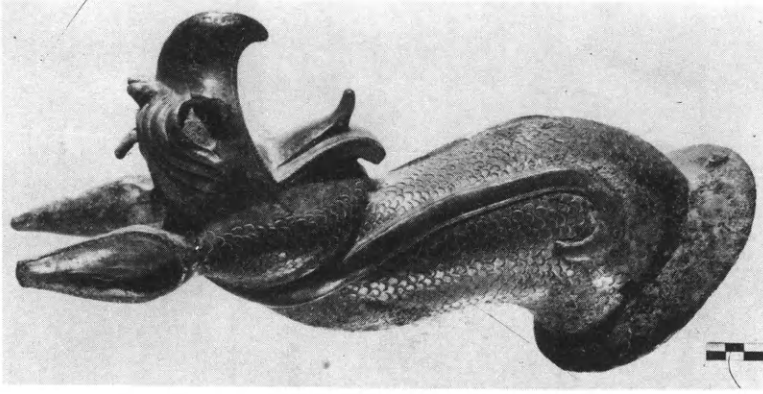
54. Κασσώπη. Τὰ ἀποκαλυφθέντα βάθρα.

55. Δωδώνη. Ἐποψις τοῦ οἰκοδομήματος ΟΙ ἀπὸ Δ.

56. Δωδώνη. Ἄργυρουν τετράδραχμον.

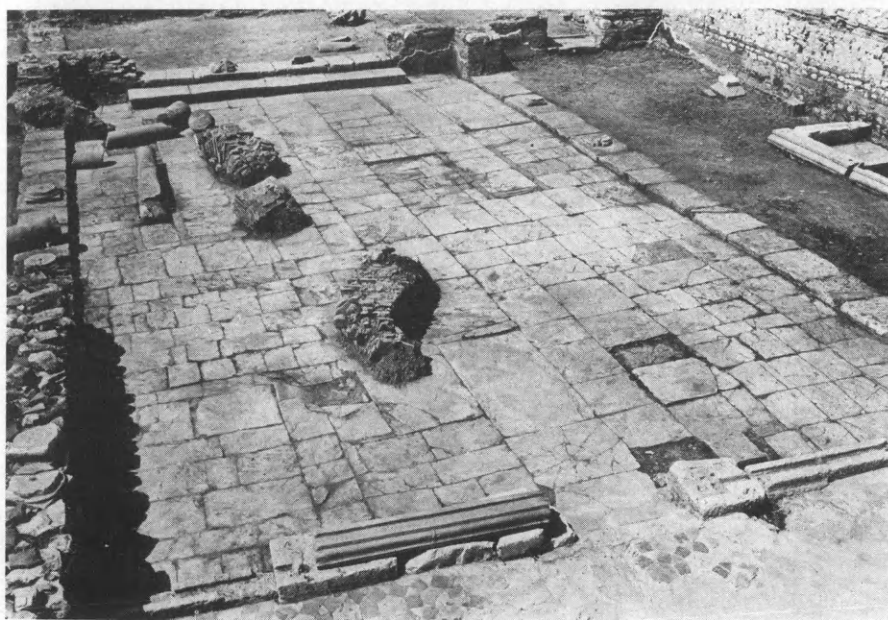
58. Δωδώνη. Χαλκή προτομή γρυπός.

57. Δωδώνη. Ἐνσφράγιστος κεραμῖς.

59. Ἐφύρα. Ὑποψηφία τῆς ἀνασκαφῆς.

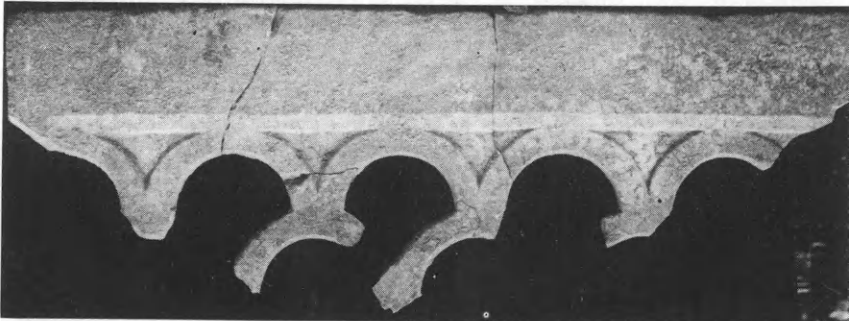
60. Μύτικας. Τὸ κεντρικὸν κλίτος ἀπὸ ΝΑ.

61. Μύτικας. Γραπτή μίμησις ὀρθομαμαράσεως.

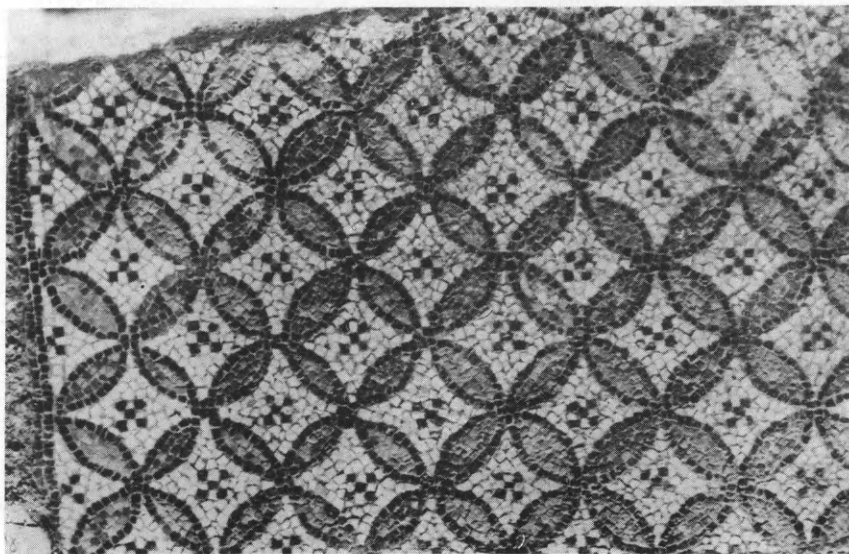

62. Μύτικας. Ἰωνικὸν κιονόκρανον.

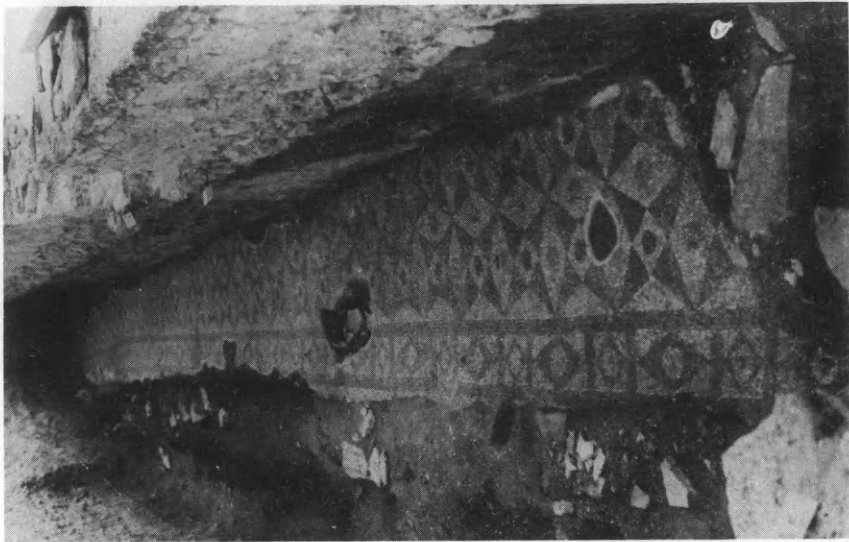

63. Μύτικας. Θραύσματα διατρήτου θωρακίου τοῦ τέμπλου

64. Φθιώτιδες Θήβαι. Τὸ ψηφιδωτὸν Δθ τοῦ
λουτρικοῦ συγκροτήματος.

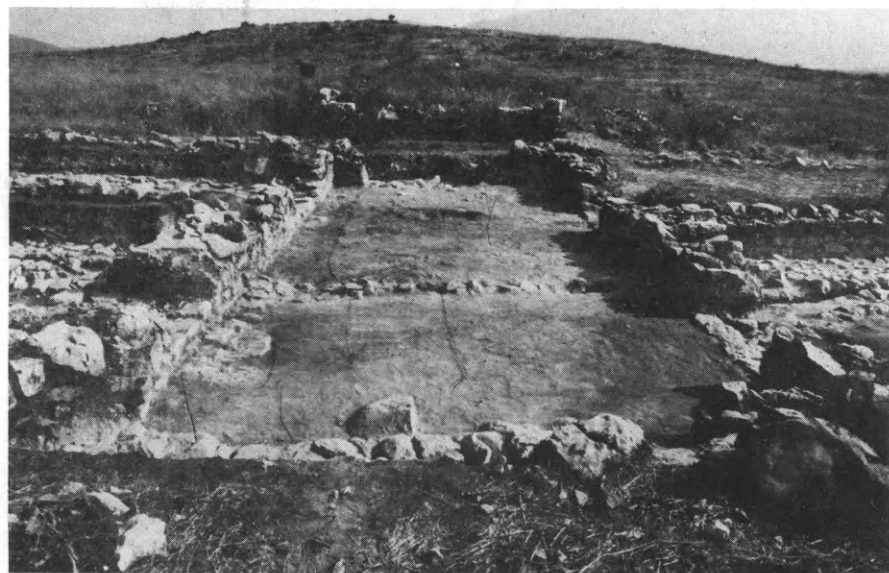

65. Φθιώτιδες Θήβαι. Τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον
Δε ἀπὸ ΒΔ.

66. Γλάς. Δωμάτιον Η5 από Δ.

67. Γλάς. Διάδρομος Η3 από Β.

68. Γλάς. Ἀρόταινα.

69. Γλάς. Δίωτος πρόχους.

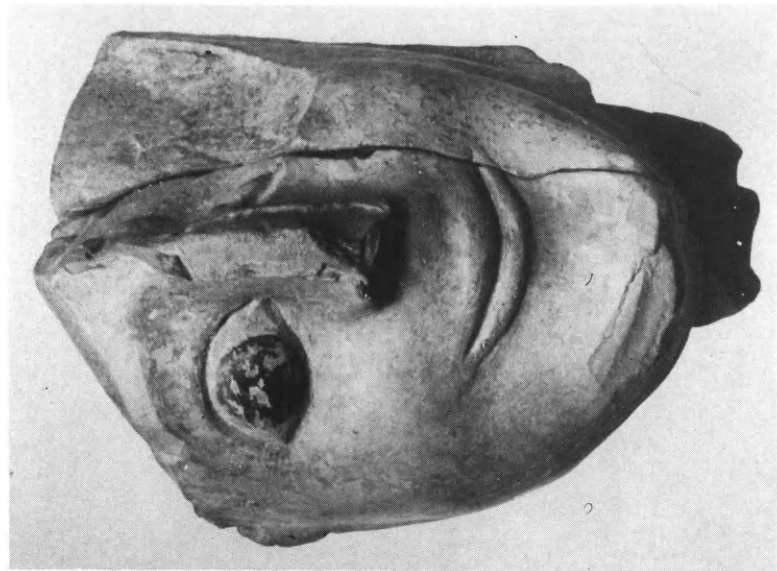
70. Γλάς. Ὦμος ψευδοστόμου ἀμφορέως.

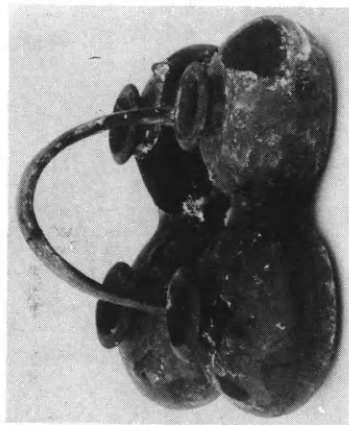
71-73. Τανάγρα. Κτερίσματα τάφου 127.

74. Τανάγρα. Ἀποθέτης τάφου 127.

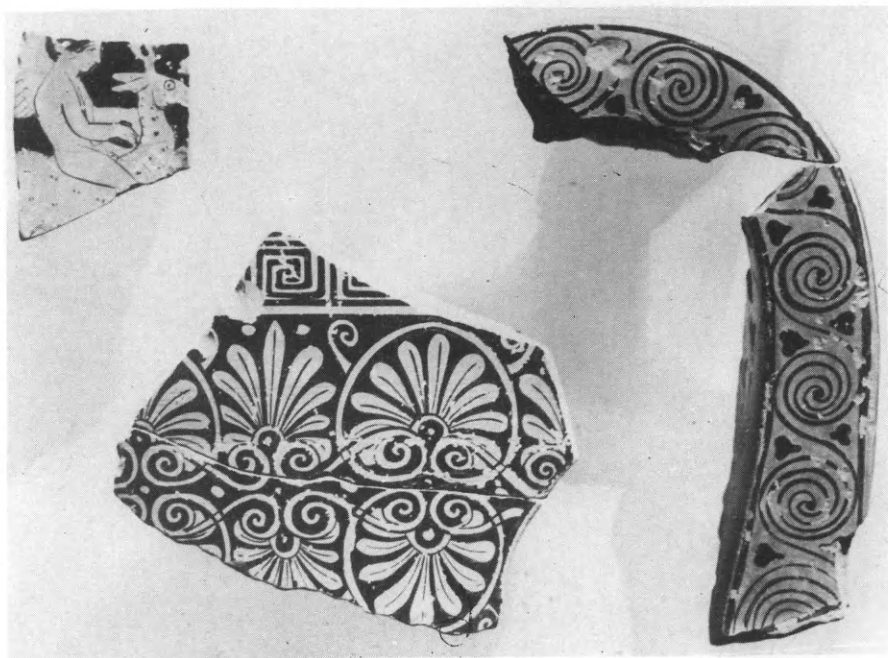
76. Ραμνοῦς. Πηλίνη κεφαλή σφίγγος.

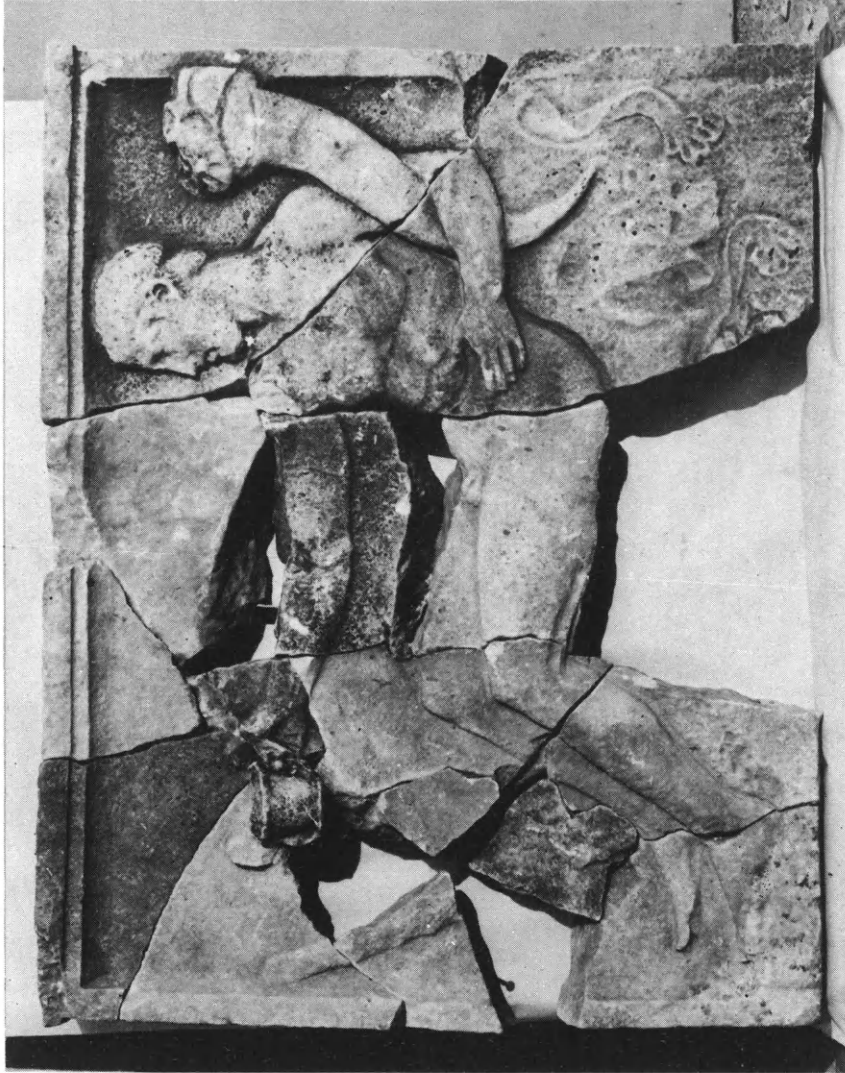
75. Τανάγρα. Κέρνος τάφου 130.

77. Ραμνοῦς. Σφράγισμα λακωνικοῦ καλυπτῆρος.

78. Ραμνοῦς. Τεμάχια ἐρυθρομόρφων ἀγγείων.

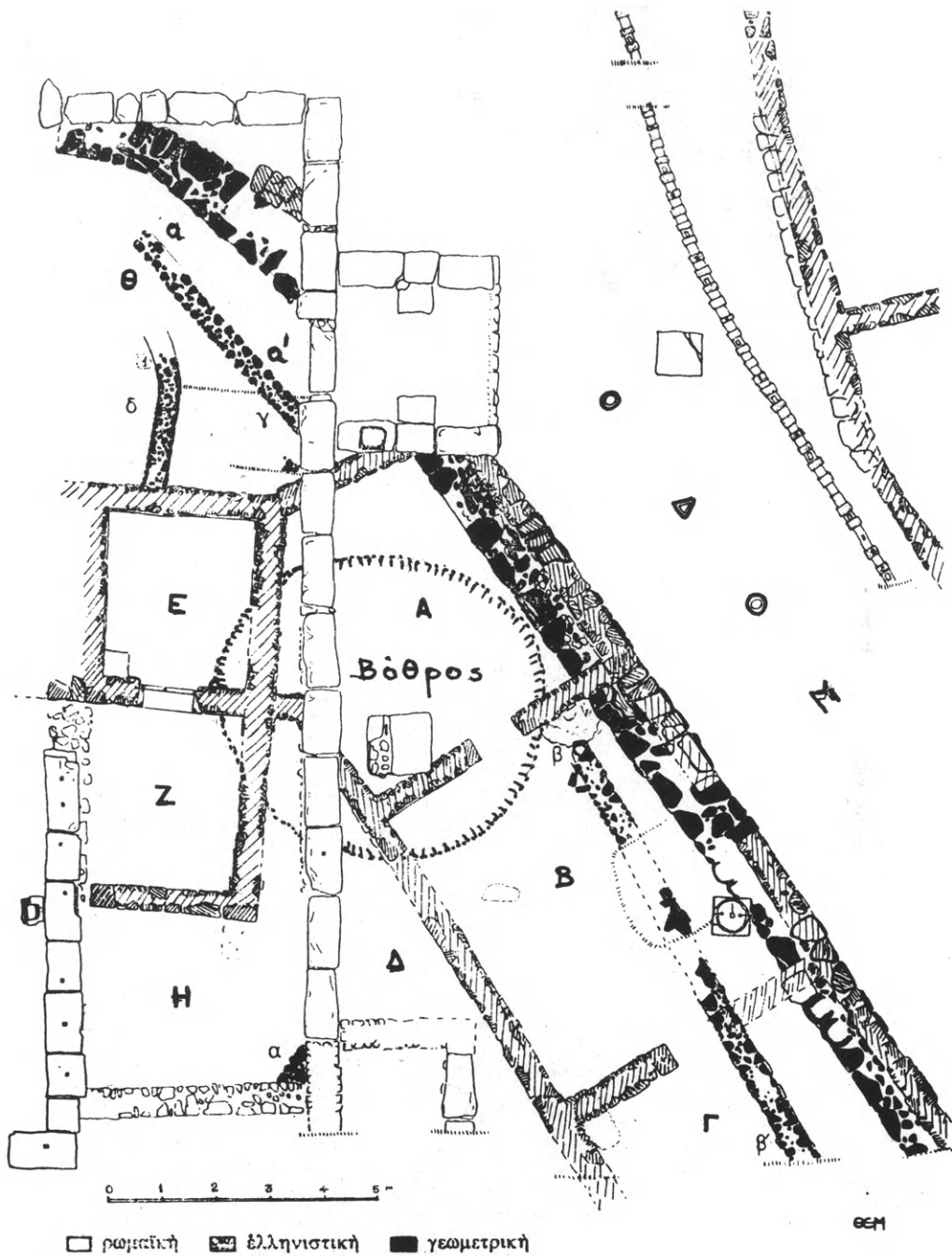
79. Ραμνούς, Ἄναγλυφον με παράστασιν Ἡρακλέους ἀναπαυομένου.

80. Ραμνοῦς. Ὁ ναῖσκος τοῦ Διογείτονος.

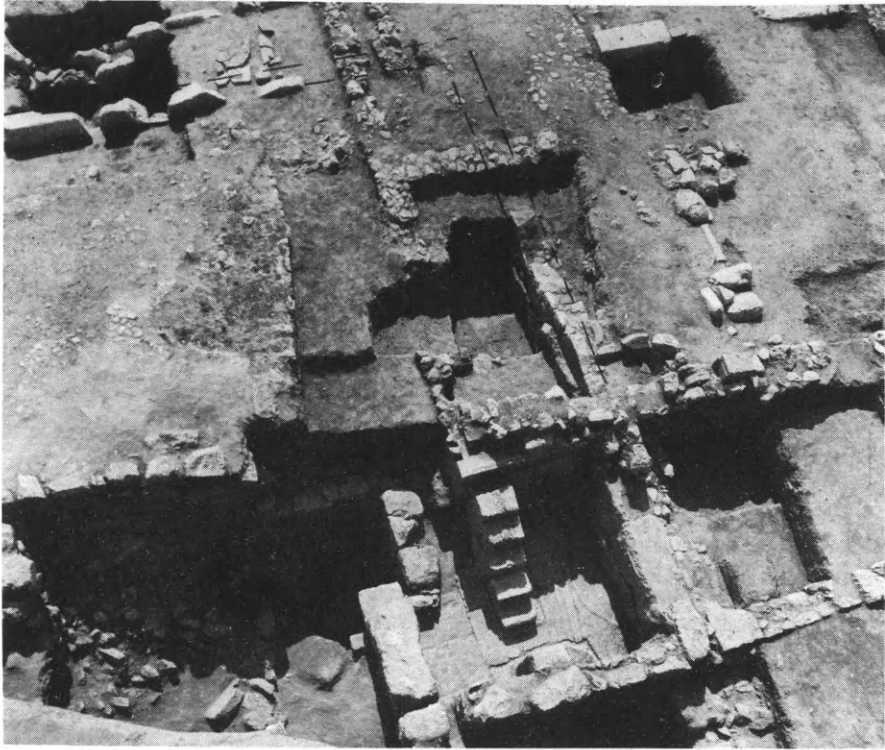
81. Ἐρέτρια. Σχέδιον τῆς ἀνασκαφῆς.

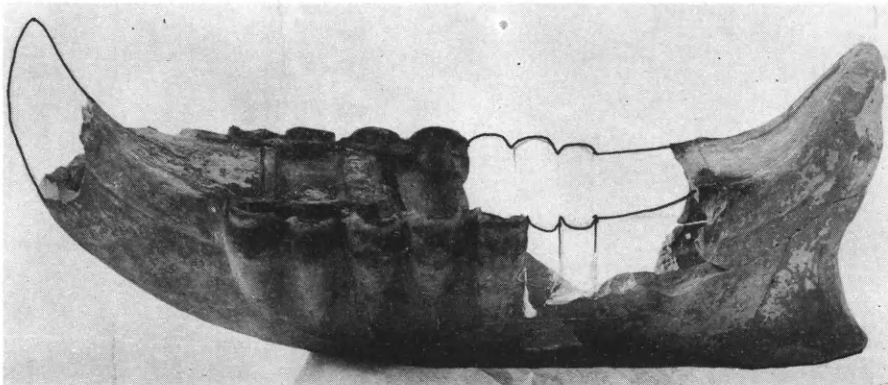
82. Ἐρέτρια. Ἐπάλληλοι στρώσεις πηλοχώματος καὶ ἄμμου.

83. Ἐρέτρια. Κεφαλὴ γυναικείας θεότητας.

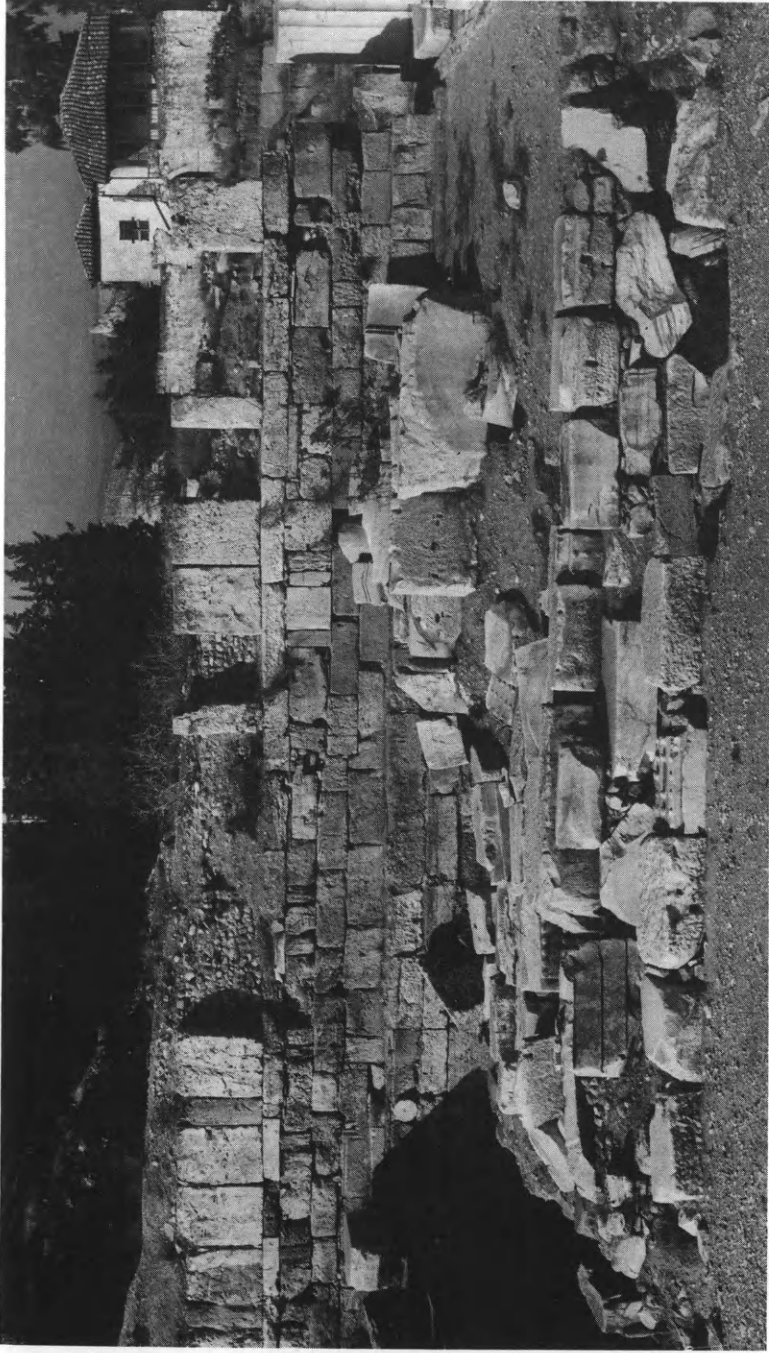
84. Ἐρέτρια. Τὸ ὑπόγειον μετὰ τὸ κλιμακοστάσιον.

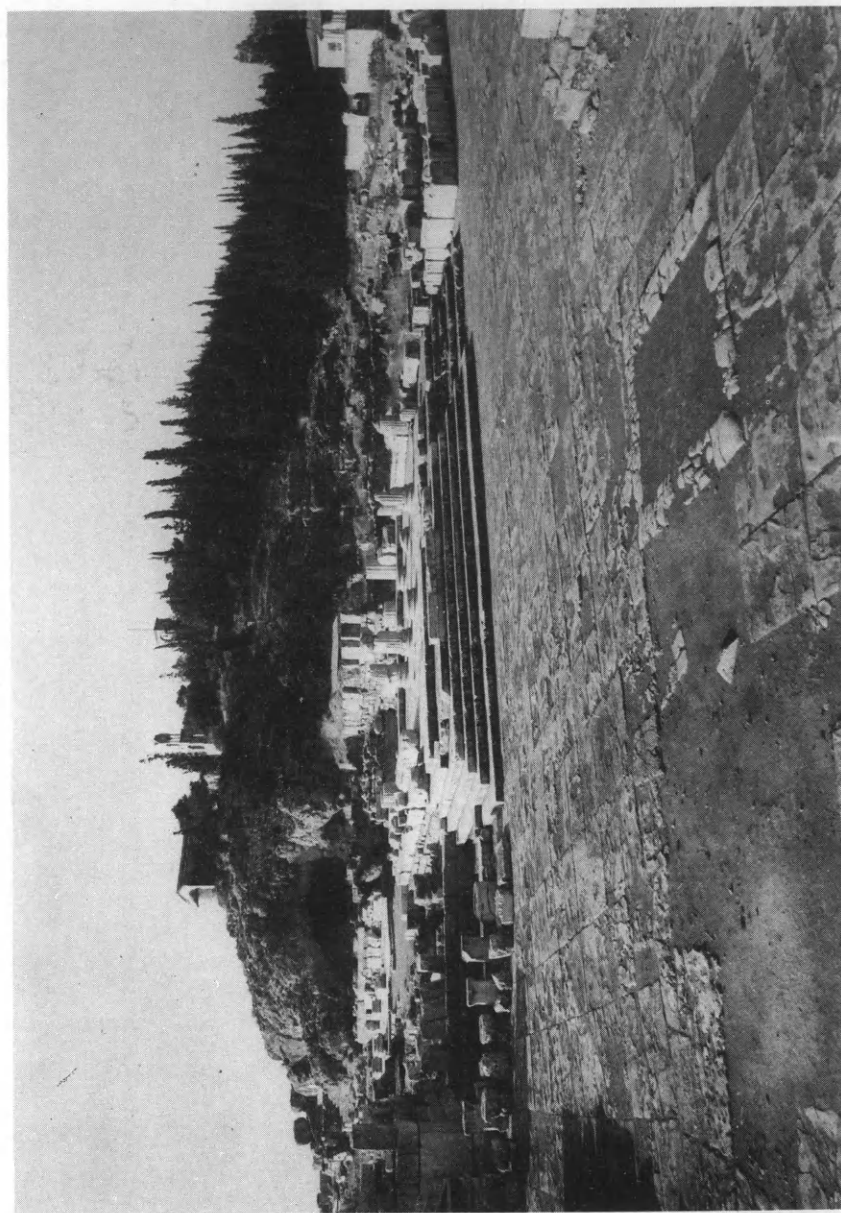
85. Ἐρέτρια. Πολύμυξος λυχνία εἰς σχῆμα πλοίου.

86. Ἐρέτρια. Τὸ σύμπλεγμα Ἀφροδίτης καὶ Ἔρωτος.

87. Ἐλευσίς. Ἐποψίς τῶν τεχνῶν.

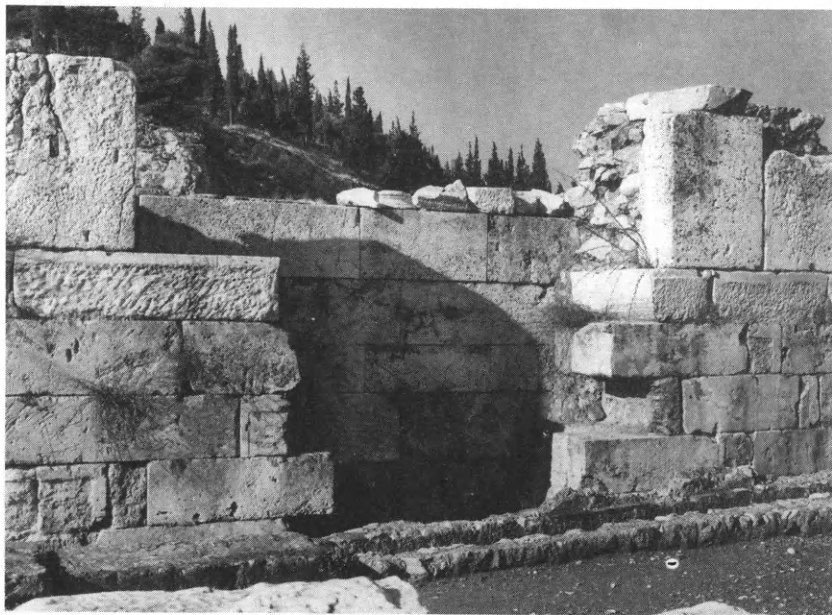

88. Ἐλευσίς. Ἐποψὶς τῶν Προπυλαίων.

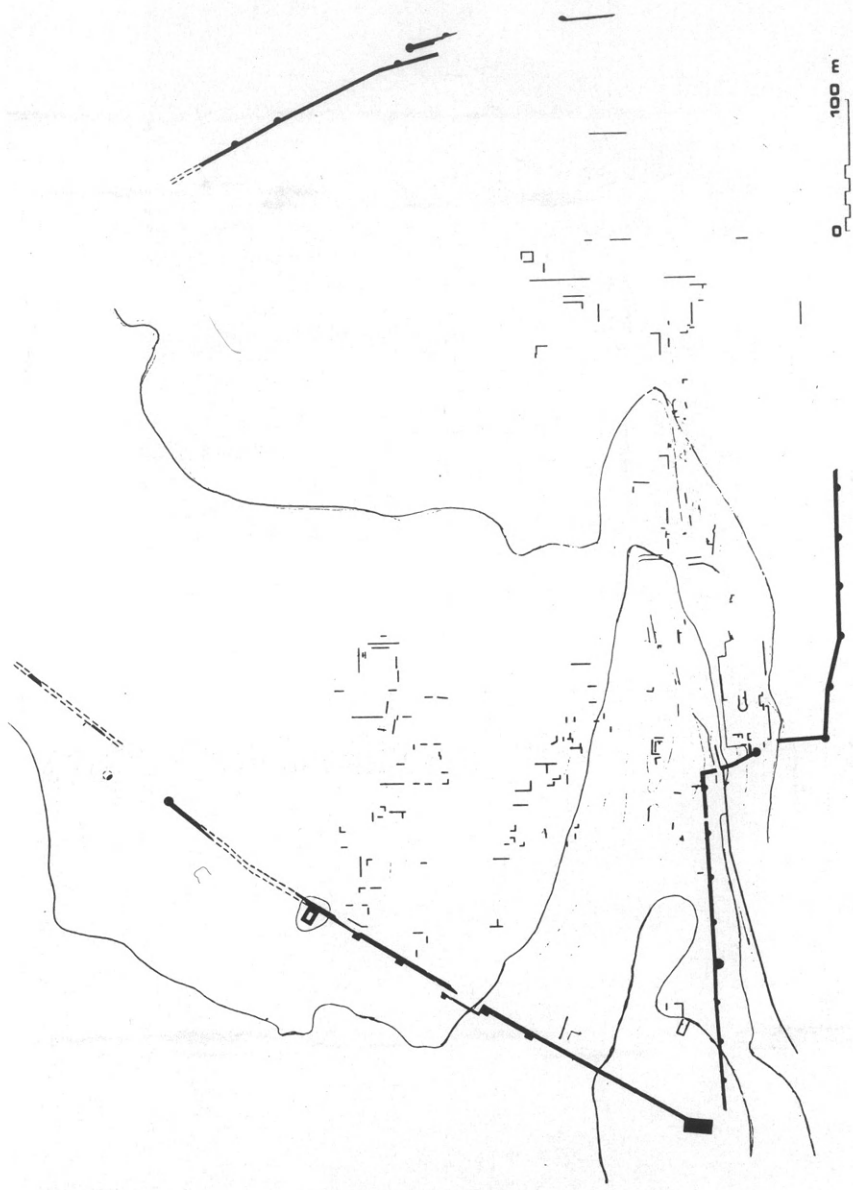

89. Ἐλευσίς. Λεπτομέρεια τῶν Προπυλαίων εἰς τὸ σημεῖον
ὅπου διεμορφώθη ἡ εἴσοδος τοῦ 3ου μ.Χ. αἰ.

90. Ἐλευσίς. Ἐνίσχυσις τοῦ ἀνατ. τείχους τοῦ Ἱεροῦ κατὰ τὸν 3ον μ.Χ. αἰ.

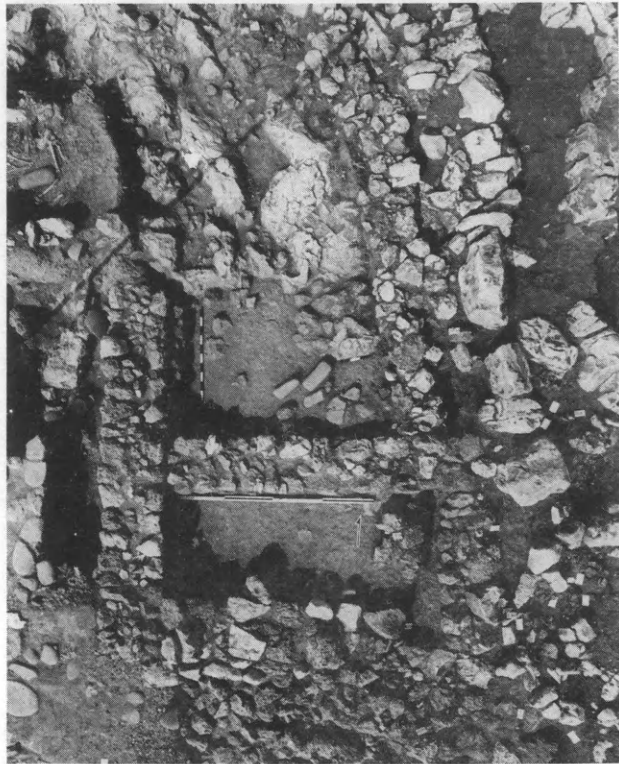
91. Στύμφαλος. Τοπογραφική αποτύπωση της περιοχής της αρχαίας πόλεως

92. Ήλις. Γενική άποψις τοῦ τομέως τοῦ κτιρίου Δ.

93. Ήλις. Τὸ κτίριον Δ.

94. Πυλία. Τὰ ΠΕ δομάτια.

95. Πυλία. Ἀνάγλυφα πλακίδια.

96. Πυλία. Μυλόλιθος και όστρα ζώων.

97. Ἐπίδauρος Λιμηρά. Λεπτομέρεια ἀπο τὴν ἔγερσιν τοῦ Λαζάρου.
Ναὸς Ταξιάρχου Ἁγ. Νικολάου (13ος αἰ.).

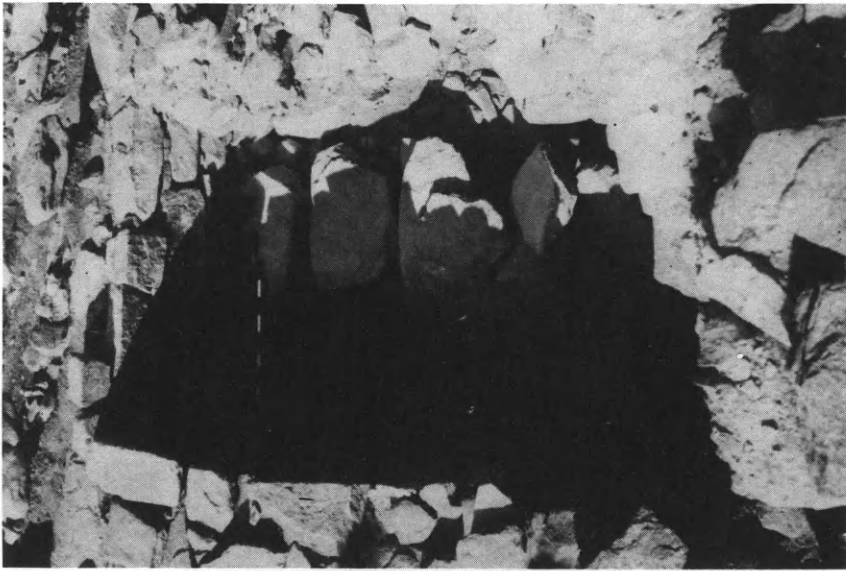

98. Ἐπίδauρος Λιμηρά. Ἁγιος
Γρηγόριος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου
Κάτω Καστανιάς.

99. Ἐπίδauρος Λιμηρά. Θεοτόκος
Δεήσεως εἰς τὸν νάρθηκα τοῦ
ναοῦ τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου Κάτω Κα-
στανιάς.

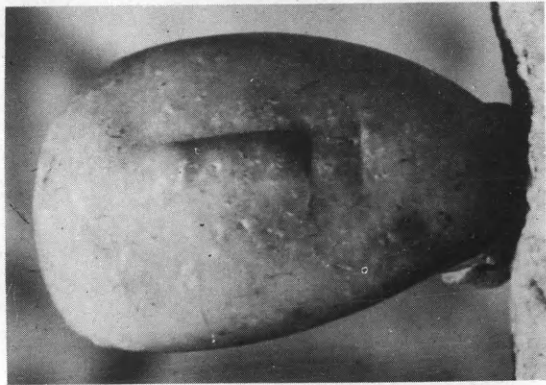

100. Πάρος. Ἀγωγός πρώτης ἀποθήκης.

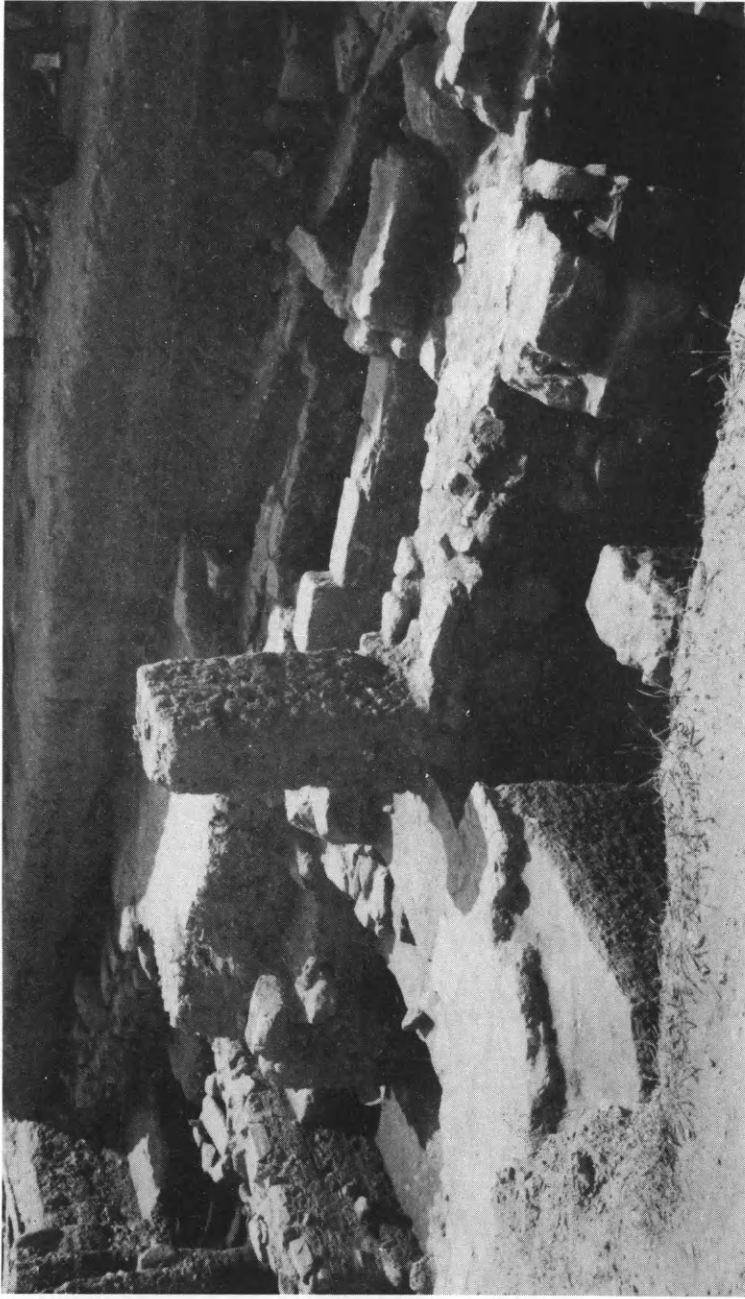
101. Πάρος. Ὑπόγειος διάδρομος. Στρώσις καταστροφῆς.

102. Πάρος. Κεφαλή πρωτοκυκλαδικού
είδωλιου.

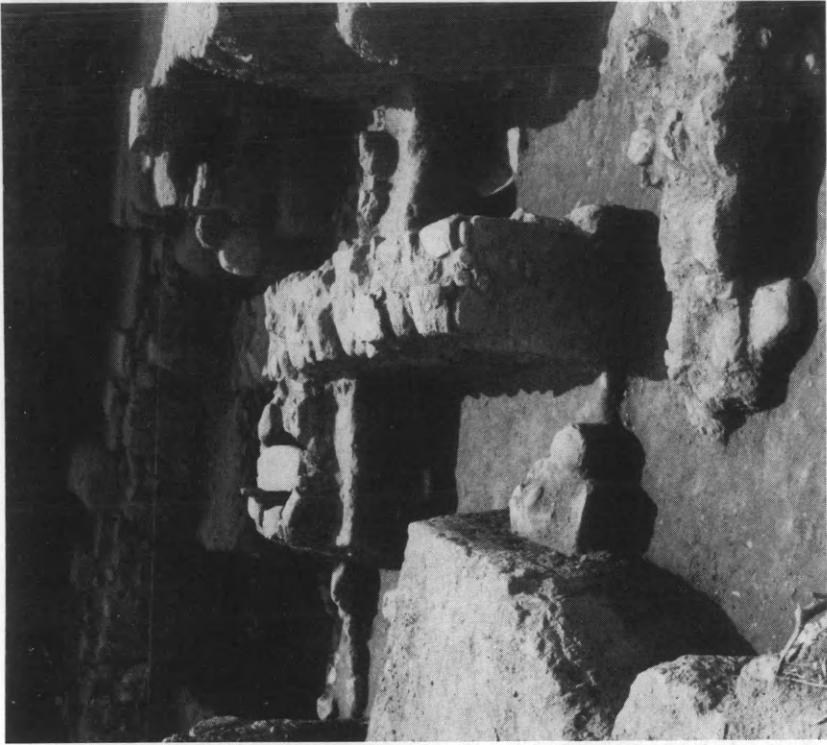
103. Νάξος. Αί δεξαμεναι του βυροδοψειου.

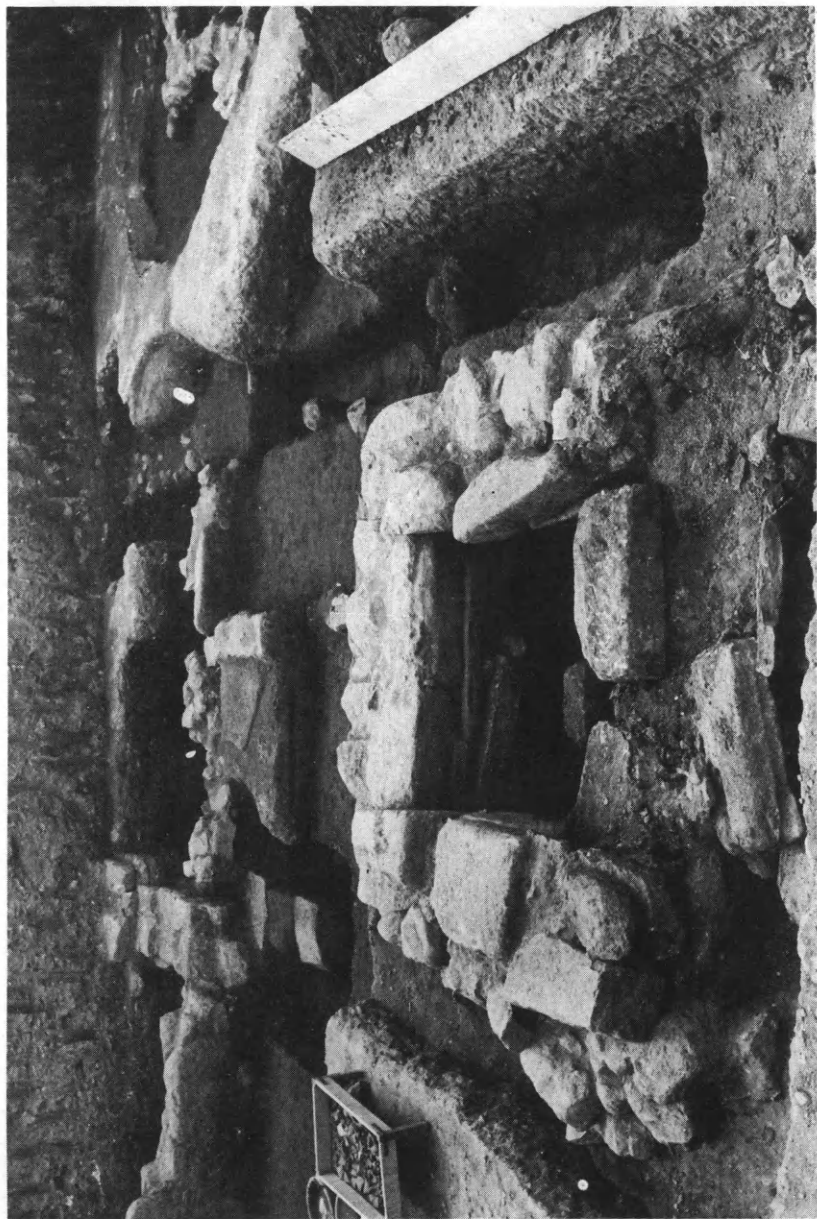
104. Νάξος. Ἡ ἀνασκαφή τῆς Γρόττας. Δεξιὰ τὰ μεταγενέστερα κτίσματα, ἄνω ἀριστερὰ τὰ ἐλληγιστικὰ καὶ γεωμετρικὰ θεμέλια.

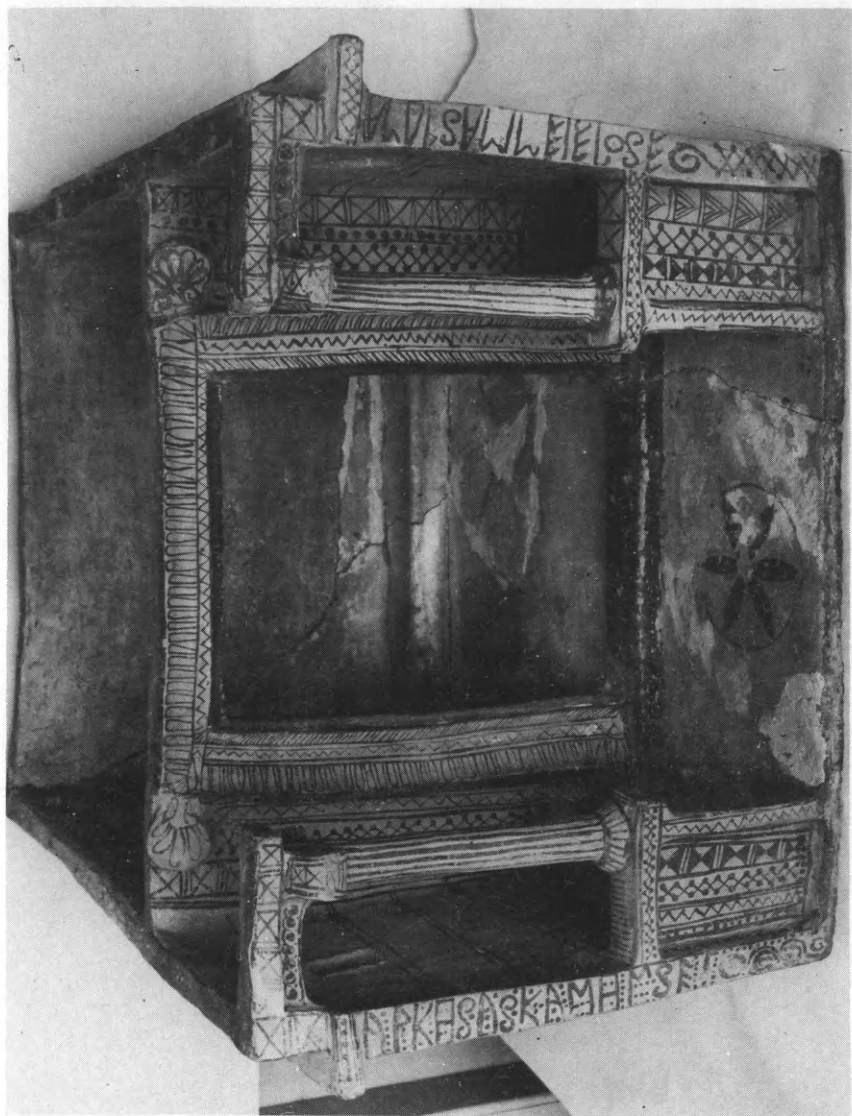
105. Νάξος. Τεμάχιον πρωτογεωμετρικού κρατήρος από την επίχωση.

106. Νάξος. Ἡ διαδοχὴ τῶν ἐποχῶν εἰς τὴν Γρότταν.

107. Νάξος. Λείψανα τῆς ὑστερας ἀρχαιότητος εἰς τὸ οἰκόπεδον Πορτικιάν.

108. Σελλάδα Θήρας. Πήλινον ὁμοίωμα οἰκίας.

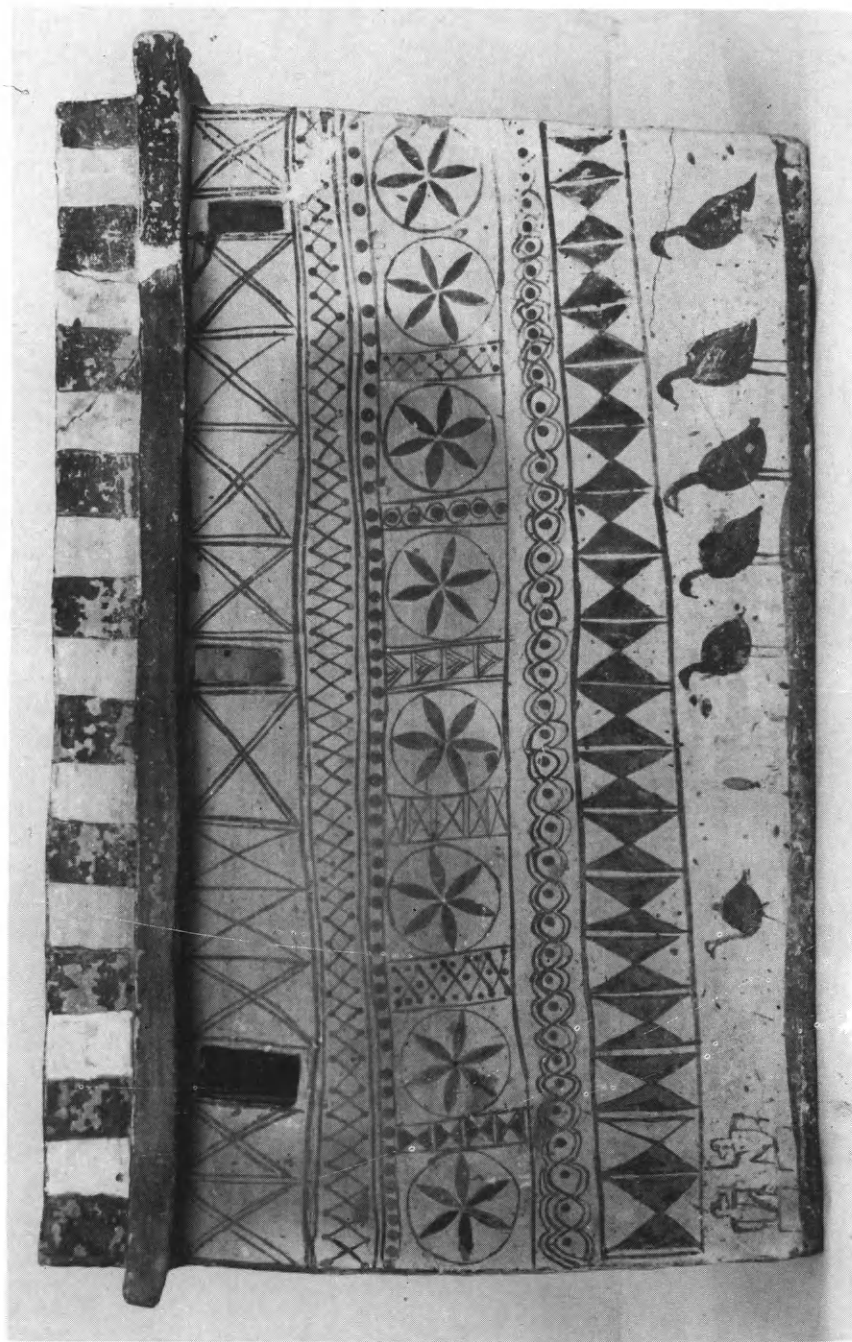

109. Σελλάδα Θήρας. Πηλινον ὁμοίωμα οἰκίας.

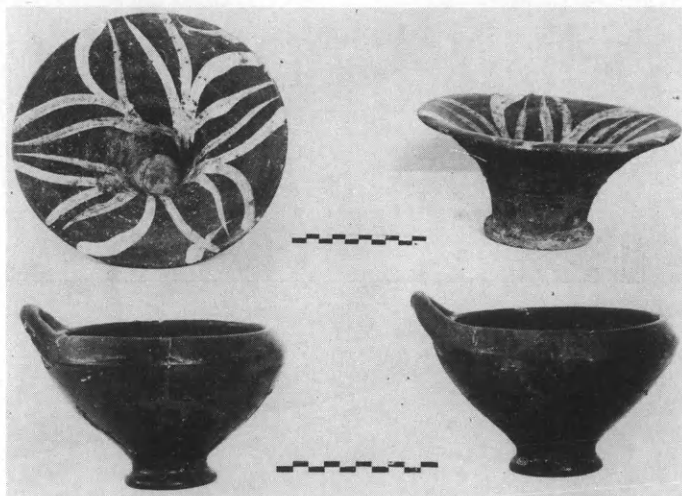
110. Σελλάδα Θήρας. Πήλινον ὁμοίωμα οἰκίας.

111. Σελλάδα Θήρας. Πήλινον ὁμοίωμα οἰκίας.

112. Ἀκρωτήρι Θήρας. Ἀνατολικὸν ἐρμάριον.

113. Ἀκρωτήρι Θήρας. Ἀγγεῖα ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Οἰκίαν.

114. Ἀκρωτήρι Θήρας. Τοιχογραφία.

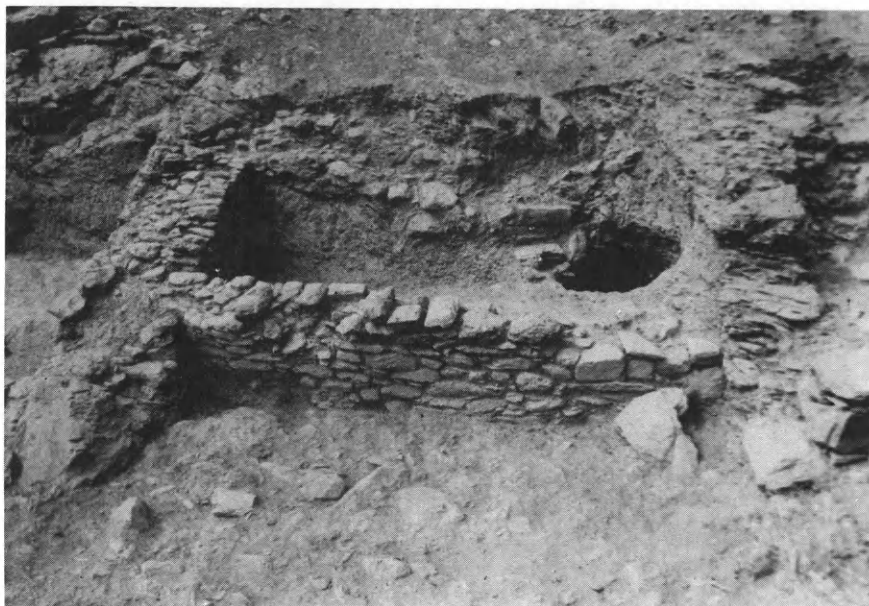

115. Μινώα. Πηλίνη κεφαλή κατά χώραν.

116. Μινώα. Ἡ ἀνωτέρω κεφαλή.

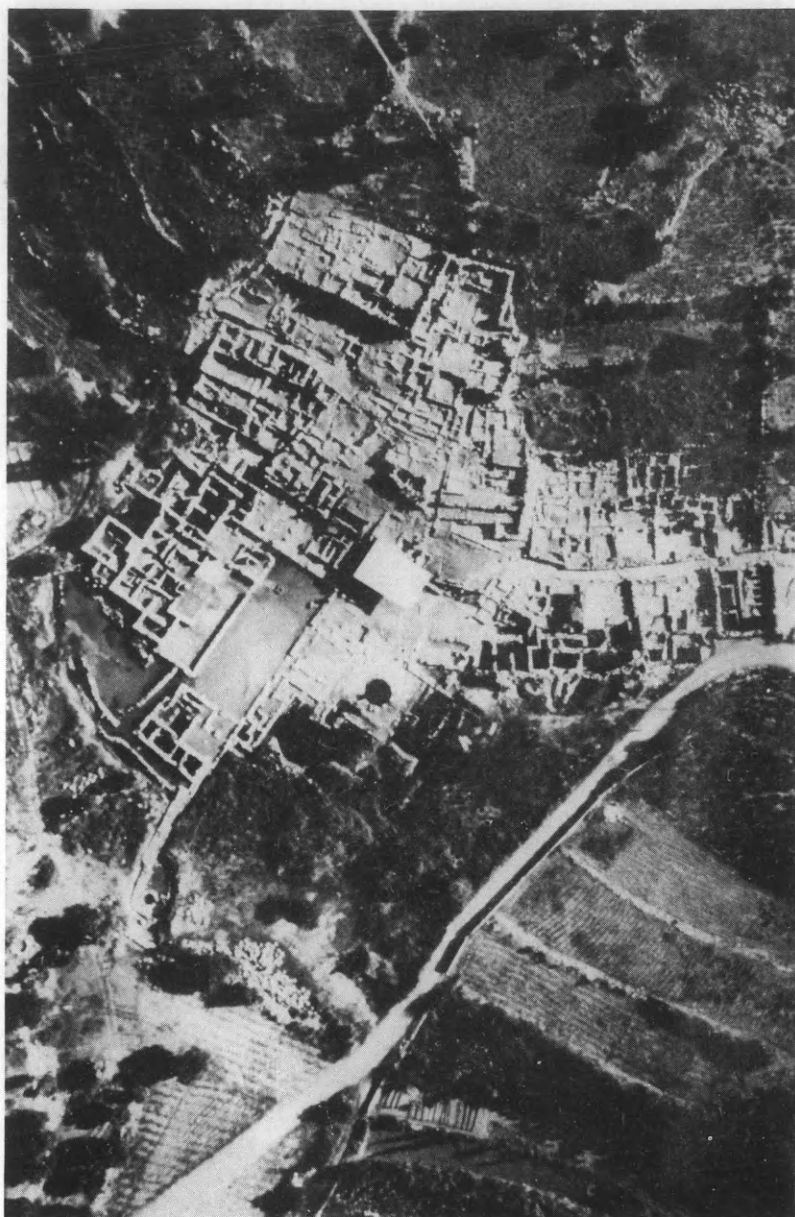

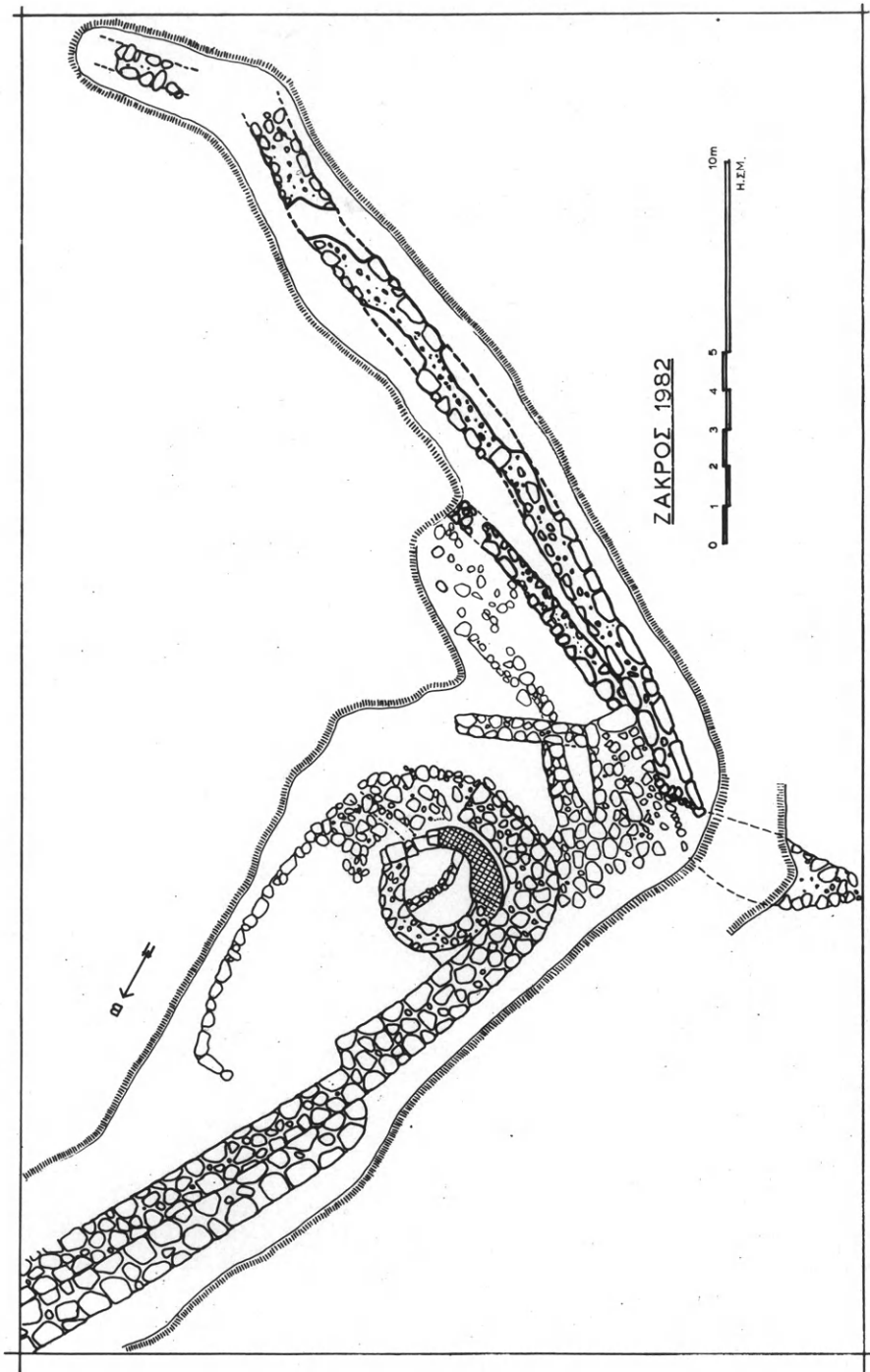
117. Μινώα. Κτίσμα λαξευμένον εις τὸν φυσικὸν βράχον.

118. Μινώα. Κτίσμα λαξευμένον εις τὸν φυσικὸν βράχον.

119. Ζάκρος. Ἀεροφωτογραφία τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου (1982).

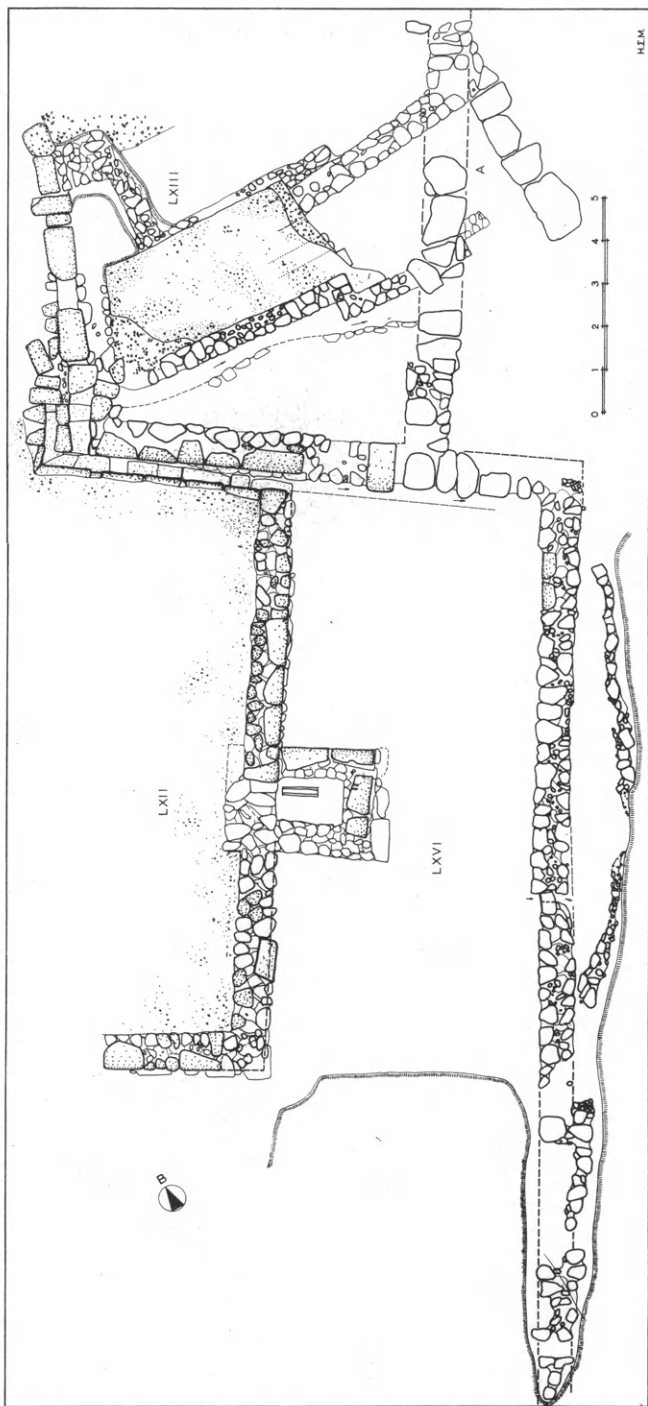
120. Ζάκρος. Κάτοπις του Νοτίου σκέλους του περιβόλου του ΝΑ. τομέως.

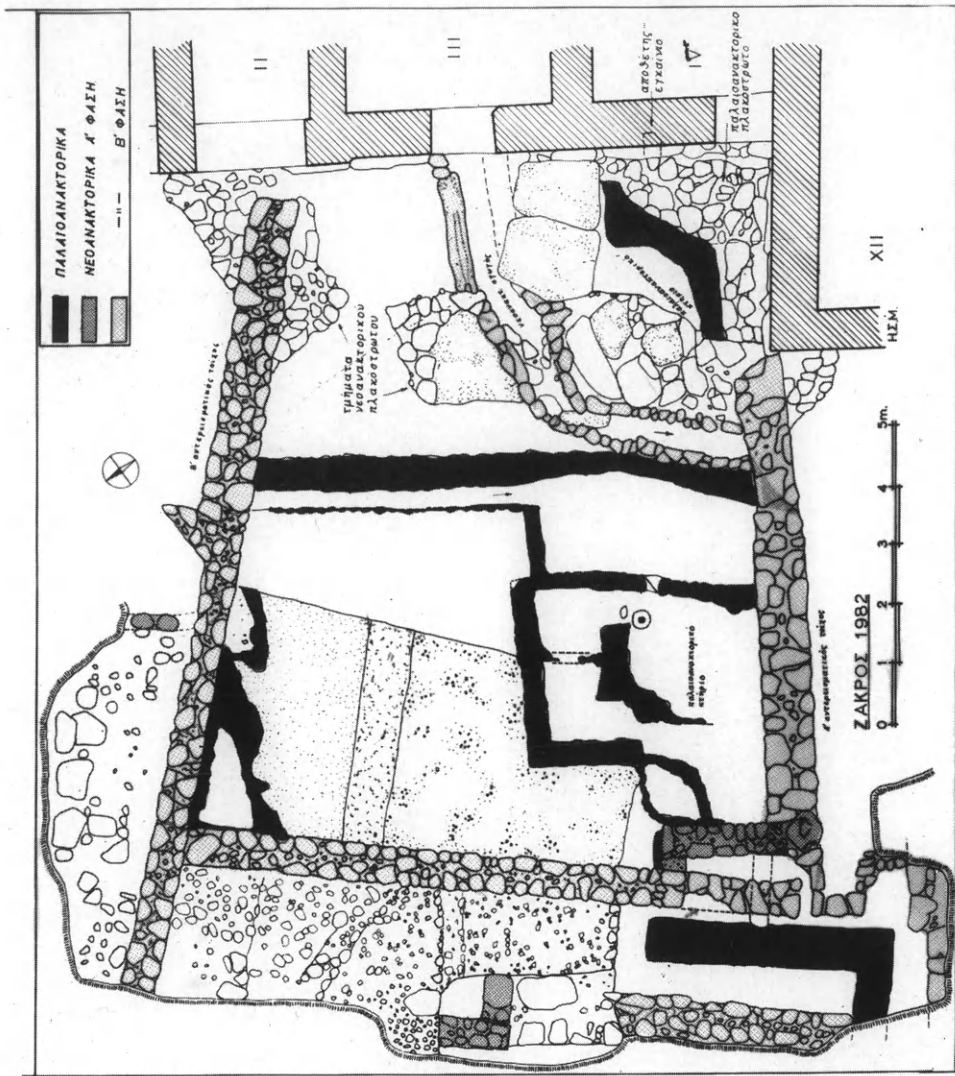
121. Ζάκρος. Τὸ Νότιον σκέλος τοῦ περιβόλου τοῦ ΝΑ. τομέως ἀπὸ Δ.

122. Ζάκρος. Τὸ Ἀνατολικὸν σκέλος τοῦ περιβόλου τοῦ ΝΑ. τομέως ἀπὸ Ν.

123. Ζάκρος. Κάτοψις του Ἀνατολικοῦ σκέλους του ΝΑ. περιβόλου τῆς ἀνατολικῆς προσόψεως τῆς Αἰθούσης τῆς δεξαμενῆς καὶ τοῦ συναφoῦς ἀποχετευτικοῦ συστήματος.

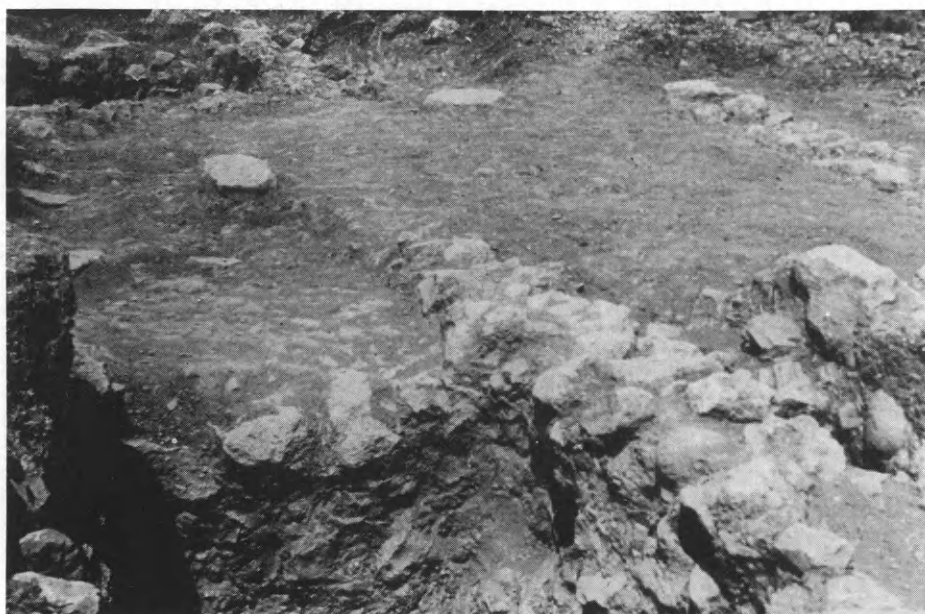

124. Ζάκρος. Κάτωγης τῶν χώρων τῆς δυτικῆς ἀλλῆς, τῶν παλαιοανακτορικῶν ὑπ' αὐτὴν κτιρίων καὶ τῶν προσβάσεων ἀνάδου.

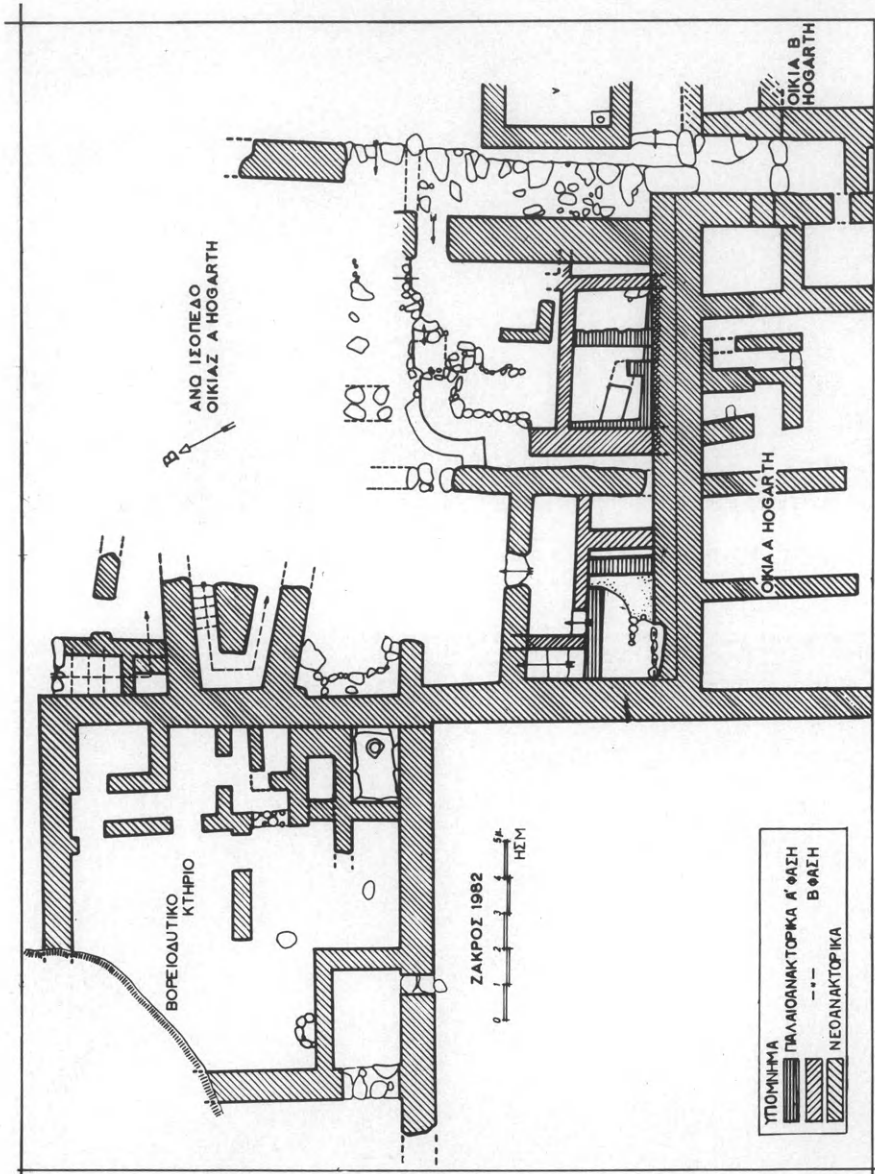

125. Ζάκρος. Αί τρεῖς διαδοχικαὶ παλαιοανακτορικαὶ διαστρώσεις τοῦ πρώτου ἀνδῆρου τῆς δυτικῆς αὐλῆς ἀπὸ Ν.

126. Ζάκρος. Τὸ δωμάτιον μὲ τὸν κίονα εἰς τὸν κεντρικὸν χῶρον τοῦ δυτικοῦ ἄνω ἰσοπέδου τῆς Οἰκίας Α Hogarth.

127. Ζάκρος. Κάτοπις τῶν κτισμάτων τῶν ἄνω ἰσοπέδων τῆς Οἰκίας Α Hogarth.

Ν. Ζαρίφης
Ρ. Οικονομάκης

128. Ἀρχάνες. Φουρνί. Κάτοπις τῆς ἀνασκαφῆς.

129. Ἀρχάνες. Φουρνί. Ἀεροφωτογραφία.

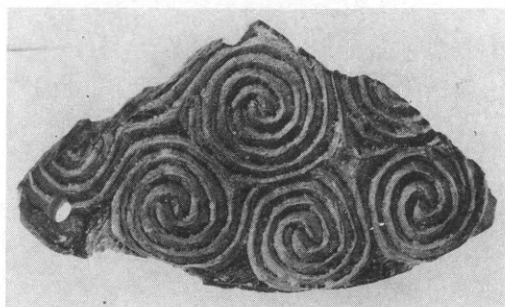
130-131. Ἀρχάνες. Κυλινδρική σφραγίς.

132. Ἀρχάνες. Ἀνθρωπόμορφον ρυτόν.

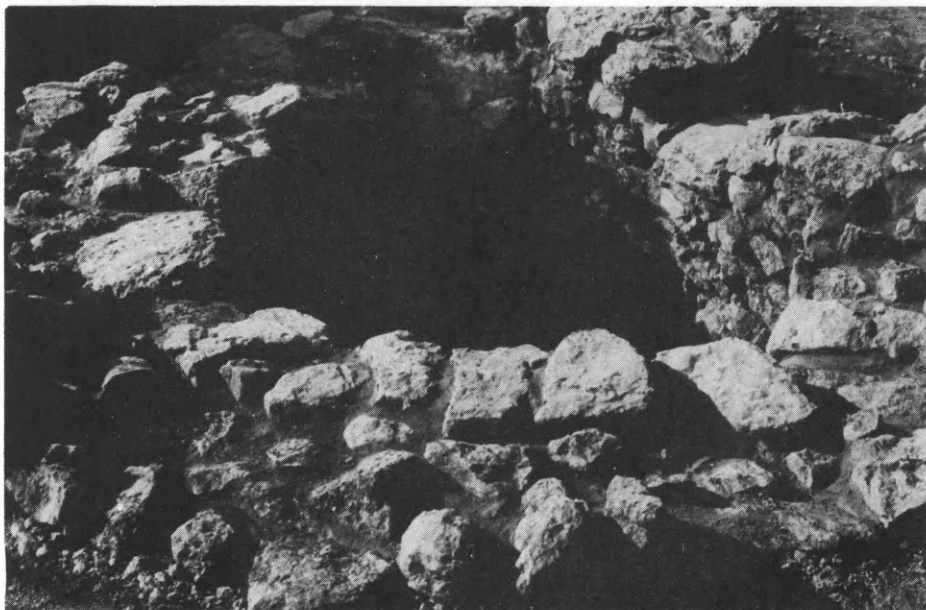

133. Ἀρχάνες. Κυκλαδικὸν εἶδάλιον.

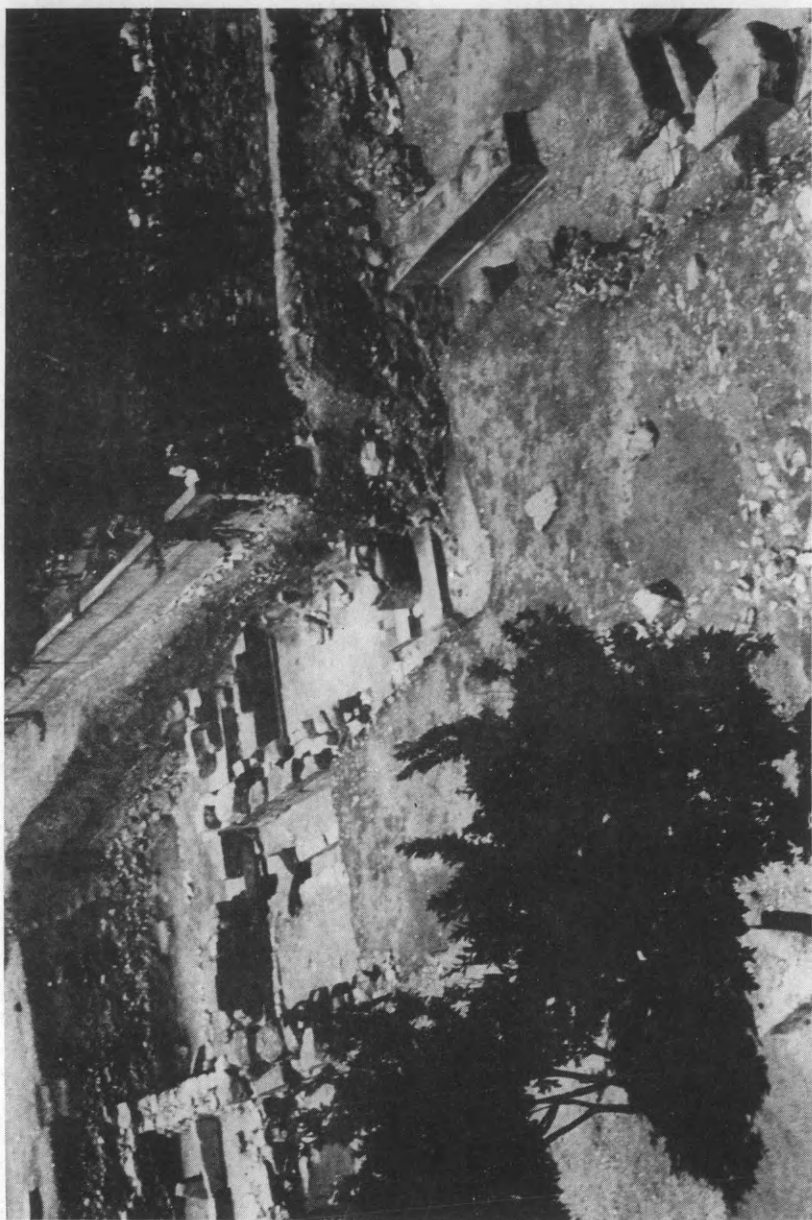

134. Ἀρχάνες. Πῶμα πυξίδος.

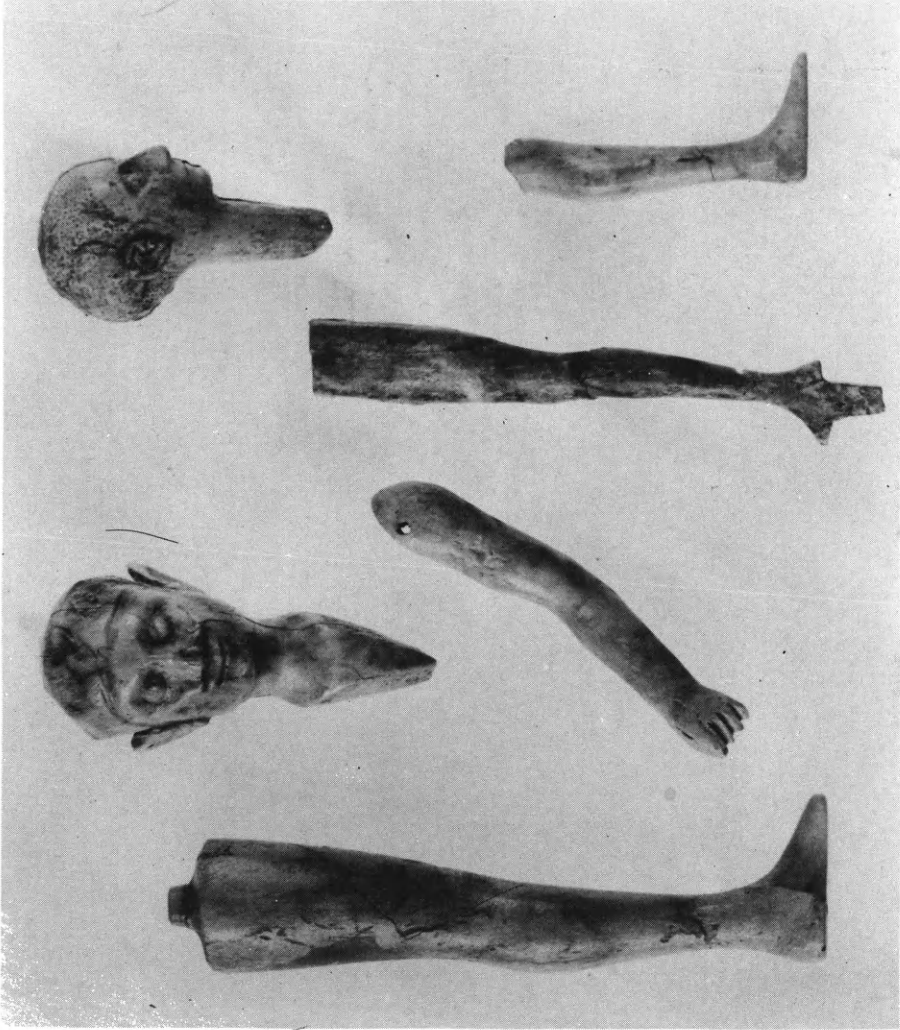

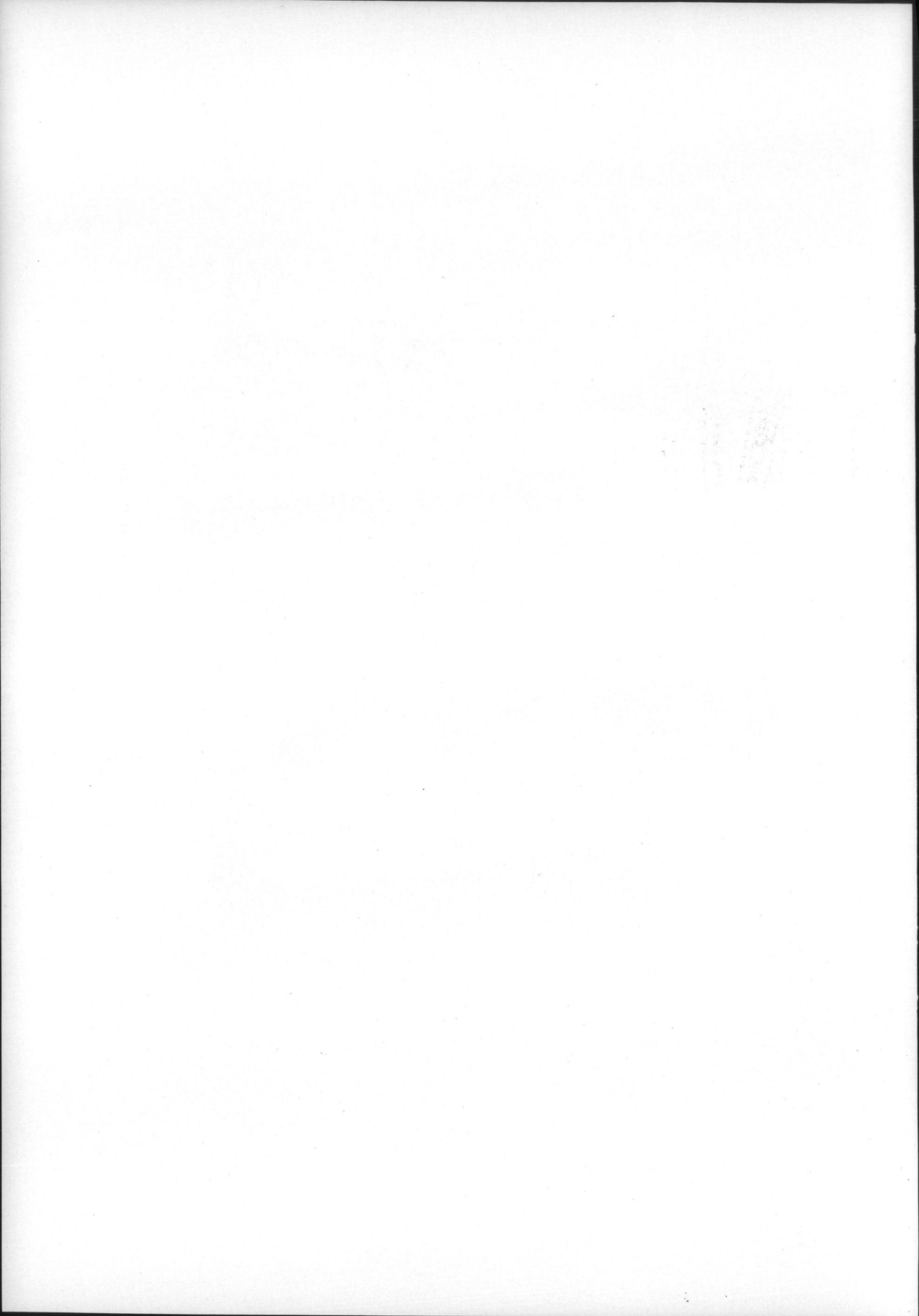
135-136. Ἀρχάνες. Τὸ σταγονοειδὲς κτίριον 21.

137. Ἀρχάνες, Τουρκογειτονιά. Ἀνακτορικὸν κτίριον.

138. Ἀρχάνες. Ἐλεφάντινα εἰρήματα.

ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ 1982
ΕΤΥΠΩΘΗ ΕΙΣ 800 ΑΝΤΙΤΥΠΑ
ΦΡΟΝΤΙΔΙ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
«Κ. ΜΙΧΑΛΑΣ» Α.Ε.
ΤΟΝ ΜΑΪΟΝ 1983

